

TOPOGRAFISK-STATISTISK

BESKRIVELSE
OVER

TROMSØ AMT

FØRSTE DEL

DEN ALMINDELIGE DEL

EFTER OFFENTLIG FORANSTALTNING

UDGIVET VED

AMUND HELLAND

Kapitlet ”Finner og ren”, side 195 – 289.

KRISTIANIA

H. ASCHEHOUG & CO.S FORLAG
1899

Finner og ren.

Finnerne omtalte hos ældre historikere. Finner kalder vi i Norge det folk, som svenskerne kalder lapper; paa deres eget sprog heder en fin *sabmelas*, i flertal *sabmelazak* eller *samek*. Kvænerne eller suomerne kalder dem derimod *lappalaiset*, hvilken benævnelse de har optaget efter svenskerne. Ogsaa her i Norge kalder man finnerne lapper, særlig i det officielle sprog, men ogsaa norske forfattere bruger denne benævnelse, særlig for at adskille dem fra folket i Finland, som svenskerne kalder finner, men vi kvæner, af *kainulainen*, en som er fra Østerbotn; selv kalder de sig *suomalainen*, i flertal *suomalaiset*,

Finner er imidlertid den gamle rette benævnelse paa samerne. Allerede latinske og græske forfattere fra oldtiden og fra middelalderen kalder dem *finni*, *φίννοι*, og vi nordmænd kalder dem ogsaa saa fra gammel tid.

Benævnelsen finner kan vistnok give anledning til misforstaaelse, men denne benævnelse paa det folk, som færdes i vort lands nordligste landsdele, er urgammel. Biskop *Skaar* oplyser, at de norske finner anser benævnelsen lap som et skjældsord, men at de, skjønt de selv kalder sig sabme, ikke har noget mod at kaldes finner.

Det er derhos sprogforvirring at sige: lapperne bor i Finmarken eller lapperne deles i fjeldfinner og sjøfinner.

Finjerne har kun faa historiske traditioner, og dette folk ved ikke synderlig besked om sin fortid. Derimod forekommer finjerne omtalt korteligen hos flere meget gamle forfattere; hvad de beretter er vistnok tildels lidt kuriøst, men da deres beretning øiensynlig har noget at støtte sig til, er her samlet en del beretninger om finjerne fra gammel tid.

Tacitus (ca. 58—117 e. K.) omtaler i *Germania* et folk, som han kalder *fenni*, og skriver om dem:

Finjerne, *fenni*, er et overordentlig vildt og fattigt folkefærd. De eier ikke vaaben, ikke heste, de har ikke ordentlige boliger; de lever af græs, bruger skind til klær og ligger paa jorden. Det eneste, de har til at berge livet med, er pilene, og da de ikke har jern, lager de spidsene af ben. Paa jagt gaar baade mænd og kvinder. Begge gaar sammen, og enhver forlanger sin del af byttet. Børnene lægger de i fletninger af grener for at beskytte dem mod regn og rovdyr.

Claudius Ptolemaeus, der levede i andet aar hundrede e. Kr. i Aleksandria, og var geograf, astronom og matematiker, nævner finjerne i sin *Geografia*.

I øst for Chersonesus Cimbrica (det gamle navn paa Jylland) ligger 4 øer, som heder de Skandiske. Den største af disse, som ligger længst mod øst, kaldes i særdeleshed Skandia. De nordlige egne af den bebor finner (cpivvoi).

Den byzantinske historieskriver *Procopius*, omkring 550, skriver (*De Bello Gotthico*) om finner, dem han benævner Σκριθίφιννοι (dvs.: skridefinner):

Blandt de barbarer, som bebor Thule, er der kun et folkeslag, som lever paa dyrs vis, og de heder Skrithifinner (Σκριθίφιννοι læses ogsaa Σκριθίφιννοι). De bruger hverken klær eller sko, drikker ikke vin og spiser intet af det, jorden frembringer. Thi mændene dyrker ikke jorden, og kvinderne forstaar sig ikke paa at spinde eller væve. Men mænd og kvinder gaar altid sammen paa jagt. I de uhyre bjerge og skogstrækninger i de egne er der et overmaade rigt dyreliv, baade vilde dyr og andet. Og de spiser kjødet af de dyr, de faar, og skindene bruger de til klær (uden at forandre noget ved dem); thi de har hverken lin eller noget andet, de kan sy med. Derfor binder de huderne sammen med sener og dækker hele legemet med dem. Heller ikke faar de nyfødte børn hos dem die paa samme maade som hos andre folkeslag. Thi smaabørn hos skrithifinnerne næres ikke ved morsmelken og ligger ikke ved morens bryst. De opfødes alene ved marven af de dyr, de har fanget. Saasnart kvinden har født, tuelles barnet ind i et skind og hænges straks i et træ, og saa putter moren marv i munden paa det og drager paa jagt. Thi kvinderne er jo ligesaa ivrige som mændene i dette.

Jordanes (historieskriver fra det 6te aarh. af alanisk herkomst, der opholdt sig meget i Italien og det byzantinske rige) skriver i sin *De origine artibusque Getarum* 3:

Længere borte bor ostrogotherne, raumarikerne, ragnarikerne, de fredsommelige finner (*mitissimi finni*) fredsommeligere end alle Scandzas beboere.

Paulus Warnefridus, ogsaa kaldet Paulus Diaconus (langobardisk historieskriver fra ca. 730—800, der opholdt sig meget i Italien) skriver i *De gestis Langobardorum Libri* I 5.

Om scritovvinernes (*scritovvinorum*) folk. Nær ved dette sted (Germania) bor det folk, som kaldes scritobiner (*scritobini*). Hos disse ligger sneen endog om sommeren. Til mad har de ei andet end raat kjød af vilde dyr; thi de ligner jo vilde dyr i sin levevis. Og hudene med haarene paa bruger de som klær. Navnet har de af «at løbe» i overensstemmelse med det barbariske sprog. De bruger nemlig at løbe, og ved hjælp af en indretning, bestaaende af et krumt stykke træ, der ligner en bue, indhenter de de vilde dyr. Hos dem findes et dyr, der ligner noget en hjort. Jeg sar seet en klædning, som en kjortel, af dette dyrs skind. Haarene sad endnu paa det, og det rak til knærne, saaledes som de før efter omtale nævnte scritobiner bruger det.

Paa disse steder er der ved midtsommeretid endog midt paa natten det klareste lys, og dagene er der meget længere end andetsteds, og omvendt ved midtvinter, omend dagens lys er der, sees dog ei solen, og dagene er meget korte og nætterne længere end noget andet sted.

I Othars (*Ótheres*) beretning til kong Alfred († 901) om det nordlige Norge, fortælles, at Othar var meget rig paa den slags eiendele, hvori de folks rigdom bestaar, nemlig vilde dyr (wildrum). Da han drog til kongen, eiede han 600 tamme ukjøbte dyr. Disse dyr kaldes rener. Af disse var der 6 lokkerene (þa deor hi hat aþ hranas þara wæron syx stælhranas); saadanne er meget dyre hos finnerne, fordi man ved deres hjælp fanger de vilde rener.

Adam af Bremen skriver (1070) i sine *Gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum*.

Schol. 94. Symon blev udsendt til scritefingerne, scritefingi (scricfingi læses og).

Schol. 132. Halsingland er scritefinernes land. Det ligger i de ripheiske bjerge. Her er der stadig nat, og folk der er aldeles gjennemtrængte af kulden, saa at de ikke bryr sig om huse. Til mad har de kjødet af vilde dyr og til klær skindene af dem.

Lib. IIII 31. Alle Norges beboere er meget kristne med undtagelse af dem, som bor langt mod nord ved oceanets kyst. Om

dem fortælles, at de endnu er saa dygtige i trolddomskunster eller besværgelser, at de siger, de ved, hvad enhver tager sig til hele verden rundt. Ved sin kraftige mumlen kan de endog trække de store hvalfiske i havet op paa stranden, og meget andet, som skriften siger er trolddomssynd, er let for dem ved den øvelse, de har deri. Jeg har hørt, at kvinderne mellem de steile bjerge i landet har skjæg, og at mændene, som holder til i skogene, sjelden viser sig. Dyreskind bruger de til klær. Naar de taler med hinanden, høres det mere ud som gnidsel med tænderne, end som de skulde fremføre ord, og derfor kan de neppe forstaaes af folk, som bor lige ved. Disse samme bjerge, som er skrækkelige ved den evige sne, kalder de latinske forfattere de ripheiske. Scritefingerne (scritefingi) kan ikke leve uden kulde og sne. De kan løbe forbi de vilde dyr gjennem den høie sne. I disse bjerge er der en slig mængde af vildt, at man for største delen lever af det i denne egn. Der fanges urokser, rensdyr og elge som i Sverige.

Schol. 152. Andre siger, at Halagland er den yderste del af Norge. Det ligger nærmest scritefingerne, scritefingi (scritefinni læses og) og er umuligt at betræde paa grund af de vilde fjelde og den skarpe kulde.

Saxo Grammaticus skriver (1200) *Gesta Danorum Præfatio* 8. 14:

I de nordøstlige egne af Sverige og Norge bor skricfinni. Dette folk bruger et ualmindeligt redskab til at komme frem paa, og ved hjælp af det kan de i sin iver efter at jage naa op paa de høieste bjerge. For at naa de steder, de vil, lægger de veien meget listig i slyngninger. Og ikke er der nogen klippe, som er saa steil, at de ikke naar helt til tops ved disse listige bøininger paa veien. Thi i begyndelsen, naar de forlader de dybe dale, gaar de igjennem de nederste klipper ved at gaa snart hid snart did under sin vandring. Derpaa gjør de veien mindre brat ved hyppig at bøie til siden og tage paa skraa, og saaledes kommer de tilslut ved disse krumme slyngninger paa veien til toppen af det bestemte sted. I sin handel med nabofolkene bruger de kun skindet af nogle dyr som varer.

I *Historia Norvegiae* (ca. 1190) heder det:

Til Norge grændser der en meget vild og øde strækning, og den skiller landet fra hedningerne. Dette øde land beboes af finner og vilde dyr. Finnerne spiser kjødet af dyrene halvraat og bruger skindene til klær. De er meget gode jægere og vandrer omkring enkeltvis og har ingen faste boliger. De bor i skindtelte, som de tager paa skuldrene, og idet de fæster glattede træstykker, som de kalder ondros» (aandrerl under fødderne, og mens renerne (cervi) trækker gjennem snefonner og over bjergskraaninger, farer de hurtigere end fuglen, med hustruer og børn. Thi nogen fast

bopæl har de ikke, men de drager omkring alt efter som mængden af vildt anviser jægerpladsene, naar den beleilige tid kommer. Der er utallige vilde dyr der, bjørner, ulver, gauper, ræver, zobel, fiskoter, grævlinger, bævre. Bæveren er mærkelig forsigtig. Da den ofte er gjenstand for jagt med hunde, graver den sig tre underjordiske gange til vandet. Naar vandet stiger, holder den sig i den midterste eller øverste. Naar hundene ved lav vandstand opjager den, stiller den sin træl op mod hundene ved vinduet og begiver sig med hunnen og ungerne ned i det nederste smuthul ligesom til sit hjem for derfra at have lettere adgang til vandet; thi den stoler mere paa flugten tilvands end tillands. Da de arbejder temmelig meget paa at samle føde til vinteren, skjærer de med tænderne store almetrær af (dette træs bark spiser de helst) og lægger dem op paa sin træl, som ligger paa ryggen og tager stokken med forpoterne, og idet de saaledes bruger trællen til vogn, trækker de en stor mængde hjem, idet de bider i stokken og hjælper hinanden at trække trællen.

Thi der findes blandt bæverne en art slaver, som er meget lidet værd, og paa grund af det hyppige brug til arbejde har de ikke haar, men er glatte. Der findes ogsaa ekorn i stor mængde og røskat hos finnerne. Med alle disse dyrs skind betales der hvert aar af dem en meget stor skat til Norges konge, hvem de ogsaa er underkastede. Deres utaalelige (*intolerabilis*) hedenskab er saa stor, at det neppe synes trolig; heller ikke kan man lettelig tro, hvor meget djævelsk overtro de viser ved sine spaadoms-kunster. Thi der er nemlig nogle af dem, som hædres ligesom profeter af den taabelige mængde, fordi de ved uren aand, som de kalder gand, faar at vide, hvorledes og naar mange ting hænder, og siger det til mange; og fra fjerntliggende egne trækker de til sig eftertragtede ting paa en mærkelig maade, og ligeledes aabenbarer de i lang afstand paa forunderlig vis skjulte skatte. Paa en eller anden maade har det hændt, naar de kristne paa grund af handelsforbindelser med finnerne har sat tilbords med dem, at den, der var vært, pludselig faldt om og døde. Naar de kristne klager meget herover, svarer de, at han ei er død, men røvet af sine medbeileres gander, og at de snart skal faa ham tilbage igjen.

Nu tager en troldmand et tæppe og breder det ud, og oppaa dette gjør han sig færdig til sine trolddomsbesværgelser. Derpaa tager han et kar, der ligner et sold, og hæver det i veiret med begge hænder. Dette redskab er behængt med smaa billeder af hvaler og rensdyr, med tømmer og smaa ski og desuden et lidet skib med aarer; disse gjenstande skal den djævelske gand bruge til at komme gennem den dybe sne, de bratte bjerge og de dybe sjøer.

Og efter at han har danset der meget længe med et saadant udstyr, falder han endelig til jorden sort som en neger med fraade om munden, saa man skulde tro der var blevet anvendt mundbid (tøile) paa ham.

Tilslut, idet han ligesom knækker af i maven, mister han endelig livet med stort skrig. Saa spurgte de en anden, som var meget kyndig i trolddomskunst, hvordan det var gaat de to. Og han udførte sit arbejde paa samme maade, men ikke med samme udbytte. Thi baade fik han værten til at reise sig frisk igjen, og desuden sagde han dem, at troldmanden var død af følgende grund: Den dødes gand havde iført sig skikkelsen af en hval, men saa havde han uheldigvis under sin hurtige fart i en sjø truffet paa en gand, som var omdannet til en spids pæl. Denne pæl, som var skjult i sjøen, havde han truffet paa, og den havde gaaet gennem maven hans. Dette viste sig ogsaa ved troldmanden, som var død hjemme. Naar finnerne fiskede sammen med de kristne, trak de med sin baadshage til sig de næsten fulde fiskeraser, som de havde seet i de kristnes væрге, og fyldte saaledes sin baad med fisk.

I de meddelte beskrivelser af de ældste forfattere — f. eks. Tacitus og Jordanes — nævnes intet om, at finnerne har levet som nomader af tamme rensdyrhjorder; finnerne omtales som jægere og fiskere. *Friis* mener, at man med nogen grund ogsaa af sproget kan gjøre den slutning, at de i hin tid var fiskere og jægere, ikke nomader. Finnerne har i de ældste tider ikke kjendt andet husdyr end hunden; thi alene navnet paa denne er finsk. Alle andre husdyr, som hesten, koen, faaret, gjeden, svinet og katten har de lært at kjende af og benævne efter navnene i de nordiske sprog. Heller ikke renen har de kjendt anderledes end som jagtvildt. At tæmme renen og melke den eller i det hele taget at leve af tamme rensdyrhjorder som nomader, har finnerne først lært af de nordiske folkefærd, da de maatte dele jagtmark med disse og vildtet begyndte at aftage. Deraf kommer det ogsaa, mener *Friis*, at det finske sprog ikke har noget eget ord for «tæmme», men at det ord, som betegner dette begreb, nemlig «dabmat», er laant.

Først med de tamme rensdyrhjorder begyndte nomadelivet, idet eieren blev tvungen til at følge med hjorden til forskjellige beitesmarker paa forskellige tider af aaret. Paa Othars tid eller i det 9de aarhundrede synes nomadelivet eller den næringsvei at holde tamme rensdyrhjorder ikke endnu at have været meget udviklet, da man dengang ansaa en hjord paa 600 dyr for meget stor.

Ligesom finnerne af de nordiske folkeslag har lært at leve af tamme dyr, saaledes har de ogsaa af disse sprog, langt mindre af de slaviske, optaget benævnelser paa alle andre gjenstande,

der hører til et mere civiliseret liv og en lovbunden samfundsorden.

Den tid, da finnerne traf sammen med de nordiske folk og begyndte at laane deres ord, er ubekjendt, siger *Qvigstad*.

De synes i de ældste tider at have været et jægerfolk, hvis vaaben var pil og bue, og som klædte sig i dyrehuder. Desuden har vel finnerne drevet fiskeri i elvene og indsjøerne.

Hvor tidlig de har lært sig rensdyravl, ved man ikke bestemt.

Friis antager, som omtalt, at finnerne af de nordiske folk har lært at tæmme rensdyr og at ernære sig som nomader af tamme rensdyrhjorder. Man kan dog neppe slutte saaledes af den omstændighed, at det finske sprog ikke har andre ord for «tam» og «tæmme» end de nordiske laaneord *dames* og *dabmat*.

Thi rensdyret er ikke tamt som et almindeligt husdyr, og ordene *dames* og *dabmat* blir ikke anvendt paa rensdyr i almindelighed, men paa renens dressur til kjørsel.

For finnerne, som har en tilbøielighed til at specialisere, der hvor vi betjener os af mere almindelige, ved tilføjelser nøiere bestemte ord, var det nok at betegne det vilde rensdyr (*godde*) og det tamme rensdyr (*boaco*) med særskilte navne.

Da mange rensdyrnavne, som skjelner mellem de to kjøen paa de forskjellige alderstrin, og som i alle dialekter er de samme, forudsætter en høi alder for nomadelivet.

Derimod er det sandsynligt, at finnerne først af de nordiske folk har lært at melke renen, da de finske ord for melk (*miekke*) og ost (*vuossta*) er laant fra de nordiske sprog.

At finnerne har havt renhjorder uden at benytte melken, kan ikke forundre, naar man ved, at mange renfinner endnu den dag idag ikke melker sine rensdyr, og at det samme er tilfælde hos de nordasiatiske folk, som har rener.

At drive rensdyrhjorden sammen til melkning er desuden forbundet med stort besvær, hvilket finnerne maaske ikke vilde paatage sig tidligere, da de vidste at anvende sin tid behageligere og mere indbringende med jagt og fiskeri.

Det kan her erindres, at renkoen, naar den ikke melkes og kan beite i fred, blir federe, og kalvene større.

Fra Othars tid ved vi, at finnerne vandrede om som nomader paa høisletterne øst og nord for Haalogaland (Nordlands og Tromsø amt), tilsyneladende over det samme felt som idag.

Finnernes udbredelse hos os har vel aldrig strakt sig længere syd, end det nu er tilfælde, i Norge til egnene omkring byen Røros, og i Sverige til Dalarne; i Finland har finnerne i ældre tider holdt til nedover til den 62de breddegrad.

Dog strakte deres vandringer i Othars tid, da beiterne var bedre og hjorderne mindre talrige, sig neppe til kysten; i det

mindste ikke til seilleden indenfor øerne, i de egne, hvor nordmændene allerede havde bosat sig ved seilleden; finnerne tør heller, som endnu idag i Trondhjems stift og Jemteland, have opholdt sig inden et mindre omraade.

Af Othars beretning ser man, at nogle finner allerede dengang havde bosat sig ved Finmarkens kyster indtil det hvide hav; men de har vel neppe havt faste boliger, men uden tvil forandret sine bosteder efter fangstfeltet.

Af beskaffenheden af den skat, som finnerne paa Óthars tid betalte nordmændene: huder, fuglefjær, hvalfiskeben (hvalens bane) og skibstauge (schiffstau) taget af hvalfiskens eller sælens hud, synes det at fremgaa, at nogle af fjeldfinnerne om sommeren forlod sine hjorder og opholdt sig paa kysten, hvor de sandsynligvis fangede sæl og hvalfiske (hvalros) og samlede fuglefjær, dersom de ikke havde byttet til sig disse varer fra sjøfinnerne.

Maaske var det ogsaa kun sjøfinnerne, som erlagde hvalfiskeben og skibstauge som skat.

I Nordlands og Tromsø amt havde nordmændene uden tvil allerede nedsat sig ved den almindelige seilled, ved den yderste del af fjordene, og paa øerne ved havet, før finnerne begyndte at bosætte sig ved kysten.

I Nordlands amt tyder den finske form paa beboelsesstedernes navne i Ofoten, Tysfjord, Hammerø, Folden og Saltenfjord i almindelighed paa norsk eller oldnorsk oprindelse.

I 1598 boede der Sjøfinner i følgende fjorde i Salten i Nordlands amt: Beiern, Folden, Røtingen (dvs: Sagfjord i Hammerø), Tysfjord, Eidefjord, (dvs: Ædfjord) Ofoten.

I Lofoten og Vesteraalen var der i 1591 ingen finner.

Finnerne har vel først nedsat sig i de dengang af nordmændene ikke besatte indre dele af fjordene.

Ogsaa i Tromsø amt tilkjendegiver stednavnenes finske former ved seilleden og ved havet (navne paa elve og bjerge undtagne) i almindelighed en norsk eller oldnorsk oprindelse.

I aaret 1598 blir der i Senjen nævnt følgende finnefjorde og steder, hvor der boede finner:

Salangenfjord, Seter, Vatsvig, Reisen, Laxell(o: Lakselv), Lokell (dvs: Løkhelle), Ljusbotn og halvdelen af Malangenfjord, medens antallet af sjøfinner (familier?) i Senjen den gang beløb sig til 54.

I Tromsø distrikt var der i 1598 følgende fjorde og steder, hvor finner boede: halvdelen af Malangenfjord, Kaifjord, Ribby (dvs: Ribbenes), Grundfjord, Ulfsfjord, Liungen (dvs: Lyngen), Reisen, Oxefjord og Kvænningen (Kvænangen); antallet af Sjøfinner (familier?) i Tromsø var 136.

Det blir nævnt, at mange finner boede paa steder, hvor tidligere (før den sorte død?) nordmænd var bosat.

De finner, som *Sigurd Slembe* var hos i Gljúfrafjord (vistnok Gullsfjord) ved Tjeldsund i vinteren 1138—1139, var uden tvil sjøfinner.

Et eksempel paa, hvorledes det maa have gaaet til, da finner satte sig ned, har man fra den senere tid i Balsfjord i nærheden af Tromsø by.

De ældste skyldsætningsforretninger af 1723, 1738 og 1741 viser, at bebyggelsen af denne fjord (naar undtages den yderste del) begyndte i den første halvdel af det 18de aarhundrede, og at de første beboere var mest finner; tidligere har Balsfjord været en fælles eiendom for indbyggerne i Tromsø præstegjeld, hvor de hentede bark, næver og bregnerødder.

De antikvariske undersøgelser har vist, at nordmændene allerede i den yngre jernalder (800—1050 f. K.) havde nedsat sig paa de bedst beliggende steder paa øerne ved havet i den nordlige del af Tromsø amt (indtil 70° 15'); imidlertid var den norske befolkning i den nordlige del af Tromsø amt ikke saa talrig som i den sydlige.

Finnerne, som vilde nedsætte sig, var derfor henvist til de indre dele af fjordene og til enkelte af nordmændene forsmaaede strækninger ved havet.

Antropologi. Finnerne er afgjort kortskaller. Forholdet mellem skallens længde og bredde er efter *von Düben* som 100 : 83.5, efter *Virchow* maalt paa skaller i Lund 100 : 81.8, paa 5 levende lapper 85.2.

Finnerne er mere brachycefal end de to andre beslægtede stammer, kvæerner og esterne. Disse folk danner tre kraniologisk adskilte grupper, saa at det falder vanskeligt at overbevise sig om det oprindelige slægtskab, om en virkelig nationalitetsenhed hos disse folk, hvorfor dog saa meget, blandt andet sproglige grunde taler.

Efter *Mantegazza* og *Sommier* (*Studii antropologici sui Lapponi*) er høiden hos voksne finner denne:

	Middeltal,
Voksne mænd	1.524 m.
« kvinder	1.450 »

Dulk angiver finnernes middelhøide til 1.6 m. og *von Düben* og *Humboldt* siger 1.5 m.

Finnerne hører efter dette til de laveste racer. *Petter Dass* beskriver finnerne saaledes:

Det Folk er særdeles af sælsom Natur,
Kortbenet i Vexten og støt af Statur,
Ei meget ulige til Dverge;

Man finder der sjelden en voxen og stor,
Medmindre hans Moder mistænkes for Hor,
Dog vil jeg derfor ikke sværge;

Skarpøiet i Sigt og forbistret i Sjun
Og hel under Ansigtet gusten og brun,
Spidstaget og Kjægerne lange.

De plages ei heller med Rigdom af Skjeg, -
Men Hagen er nøgen og bar som en Væg,
Jeg har det befunden hos mange.

Og lindes der nogle, som Skjegge-Haar har,
Er Haarene moxen saa tynde og rar',
At man dennem tælle vel kunde.

Om Mangel paa Varmen hos dennem det gjør,
Hvad heller det, for de er maver og tør,
Skuld' komme, jeg kan ei begrunde. —

Den mest fremtrædende egenskab ved finnefysiognomiet er den overordentlige bredde af ansigtet fra kindbenene, som hurtig aftager i bredde ned mod hagen, som er temmelig liden.

Panden er bred, tænderne er næsten altid regelmæssige og gode. Men de vakre tænder og panden staar i daarlig harmoni med et bredt ansigt, en liden, flad næse, som ofte er vendt opad, medens dens basis er meget bred. Ogsaa munden er næsten altid meget stor og lidet vakker med tynde læber. Aabningen i øret er sædvanlig overmaade stor.

Øinenes farve er hos finnerne den, som er egen for de blonde racer, blaa og graa. De er i det hele mere blonde end man ved en overfladisk betragtning faar indtryk af, og helt blonde folk findes blandt dem, uden at de kan give oplysning om, at der er blandet blod i deres aarer.

Deres øine kan sjelden siges at være vakre; de er smaa, temmelig bedækket af øienbrynene, med lidet livligt udtryk og med sparsomme øienhaar; de er surøiet, i taarer og røde, vel som følge af røg i teltet, den hvide sne og den skarpe vind. Urfdertiden ligger øinene skjævt, men oftest ret i hovedet.

Øienhulerne er i og for sig temmelig rummelige, men aabningen til øienhulheden, som ellers pleier at være videst, er ulige smalere. Medens der hos sædvanlige mennesker er en vel udviklet fedtpose bag øiet, paa hvilken øiet skyder sig stærkt frem, saa træder hos finnerne øiet mærkværdig dybt tilbage som i en grube. Øiet er ligesom skjult og kommer kun frem i en liden spalte og synes derfor meget lidet, om det i og for sig absolut taget ikke er mindre end hos andre racer.

Finnefysiognomiets udtryk er frygtsomt og godmodigt, nærmere dumt end klogt. Ansigtsmusklerne er lidet bevægelige.

Hænderne og fødderne er smaa, benene korte. Gangen er rask, men usikker, med lange skridt og ligesom gyngende, hvad der maaske skyldes de tunge klær, som de bærer om vinteren, og at de stadig ligger paa knæerne rundt ilden den lange vinter.

De er oftest hjulbenede og krogryggede.

Finnernes hudfarve er i almindelighed lysebrun. Nogle reisende betegner dem som brunere end de i virkeligheden er, maaske som følge af den sparsomme brug af vand, som finnerne gjør, og den røg, hvori de tilbringer en stor del af sit liv. Synderlig forskjel i hudfarven mellem kvinder og mænd er ikke at iagttage; dog er hudfarven i ungdommen lysere, og kvinderne beholder denne lysere farve noget længere end mændene.

Finnerne har meget haar, — som aldrig eller meget sjelden er krøllet — det er bølgende og temmelig fint uden at være saa stridt, som tilfældet er hos mange mongolske og amerikanske racer.

Haaret er sædvanlig kanstanjefarvet, sjelden helt sort, hyppigst lyst-blond.

Finnerne har sparsomt skjæg og kun paa hagen og overlæben. Haarvæksten paa kroppen forøvrigt er temmelig daarlig. Kvinderne har ikke synderlig langt og rigt haar.

De anthropologiske og kraniologiske egenskaber giver fuld ret til at henføre finnerne til den mongolske race.

Maalingerne har vist, at finner har i almindelighed meget mindre kraft i hænderne end vi.

Virchow mener, at finnernes fysik er gaaet tilbage i aarhundreder paa grund af klima og daarlig ernæring, og at det i det hele er en degenereret stamme. Nogle læger i de nordlige landsdele er ikke enige i denne opfatning; det er en lavtstaaende, men ikke egentlig degenereret race, mener de. Andre læger betegner racen som degenereret.

Finnernes smaa børn er overflødig fede baade i ansigtet og paa kroppen, men i fremvæksten tager denne fedme mere og mere af, skriver *Leem*.

Selv hvor finnerne er i stort flertal i en bygd, formaar de ikke at gjøre sig gjældende i det kommunale liv; thi det er det norske element, som raader der.

Oberstløjtnant *Bang* skriver;

«Endel af Sikkofølget, hvoriblandt chefen selv, var de første lapper, jeg gjorde bekendtskab med; jeg fandt dem sovende ude paa skydsstationen Moens gaardsplads, sammenrullede 5 á 6 mænd og kvinder som en bylt lasede skind, og fandt det i begyndelsen nødvendigt at holde vagt over min bagage, da jeg mindst kunde ane, at denne pjaltede, skidne fyr, der med tilsyneladende begjærlighed granskede alle mine sager, kunde være eier af 50000 spd., som jeg siden hørte, og nu var paa veien til

Tromsø for at tilse sine skatte, som han mod finernes sædvane har dristet sig til at anbringe der. Ellers pleier de almindeligvis at nedgrave sine penge inde i fjeldene, og modtager derfor helst sølvpenge.»

Denne nedgravning af penge er imidlertid nu for største delen ophørt.

Amtmand *Blom* skriver: Jeg kan ei tænke mig hæsligere former end tvende lapkvinders, som jeg saa, den ene i Nummedalen, den anden paa Bentsjord i Senjen.

Sjøfinnerne er i det hele lidet imødekommende; oberstløjtnant *Bang* skriver :

«Jeg fik her først gjøre rigtig bekendtskab med sjøfinnerne, der mødte mig med en vranghed og uforskammed, hvis mage jeg aldrig før, men rigtignok ofte senere har truffet, hvor jeg har været saa uheldig at behøve deres hjælp.»

Begjærlighed efter brændevin udmærker finnen som alle andre vilde eller halvvilde folkeslag, især i nordlige luftstrøg.

Strengespil er blandt finnerne en ukjendt ting, ligesom de overhovedet aldrig synes at have kjendt til musikalske instrumenter af noget slags. Med poesi og musik er det i det hele smaat hos finnerne.

Juoingen, den nationale finske skaldekunst, kan kun i høist uegentlig forstand henregnes til digtning og sang, og vidner ialfald ikke om store poetiske eller musikalske anlæg hos folket; i saa henseende danner finnen en modsætning til sine kvænske stambeslægtede med deres rige poetiske folkedigtning. I korte, ensformige strofer uden rim og med samme ensformighed i tonen besynger finnen i sin juoigen alt, hvad der i øieblikket falder ham i tanker eller kommer ham for øie.

Da juoingen var den form, hvorunder de hedenske finner fremsagde sine trylleord og afsang sine olfersange ved afgudstjenesterne, kom den ved kristendommens indførelse i vanry som noget vanhelligt og stygt, hvorfor den nu for tiden sjelden høres; men i al hemmelighed dyrkes dog endnu den ædle kunst blandt Pohjolas halvvilde børn (efter *Qvigstad* og *Sandberg*).

I det følgende hidsættes nogle uddrag af professor *Friis'* ytringer om finnerne. Hans opfatning af dette folk var i det hele velvillig, og en karakteristik af finnerne kommer vel bedst istand ved at hidsætte forskellige forfatteres ytringer om dem:

Den almindeligste forestilling synes at være den, at finnerne ikke blot er et yderst svagt folk, men en befolkning, der har været og er aftagende, en «uddøende race». I en ligefrem styrkeprøve vil finnen i almindelighed komme tilkørt mod nordmanden og kvænen, men paa den anden side tør det vel hælde, at finnen kan vise sig ligesaa kjæk til at udsætte sig for livsfare

paa fjeld og hav, ligesaa seig til at udholde besværligheder og ihærdig til at overvinde hindringer i naturforholdene som nogen nordmand eller kvæn.

At finnerne ikke er en uddøende race mener *Friis* statistisk at kunne paavise ved folketællinger fra Finmarken.

Over den finske befolkning udenfor Finmarken kan ikke fremlægges opgaver som de fra Finmarken. *Th. v. Westen* angiver finnernes antal i hele landet i 1724 til 1472 familier eller 7231 individer.

Finnernes antal i hele riget var:

1845	14464
1855	15999
1865	17178
1875	19269
1891	20786.

Nordmænd og finner trives ikke godt alene sammen. Finner og kvæner kommer bedre overens. Kvænen betragter vistnok ikke sin svagere broder finnen som sin ligemand, men han erkjender dog slægtskabet, og ægteskaber mellem finner og kvæner er derfor meget hyppige. Herved ikke blot hæver kvænen finnen op til sig, men han danner ogsaa et formidlende led mellem ham og nordmanden. Mellem kvæner og nordmænd er ægteskaber ligeledes hyppige, og paa denne maade bringes en blanding istand mellem alle 3 nationer. Naar derfor et større antal kvæner bor indimellem nordmænd og finner, forkues ikke længer de sidste, men det viser sig, at de igjennem ægteskab blandede med og støttede af kvænerne kan hæve sig til samme grad af oplysning samt dygtighed paa land og sjø som de bedre af nordmændene. Efterkommerne af de blandede ægteskaber er let kjendelige, da de har et langt bedre udseende end de ægte finner. Man ser ikke sjelden baade høivoksne, stærke og smukke folk af den blandede race. Det ellers ikke sjelden forekommende triste og forskende udtryk, som man paatræffer i de ægte finneansigter, og som er dem indpræget ved aarhundreders ringeagtende behandling af deres overmænd, forsvinder for et bedre udseende, ligesom ogsaa deres krybende og indsmigrende væsen viger pladsen for en større frimodighed i fremtræden, efterhvert som de baade behandles og føler sig som de to andre nationers ligemænd.

Leopold von Buch skriver i 1807 om de finner, som kommer fra Sverige, og om nordmændenes forhold til finnerne; hans udtalelser hidsættes med bemærkning, at meget har forandret sig siden hin tid:

«Det er kun stakkels fattige folk; rensdyrene kan neppe ernære dem og hindre dem i at sulte. Og alligevel, hvis de kun har nogle skindfælder, eller rensdyrhorn eller ost tilbage, saa gaar de straks ned til gjæstgiverstedet og drikker paa stedet den lille vinding op i brændevin.

Paa gjæstgiverier og hos kjøbmænd skal man derfor ikke søge disse folk, hvis man vil lære at kjende deres sæder, vaner og tilbøieligheder.

Thi her kan man let føres til at tro, at nordmændenes dom over finnerne ikke er helt ugrundet.

«Det er menneskehedens afskum,» sagde en her bosat nordmand til os, da tre finner ravede imod os ved Gibostad. Aa nei, det er de ikke; men børn er de, hvis tanker aldrig gaar langt bort fra rensdyrene, og hvis fornøielser kun er øieblikkets tarveligste nydelser. Det er utroligt, med hvilken foragt nordmændene behandler dem; ikke lettelig vilde nordmændene tillade finnerne at sætte foden i sine huse, og de søger ogsaa gjerne at undgaa at have nogetsomhelst at gjøre med dem. «Jeg agter dig ikke mere end en fin,» var allerede i Helgeland et udtryk for dybeste foragt, og at en fin ikke var mere værd end en hund, har vi ofte hørt.

Nabofolk er altid skinsyge og fiendtlige overfor hinanden. Nordmanden sætter sig selv over svensken, og denne igjen tror sig at være nordmanden overlegen, og at staa høit over russerne.

Polakker, russer og tyskere har ogsaa lignende meninger om hverandre. Hver nation regner sig for særlig begunstiget fremfor de andre, men deres ringeagt gaar dog ikke saa vidt, at de kun hos sig selv søger menneskeheden, og skulde anse alle andre for en anden art. Thi disse folk har kjæmpet mod hinanden, og ofte har det ene beseiret det andet.

Finnerne derimod har aldrig kunnet standse nordmændene. Selv det mindste angreb har aldrig lykkedes for dem, og der er sjelden at finde spor af modstand hos dette stilfærdige folk.

Deraf kommer den store modvilje hos nordmændene, saa at de ikke regner dem for mennesker, og hvis man anstrengte sig for at bevise, at finnerne aldrig havde været mennesker, saa vilde de tro det. Ulykkelige folk, som har saadanne herrer.»

Finsk og kvænsk sprog. Finsk og kvænsk hører til de finsk-ugriske sprog. Disse blev fra gammel tid talt af den finsk-ugriske folkestamme, som havde sit hjem i Østeuropa og Vestsibirien, nord for en linje fra Volgas nedre løb til den finske havbugt.

Mange af de finsk-ugriske folk er i tidens løb gaaet op i nabonationerne, og andre synes lidt efter lidt at gaa sin undergang i møde. Kun nogle af disse stammer har udviklet en egen kultur, folket i Finland og magyarerne i Ungarn.

De finsk-ugriske sprog hører til de saakaldte agglutinerende. Disse adskiller sig fra vore sprog navnlig ved behandlingen af sprogrødderne. Rødderne blir i vore sprog forandrede under bøiningen og afledningen, saa at vi f. eks. af samme rod danner *finde*, *fandt*, *fund*; *mand*, *mænd* o. s. v. I de agglutinerende sprog derimod blir roden uforandret, og de forskjellige sproglige forhold udtrykkes ved tilsætninger efter, eller foran, eller ogsaa indskudt i roden selv. Disse tilsætninger synes oprindelig at være egne ord, som er blit «sammenlimet» med (agglutineret vil sige tillimet) roden. I mange af disse sprog er den simple bygning i tidens løb blit mindre gjennemskuelig, idet nye lydlove har fremkaldt lydforandringer ogsaa i roden. Dette er saaledes for en del tilfældet med kvænsk og endnu mere med finsk. For at klargjøre det sproglige princip kan tages et eksempel fra tyrkisk, hvilket sprog er bygget paa lignende vis. I det [tyrkiske sprog betyder saaledes roden *sev* = elsk. Deraf dannes f. eks.: *sev-mek* at elske; *sev-me-mek* ikke at elske; *sev-ish-mek* at elske hinanden ; *sev-dir-mek* at faa til at elske; *sev-ish-dir-il-me-mek* ikke at faa til at elske hinanden.

Man kan ogsaa sammenligne kvænsk *sanod* at sige; *sano-n* jeg siger; *sano-ne-n* jeg tør sige ; *sano-isi-n* jeg skulde sige o. s. v. Flere eksempler vil findes i det følgende.

Finnernes sprog har flere dialekter:

1. Den russiske hoveddialekt paa halvøen Kola.
2. Enaredialekten i Enare i Finland.
3. Den svenske hoveddialekt i svensk Lappmarken.
4. Den finmarkske hoveddialekt, som tales i Norge fra Sydvaranger til Ofotenfjorden og i Sverige i Torne Lappmark og den nordlige del af Gellivare sogn samt i Utsjok i Finland.

Kun denne sidste dialekt interesserer her. Den egentlige finmarkske dialekt kan igjen indeles i tre underdialekter:

- a. i Utsjok, Tanen og Varanger.
- b. i Karasjok, Laksefjord og Porsanger.
- c. i Kautokeino, Alten, Talvik, Hammerfest, Loppen, Skjervø, Karlsø og tildels i Lyngen og Karesuando.

Fra Tromsø af begynder afvigelserne at blive betydeligere, og Lenvik-dialekten danner overgangen til Ibbestad-dialekten, som tales fra Salangen til Ofotenfjorden. De finske dialekter i Gullerfjord og Vesteraalen og den gamle finske dialekt i Tysfjord hol-

der paa at uddø og danner en overgang til den Lule-lappiske dialekt. For sig alene staar den dialekt, som tales af enkelte gamle folk i Kalfjorden og paa Ribbenesø. Denne dialekt staar i mange henseender paa et ældre trin og er lidet paa-virket af kvænsk. Disse dialekter afviger tildels stærkt fra hverandre.

De finsktalende folk har i Norge fra gammel tid af været kaldt for finner som før omtalt. Dette er det navn, hvormed allerede de gamle sagaer betegner den. Navnet *sabme*, som finnerne giver sig selv, er beslægtet med suomi, det navn, hvorved folket i Finland kalder sig. Ordet lapp forekommer først i det 12te aarhundrede hos Saxo Grammaticus, og dets betydning er usikker. I Finland betegner ordet *lappi* i almindelighed det i nord liggende, endnu ikke fast bebyggede land. Men der har ogsaa været foreslaet andre forklaringer.

De finske dialekter stammer fra et ældre finsk fællessprog, men om dette har engang været det samme som det oprindelige kvænske er uvist. Det er ikke sikkert, om finnerne fra først af har talt dette sprog. Sagen er nemlig den, at finnerne, som før berørt, i legemets bygning adskiller sig saa stærkt fra kvænerne, at man har betvivlet muligheden af, at de kan tilhøre samme race. *Virchow* erklærer f. eks., at den fysiske forskjel mellem de to folk er saa stor, at enhver antropolog under almindelige omstændigheder vilde se sig nødsaget til at antage en raceforskjel. Der har derfor været fremsat den mening, at finnerne i gammel tid har laant sit sprog fra kvænerne og oprindeligt har talt et andet sprog, omtrent som de galliske franskmænd nu taler et fra latinen nedstammende sprog.

Kvænerne, som af andre kaldes finner, tilhører den stamme, som nu sidder i storfyrstendømmet Finland. Egentlig er der to stammer, vestfinner og østfinner, adskilte i legemsbygning og sprog; men denne forskjel vedkommer os ikke her.

Betegnelsen kvæner forekommer allerede i det 8de aarhundrede som navn paa et folk nordenfor og paa begge sider af den botniske bugt. Dette er sandsynligvis et helt andet, nu forsvundet kvænefolk. Da nordmændene i det 9de aarhundrede begyndte at befolke Jemteland og Helsingland, blev, kvænerne efterhaanden trængt tilbage, og de antages at være gaaet op i finnerne (lapperne). Forøvrigt er man ikke paa det rene med disse kvæners nationalitet. I almindelighed ansees de for at have været et finsk-ugrisk folk, men der er ogsaa, i senere tid, blit fremsat den formodning, at de er germaner. Den nyere norske brug af ordet kvæner for at betegne finnerne i Finland og det nordlige Sverige forekommer for første gang i 1530 (Diplomatarium Norvegicum VIII 623).

Det finske og kvænske sprog har mange eiendommeligheder. Meget omtalt har den saakaldte vokalharmoni været, som man før troede at gjenfinde i alle finsk-ugriske sprog, men som dog ikke findes i finsk. I kvænsk er den derimod gjenneført. Det kvænske sprog har følgende selvlyd (vokaler) *a, o, u* (haarde); *ä, ö, y* (bløde); *e, i* (ligeGYldige). Naar stammestavelsen indeholder en haard selvlyd (vokal) eller en dermed sammensat tve-lyd (diftong), kan ingen af de følgende stavelser faa en blød vokal eller diftong, eller omvendt. Dette er vokalharmonien. Kun de ligeGYldige vokaler kan forenes med begge rækker; dog foretrækker de de bløde. Man siger f. eks. *suomalaiwew* = kvæn (finne), men *venäläinen* = russer; *lainen* fordi der i foregaaende stavelse staar *a*, *läinen*, fordi der i foregaaende stavelse staar *ä*; *talo-ssa* i gaarden; men *vedessä* i vandet osv.

Til denne vokalharmoni er der ingen spor i finsk. Derimod forekommer her en tilbagevirkende omlyd, idet et *i* *ë*, *u* bevirker, at i foregaaende stavelse *æ* blir til *e*, *oa* til *o*, *uo* til *u* og *ie* til *i*, f. eks. *ällo* hjord, men *ellui*; *bævdde* bord, men *bevdi*; *goatte* telt, men *godä*; *suolo* ø, men *sullust*; *gietta* haand, men *gitti*.

De gjensidige forhold mellem de finske og kvænske vokaler i ord, der oprindelig er de samme, er overhovedet indviklet, overgangene er mangfoldige og ofte besynderlige og regelløse.

Ogsaa i medlydene (konsonanterne) er der adskillig forskjel mellem finsk og kvænsk. Intet oprindelig finsk ord kan begynde eller slutte med mer end en konsonant; men forøvrigt findes der saavel i finsk som i kvænsk en hel række lydlove, efter hvilke vokalerne forandres saavel inde i ordene som i slutningen.

Substantivernes böining udmærker sig ved en mængde kasus.

I finsk er der saaledes:

1. Nominativ til betegnelse af subjektet, ogsaa brugt i tiltale.
2. Infinitiv til betegnelse af objektet.
3. Genitiv til betegnelse af eiendom eller sammenhæng.
4. Allativ, som betegner stedet, hvorhen en bevægelse foregaar (*goattai* = ind i gammen), eller den, med hensyn til hvem noget gjøres (acce addi *bardnasis* girje = faderen gav sin søn en bog).
5. Lokativ, som betegner stedet, hvor noget foregaar, eller hvorfra noget udgaar: *sidast* hjemme eller hjemmefra.
6. Prædikativ, som betegner det man er som, eller blir til: son læ su lutte *balvvalægjen* = han er hos ham som tjener; *audo-gassan* saddat = blive salig.

7. Komitativ, som betegner ledsagelse og middel; son boði *acines* han kom med sin far; cuoppat *aksoin* at hugge med økse. Denne sidste kasus forekommer kun i enkeltal. I kvænsk er forholdet endnu mere indviklet, og man har her hele 15 kasus, Ogsaa i finsk synes deres tal oprindeligt at have været større, da man finder spor af tabte kasus.

Finsk og kvænsk mangler baade den bestemte og den ubestemte artikel, og har ikke forskellige former for køn. Skal disse adskilles, saa sker det ved egne ord eller ved sammensætninger. Paa finsk heder f. eks. et barn *manna*, et guttebarn *bardne* og et pigebarn *nieidda*; en ulv heder *gumpe*, en hanulv *cikko-gumpe* og en hunulv *ravja-gumpe* osv. Paa kvænsk betyder paa samme vis *mies-ihminen* en mandsperson, *nais-ihminen* en kvindeperson; *koiras-teiri* en aarhane, *naaras-teiri* en aarhøne.

Adjektiverne har paa finsk oftest en dobbelt form, eftersom de staar alene eller føiede til et substantiv. Naar f. eks. *ælljoi* betyr fyrig, saa heder et fyrigt barn *ælljos manna*.

Adjektiverne har som paa norsk gradbøining (komparation), og denne findes til og med ved enkelte substantiver.

Til finsk *oaivve* hoved dannes f. eks. komparativ *oaivab* = overordnet, og superlativ *oaivamus* = øverste, høvding. Til komparativen kan videre føies et formindskelsestillæg *-s*. Til *buöreb* bedre dannes paa den maade et *buörebus* lidt bedre osv.

Talbetegnelserne er grundede paa decimalsystemet. Indtil 7 stemmer de finsk-ugriske sprog gjennemgaaende overens. 8 og 9 er sammensatte og betegner 2 henholdsvis 1 ifra (nemlig 10). Paa finsk heder saaledes 1 *okta* og 9 *ovce* én ifra; 2 *guokte* og 8 *gavce*; paa kvænsk 1 *yksi* og 9 *yhdeksän*; 2 *kaksi* og 8 *kahdeksan*. 20, 30 osv. betegnes som *toti*, *treiti*, osv. Ordens-tallene dannes med undtagelse af det første og andet gjennemgaaende af grundtallene. Til finsk *golbma* 3 dannes *goalmad* 3dje; til kvænsk *kolme* 3 dannes *kolmas* 3dje ovs.

De personlige pronominer bøies i nogenlunde overensstemmelse med substantiverne. Paa finsk har de ligesom possessivsuffixerne tre tal, nemlig foruden ental og flertal ogsaa et total.

Som eiendomspronominer (possessive pronominer) bruges enten genitiv af de personlige pronominer eller visse med disse sammenhængende dannede endelser. Paa finsk heder f. eks. jeg *mon* og haand *gietta*. Min haand heder saa *gietta -m*; *girje*, bog, *girjam*, min bog, som da faar sin egen bøining; *-m* hænger sammen med *mon*. — Paa kvænsk heder jeg *minä* og haand *käsi*, min haand *käteni*; *kirja*, bog; *kirjani*; min bog.

De relative pronominer antages at have udviklet sig af de spørgende. Paa finsk har vi for begge slags pronominer *gi*,

gutte og *mi*, hvem, som; paa kvænsk *kuka, mikä, ken* og relativt pronomen *joka*, som. Det finske *gntte* kan kompareres: *goabba*, hvem, den som (af 2), *guttemus*, hvem, den som (af flere). Sammenlign kvænsk *kumpi*, hvem (af 2) svarende til *kuka*, og kvænsk *jompi* (den som af 2) svarende til *joka*.

Af ubestemte pronominer gives der en hel række, dels oprindelige, dels afledede af de spørgende.

Verberne er som i vort sprog dels transitive, dels intransitive. De transitive verber er fremdeles dels aktive, dels passive. F. eks. finsk *logam girje* jeg læser en bog, *girje lokkujuvvu* bogen læses; kvænsk *luen* jeg læser, *luetaan* der læses.

Verberne har følgende maader eller ndsagsformer (modi):

1. Indikativ; finsk *lonom* jeg udløser, kvænsk *sanon* jeg siger.

2. Konjunktiv, hvorved noget udsiges som tænkt. F. eks. finsk *lonucam* jeg monne udløse. Hertil svarer i kvænsk koncessiv eller potentialis: *sano-ne-n* jeg tør sige.

3. Optativ, den ønskende maade; finsk *lonusim* gid jeg maatte eller skulde udløse, kvænsk *sano-isi-n* jeg skulde sige.

4. Imperativ, den bydende maade : finsk *lono* udløs ; kvænsk *lué* læs.

5. Infinitiv eller substantivus med forskellige former, f. eks. finsk *lodnot* at udløse, *lonocet* for at udløse, *lonodedin* under udløsningen, *lonokættä* uden at udløse osv. Kvænsk *sanoa'* at sige, *sanoakse[nii]* for at sige, *sanoessa* under udsagnet osv.

6. Particip eller adjektivus. Finsk *lodnome* udløsende, *lodnom* havende udløst; kvænsk *sanova* sigende, *sanonut* havende sagt.

Af usammensatte tider haves to, præsens eller nutid, som tillige bruges om fremtid, og imperfektum eller fortid. Finsk *sarnom*, kvænsk *sanon* jeg siger eller vil sige ; finsk *sardnum*, kvænsk *sanoin* jeg sagde.

De sammensatte tider dannes ved sammensætning af verbet at være og participium: Finsk *læm sardnom*, kvænsk *olen sanonut* jeg har sagt; finsk *legjim sardnom*, kvænsk *olm sanonut* jeg havde sagt osv.

Finsk og kvænsk mangler egne negtelsesadverbier, og sprogene maa derfor hjælpe sig paa en anden maade. Dette sker derved, at negtelsesordet, som har verbal böining, sættes foran det verbum, hvortil det hører. Verberne faar saaledes en dobbelt böining, en bekræftende, og en benegtende. Paa finsk heder f. eks. jeg, du, han udløser *lonom, lonok, lodno*, men jeg, du, han udløser ikke *im lono, ik lono, i lono*. Paa kvænsk ligesaa jeg, du, han er ikke *en, et, ei ole*.

Sprogene udmærker sig ved stor rigdom paa afledninger, saa at de forskjelligste betydningsaf skygninger og forhold kan beteg-

nes. Af det finske *nallat* = afkappe dannes f. eks. ved tillæg af -k *nalak* en ren med afkappede horn; af *bossot* = blæse *bosanas* pust; af *ruottat* = gallopere *ruotatak* spor efter galloperende dyr; Saaledes er det ogsaa i kvænsk. Disse afledningsendelser har visselig alle engang været selvstændige ord. Saaledes forekommer endnu i finsk det vuotta, som danner abstrakter af adjektiver (f. eks. *buörrevuotfa* = godhed) som eget ord f. eks. i *vutti valddet* = jagttage.

Navnlig er de verbale afledninger meget talrige. Der er f. eks. afledninger, som betegner den enkelte handling (finsk *njuikit* = gjøre et hop) og den gjentagne handling (finsk *njuikkot* = gjøre flere hop), afledninger som betegner, at man lader grundordets handling udføre (finsk *cierotet* = bringe til at græde = *cierrot*), at handlingen sker pludselig, at den fortsættes gennem lang tid, at den foregaar i det smaa, i kort tid osv. Paa denne maade blir sproget rigt paa afskygninger. Dertil kommer en stor rigdom paa billedlige udtryk.

Det finske og navnlig det kvænske sprog har faaet betydning for studiet af ældre germanske sprog, derved at de fra disse har optaget en hel række af laaneord, og disse laaneord synes i mange tilfælde at repræsentere en periode, da de germanske sprog stod paa et *meget tidligt trin i lydlig udvikling*. Efter den danske sprogforsker *Thomsen*, som først videnskabelig undersøgte spørgsmaalet, forudsætter mange af disse laaneord en sprogform svarende til den, som findes paa runeindskrifter fra det 3dje aarhundrede. Dette har for finskens vedkommende været bestridt af Qvigstad, og spørgsmaalet er vel endnu uafgjort. Af slige laaneord kan nævnes *ailegas* hellig = oldnorsk *heilagr*; finsk *gonagas*, kvænsk *kuningas* = on. *konungr*, konge; finsk *rigges*, kvænsk *rengas* ring; finsk *labbes* lam, kvænsk *lammas*, faar osv.

Foruden disse laaneord fra germansk findes der ogsaa i de finske sprog endnu andre lag af laaneord fra de litauisk-slaviske og de iranske sprog.

Det kvænske sprog, som hører til kultur- og literatursprogene, er mere udviklet og studeret end det finske. Men det kvænske sprogs historie og bearbejdelse har intet med Norge at gjøre, da kvænerne er indflyttede fremmede folk. Den hos os nu mest brugte lærebog i kvænsk er *A. H. Kallio*, Finsk elementarbob. I II. Helsingfors (flere oplag).

Derimod er det saagodtsom udelukkende nordmænd eller i Norge bosatte mænd, som har bearbejdet det finske sprogs grammatik, først dansken *Knud Leem* (1697—1774), som fra 1725 var missionær i Porsanger og Laksefjord og 1728 blev sognepræst i Alten — Talvik. Han udgav 1748 en finsk grammatik (En Lappisk Gramatica Efter den Dialect, som bruges af Fjeld-Lapperne udi

Porsanger-Fiorden, Samt Et Register over de udi samme Grammatica anførte Observationers Indhold . . . forfattet af Knud Leem. Kiøbenhavn 1748); før ham havde rigtignok *Fjellstrøm* (1738) og *Ganander* (1743) udgivet finske grammatiker. *Leem* skyldes ogsaa det første finske lexikon (Lexicon Lapponicum Bipartitum, Laponico-Danico-Latinum & Danico-Latino-Lapponicum cum Indice Latino. Pars I, Lapponico Danico-Latina. Cura & studio Canuti Leemii. Nidrosia 1768. Pars II. Danico-Latino-Lapponica. Cura & studio Gerhardi Sandberjii. Havnia 1781.)

Leems arbejder var fortræffelige for sin tid; de lider imidlertid under en mangelfuld lydbetegnelse. Det samme gjælder den berømte danske sprogforsker *Rasmus Rask*s grammatik (Ræsonneret Lappisk Sproglære efter den Sprogart, som bruges af Fjeldlapperne i Porsangerfjorden i Finmarken, udarbejdet af Rasmus Rask. En Omarbejdelse af Prof. Knud Leems Lappiske grammatica. København 1832.) Det var først N. V. Stockfleth, som indførte en bedre retskrivning, og denne har med smaa forandringer holdt sig til vore dage, uagtet heller ikke den tilfredsstillende alle fordringer.

Stockfleth udgav i 1840 en finsk grammatik (Grammatik i det lappiske Sprog, saaledes som det tales i Norsk Finmarken. Del I. [eneste] Bogstav — og Formlæren. Christiania 1840). Denne er siden blit fortrængt af *J. A. Friis*, Lappisk Grammatik. Christiania 1856. Som lærebog bruges nu mest *Sigv. Nielsen*, Lappisk Elementarbog. Kristiania 1882. Af ordbøger bruges *J. A. Friis*, Ordbog over det lappiske Sprog. Christiania 1887 og *N. V. Stockfleth*, Norsk-Lappisk Ordbog. Christiania 1852.

Husgeraad og klædedragt. Fjeldfinnernes telt har kun et rum. Behøves flere rum til opbevaring af madvarer, sættes op et særskilt telt ganske nær.

Kogekjedelen hænger gjerne stadig over ildstedet; videre er i teltet en eller flere aflange og ved enderne afrundede kister (*gisak*), der ogsaa benyttes til at sidde paa, og som bruges til opbevaringssted for kaffekopper og skeer, ogsaa for kaffepose, grynpose m. m. Gulvet i teltet er ofte dækket med smaa riskvister, særlig af birketræ.

Teltdækket bestaar om vinteren af grener (uldtæpper), om sommeren af gamle seil (kjøbt i Norge) eller af strylærred (kjøbt i Finland).

Husgeraadet i et fjeldfintelt er:

1. I gryde med flad bund (uden fødder) til at koge i;
2. I kobberkjedel til at smelte sne i (til koge- og drikkevand);
3. I kjedel til at vaske børn, barnetøi og klæder;
4. Kaffe-kjedler. I en liden husholdning klarer man sig med to kaffekjedler.

Torvgammer bruges nu ikke mere hos sjøfinnerne i Kvæningen, undtagen paa enkelte steder til fjøs. Vaaningshusene har oftest 2 rum: en forgang og en stue; hos folk, der staar sig lidt bedre, er der ofte ogsaa et kammer. I forgangen er der grue, og der koges der mad. Naar der i stuen er kogeovn, koges der mad ogsaa i stuen.

Sjøfinnerne i Kvæningen bor kun langs kysten og lever mest af fiskeri. Dog har næsten hver bonde et lidet engstykke, saa han kan sulteføde nogle kreaturer. Poteter sætter man nu for tiden næsten paa hver gaard, dog ikke paa langt nær saa meget, som kunde behøves.

Gjødelsen drager man vinteren igjennem efterhaanden fersk ud paa marken i mægtraug; men paa mange steder anser man ikke gjødelsen for at have noget værd, og store gjødseldynger ligger op mod fjøsets sider. Undertiden hænder det ogsaa, at fjøset flyttes, naar det bliver altfor fuldt af gjødsel rundt om det. Nogle har ogsaa flyttet fjøset, fordi kreaturerne ikke kunde trives for de underjordiskes skyld.

Husflid. Af *træ* forarbejder fjeldfinnerne pulker, madkopper og andet husgeraad, som de behøver. Der er to slags pulke, kjørepulke for folk og læspulke for gods. Af *trærødder* arbeides knivskafter, pibehoveder og smaa boller, der gjør tjeneste som kaffekopper. Af *tæger af dvergbirke* laves haave, hvormed de fanger smaa kjø i bækkene; med saadanne tæger fæstes ogsaa synkestene og kavler til fiskegarn. Af *renhorn* arbeides beltespænder, rundløkker til kastetømme, skeer, knivslirer, naalehuse og baandgrinde (til vævning af komagbaand). Af *sten* lages bryner og hein. Kvinderne lager komager og syr klæder. Ski skal gjøres af kvistfrit birketræ; de er begge lige lange. Man bruger 1, tildels 2 stave, uden kringler. Til paabinding bruges et vidjebaand eller en læderstroppe over tærne.

Al bagning, madlagning og bevertning er kvindernes arbejde, ligesom at sy komager og at forfærdige og lappe finske klæder; dertil kommer hos sjøfinnerne ogsaa fjøsstellet. Om sommeren hjælper de slaattekarerne med at rage; men sjelden er det, at de slaar. De hjælper nok mandfolkene paa hjemstedet med at fiske og med arbejde ude i marken, men ikke stort paa egen haand.

Fjeldfinnerne har til salg i Tromsø større og mindre *skaller* til mænd, kvinder og børn. Komager koster i Tromsø 5 til 7 kroner. Dette er deres betydeligste husflid.

I de senere aar forarbejdes til salg af rensdyrhorn knivskafter (bladet til knivene har de med fra Sverige), slirer, skeer, fyrstikhus, tobakspiber, alt af ben; senetraad forarbejdes til komager og sjøstøvler. Det er senere af renens bog og ryg, som anvendes.

Videre sælger finnerne for 3.50 – 6 kr. uberedt renskind, videre renhaar og selve hornene.

Før solgte de ogsaa renost i Tromsø, men det er nu hørt op.

Desuden forarbejdes af horn en indretning til at væve baand med, kjævler til at bage brød med, og punge af renkalvskind. Videre børnepæske, vanter, komager, baand af uld, og huer. Haar af rensdyr sælges til sengetepper.

Af nogen vigtighed er handelen med renskind med svenske fjeldfinner, der kommer til Skibotn, og i Tromsø om sommeren; prisen paa et rensdyrskind er da 2—5 kr.

Skind af ren, som er slagtet om vaaren, er de daarligste, da de er fulde af «gorm», larverne af et insekt, (*oestrus tarandi*), som stikker hul paa renhuden.

Kvinderne, navnlig i Enare, er endnu mestere i at spinde grovere og finere taugverk af opfiltrede fururødder.

Fjeldfinnerne fra Kautokeino har nu, som før omtalt, ophørt med at grave sine penge ned; de sætter dem i sparebanken, hvis de har noget tilovers.

Næsehilsningen, fortrolig hilsen finner imellem, var i ældre tider i almindelig brug og gaar for sig paa den maade, at man sætter næsetipperne sammen og derpaa med udtryksfuld tone siger «burist, burist!» (vel, vel!) *Linné* omtaler denne hilsemaade fra sin bekendte laplandske reise, og ligetil 1831 brugtes den ifølge P. *Læstadius* almindelig i svensk Lappmarken. Nu for tiden er hilsen med næsen neppe brugelig uden hos skoltelapperne, hvor man endnu i omsorgsfulde mødres mund kan høre paamindelsen til den opvoksende ungdom: «Vads oud njune!» («gaa og giv næsen »).

Giftermaal. Naar man skal gifte sig, heder det fra Kvæningen om sjøfinnerne, spørges der ikke efter stor eiendom; en skarvebaad og nogle lineangler er ofte det hele; men kone skal man have. Alt, hvad man siden behøver, tager man paa kredit hos handelsmanden, eller hvor det bare er at faa. Hvis siden manden træffer til at dø, er gjælden ofte meget større end eiendommen.

Ved fjeldfinnernes ægteskab eier hjertet næsten ingen del. Rigdommen er det eneste, der afgjør den enes fortrin fremfor den anden. «Dog finder man den dunkle forestilling at skinne frem,» siger *Læstadius*, «at her alligevel er spørgsmaal om noget vigtigere end bare at købe og sælge en ren; thi det ansees ikke ret vel at kunne gaa an at give penge, der ved dette tilfælde heller ikke gjerne modtages; men det skal være et slags varer, helst almindelige sølvsager, saasom skeer, bægere eller anden fin stads til sølvkronen og sølvbeltet.

I Hellemobotn i Tysfjorden spørger beilemanden, naar frieren kommer med ham og sine slægtninge for at foretage det officielle frieri: «Faar vi lov at koge kaffe?» Derpaa svares: «Ja, kog!» eller ogsaa: «Nei.» Hvis de ikke faar lov, koger de alligevel; men det kan da hænde, at en eller anden af pigens slægt sparker kaffekjedlen om, saa de maa rømme gammen.

Naar kaffen er kogt, bydes pigens slægtninge, og hvis nogen drikker, er det tegn paa, at han gir sit samtykke til partiet.

Finnernes madlavning. Fjeldfinnerne spiser almindelig 3 gange om dagen, men har ikke faste spisetider. Kveldsmaaltidet er hovedmaaltid; da koger de helst *renkjød*.

Kaffe er den almindelige drik foruden vand.

Karve bruges undertiden i pølse og brød, ellers ikke.

Af *sløke* (*angelica arliangelica*) nydes stengelen. Bladene kan karves fint og koges sammen til en grød, der blandes med en lige mængde renmelk; da faar man den følgende vaar en efter finernes mening god spise. Roden af sløke bruges ikke.

Syregræs karves fint og koges sammen til en tyk grød, der blandes med en lige del renmelk.¹⁾

Gafler, tallerkener og borddug bruges ikke.

Renmelken opbevares i trækagger eller i kongehætter (af renen); i sidste tilfælde hænges den op i røghullet og tørkes ind. Melken bruges væsentlig til «kaffemelk». Delvis ystes der ost af renmelken; ogsaa osten skjæres op i kaffen.

Naar det bliver saa koldt, helder man melken i en bøtte og lader den fryse til en klump.

Finnerne bruger som drikkerør et hult ben af en fuglevinge.

Sjøfinner spiser til frokost ofte smør og finnekage, til' mid-dag fisk.

Man har ingen bestemt tid for maaltiderne.

Naar man faar fersk fisk f. Eks., koger man den almindelig naarsomhelst.

Fersk mad foretrækkes for saltet.

Kaffe nydes til overmaal.

Al kogt mad spiser alle personer af huset sammen om vin-teren, dog saaledes at enhver spiser efter hvert, de har tid til at komme.

1) Dette kan ske paa følgende maade: En renmave (kongehætten) skylles ren og vrænges. Deri helder finnerne syregræsgrød og derover renmelk, hvorpaa renmaven hænges op i teltet; indholdet svinder ind, hvorpaa altid ny grød og ny melk fyldes paa. Tilslut, naar renmaven bliver fuld, gjemmes den. Indholdet bliver da tilslut en tyk, haard grød af graagrøn farve. Den spises, gnedet ud i renmelk, af finnerne som en delikatesse.

Man har seet et stykke bomuldslærred paa bordet i julen; men ellers benyttes ikke dug, ligesom heller ikke gafler og tallerkener. Selv om disse ting haves, benyttes de kun for de sjeldne fremmede. I de fleste huse findes de ikke engang.

Paa hver gaard findes almindelig en «spisebænk», hvorpaa man spiser. Den er 2—3 alen lang og høiden fra 2—3 kvarter opover, eftersom folk er store paa det, og om den sidder da de spisende i huket stilling paa mindre bænke eller skamler omtrent i samme høide som maden. Fedtet og leveren af fisken, som koges, er ofte sammen, om hinanden, i 1 eller 2 fade. Man spiser med fingrene. Om sommeren spiser man, naar det er godveir, ofte fisken ude. Naar hun, som koger fisken, har øst den op, løber hun med fiskefadene ud paa marken, og de andre følger efter for at spise. Der lægger de sig efter hverandre paa marken omkring fiskefadene, støttet paa albuerne; affaldet af fisken kaster de hen paa marken omkring fiskefadene; naar man spiser inde i huset, lægges affaldet almindelig paa spisebænken. Bordbøn læses ikke før maaltidet; enhver siger kun: «Jesus signe!» I begyndelsen har man ikke stor tid til at prate; enhver spiser paa bare livet; den, som først begynder at blive mæt, begynder sædvanlig først at prate. Efter maaltidet lader moderen et af børnene læse: «Gud ske tak og ære, han, som havde givet og skabt, for disse gode og smukke gaver.» Siden maa børnene gaa om og takke enhver med haanden. Naar man er paa et fremmed sted, takker ogsaa voksne husets folk med haanden, baade for mad og kaffe, almindelig paa norsk: «Tak for maden!» undertiden baade norsk og finsk: «Tak for maden, gitos ænnat borramusaid oudast!»

Som oftest brugtes i Lyngen bygmelsuppe om morgenen; efter omstændighederne er smaaskaarne kjødbiter i suppen, eller ogsaa fersk — ikke saltet — frosen torsk, der skjæres i passende stykker; naar det er kogt, tages disse op og renskes, saa at fisken blev fri for ben og skind; derpaa vispes mel i gryden, og straks lægges op i suppen den renskede fisk, der ved omrøring med øsen knuses smaa, saa at der under spisningen følger fiere smaabiter med hver skefuld suppe. Har man frossen garnsild, koges ogsaa sildgryn til afveksling. Er samtlige husets folk hjemme om dagene, koges der fisk til middags og til kvelds atter suppe med noget mere kjød som *salgga* (til at give kraft og smag), eller ogsaa bygmelsgrød. Havregryn til suppe og grød bruges kun sjeldnere. Hvis mændene er fraværende i skogarbejde, spises der til middags brød med speget salt fisk med kaffe efter eller ogsaa surmelk fra sommeren. Til kvelds koges i almindelighed fisk. Hvis man har poteter, hører disse med til fisken.

I mere velholdne huse benyttes forholdsvis oftere kjød og smør, ogsaa ost, den saakaldte hvidost, lavet paa to maader, enten som kjæsost eller ogsaa som sænost.

Dette er maaltiderne i vintertiden. Hovedmaaltiderne er da to, om morgenen og om kvelden. Vaaren og hele sommeren er der ikke mere nogen særskilt regel for disse maaltider; kjørene har da kalvet, og man har melk, der spises med brød — kage. Maaltidet med kogt mad er om sommeren kun fisk, tildels fersk, dels gammel (sur). Grøden spises paa hjemstedet med melk; sjældnere med smør og sirup, paa fiskerierne med smør og sirup, i den senere tid ogsaa med sukker istedetfor sirup. Flesk benyttes ikke paa hjemstedet.

Om sommeren er der ingen hovedmaaltider, idet man benytter melk og brød og ofte tildels smør og dertil fiskekogning. Om sommeren er der overhovedet ikke reglementerede spisetider.

Fisken skylles ikke altid, førend den lægges i gryden, og fisk, poteter og lever koges sammen i en gryde, heder det fra Kvænangen. Naar fisken er kogt, blæser man fedtet af, og fisk og poteter øses om hinanden op i et træfad.

Fersk fisk pleier man at koge midt om natten; og da er man gjerne samlet for at spise den sammen. Ellers er det som sagt sjelden nogen fast spisetid, de voksne spiser melk og brød, naar de bliver sultne. Børnene som smaa danner dog en undtagelse.

Al kogning udføres i stuen. De, der har grue i gangen, koger dog der om sommeren; om vinteren vilde man gjerne have al varme i beboelsesrummet, hvad enten det er stue eller gamle.

Ferskt kjød spises almindelig kun under slagtingen, der foregaar om høsten. Kjød af naut saltes almindelig i en tønde, dog ikke i spegsalt. Tønden eller koppen lægges da i udhuset for at fryse. Sauekjød saltes ogsaa saapasse, at det faar smag af salt. Naar saltet er braanet, hænges det ud for at tørkes og hænges derefter i huset.

Flesk benyttes sjelden af finner. Det kjøbes i handelen og nydes baade stegt og kogt, og nogle betragter det som delikatesse, skjønt det heder i en ældre amtmands indberetning, at finnerne har en jødisk modbydelighed for flesk.

Salt bruges ogsaa i theen — laurbærbladthe — oftest ogsaa i kaffen.

Melken benyttes baade fersk og sur, dog mest sur. Den opbevares fra sommeren i ankere og tønder og nydes om vinteren, som den er, uden nogen tilsætning undtagen lidt vand, hvis den er bleven for sur eller harsk. Nogle ynder at have bær — krækebær — ogsaa tyttebær, sanket om sommeren, melken.

Særegne retter lages ikke af melken, undtagen den saakaldte ølost — *cuvkkomielkke*, idet melken koges fersk i gryden, og naar den kommer i kog over sagte ild, har man noget surmelk i; ved sagte omrøring med øsen, løber den ferske melk sammen i større og mindre osteklumper. Denne ret koges sjældnere undtagen i saadanne huse, hvor der er større kreaturbesætning, og hvor man da samtidig lager en ost, der forvares for vinteren. Oftere koges den saakaldte melkesuppe, fersk melk i større og mindre mængde sammen med vand i gryden, hvortil man endnu har lidt harsknet sauekjød eller harsk sauetalg *goastebuoidde* til at give bedre smag.

Almindelig brødkage — *gakko* tilberedes af mel og vand og lages til deig, hvoraf mindre stykker med haanden lages til kager paa bordet, hvorpaa er strøet lidt mel, forat deigen ikke skal fæste sig ved bordet. Kaldes ogsaa melkage *jaffogakko* og bruges temmelig meget.

Om vaaren, naar man begynder at faa fisk med rogn i, lages undertiden rognkage: *mæddemgakko*, idet rogn, mel og vand knades til deig og bages til almindelig melkage. Ligesaa benyttes, særlig om høsten, poteter kogt og knadet sammen med mel og vand til kage: *bodeitagakko*. Brødet bages almindelig af samfængt rugmel, i fattigere huse ogsaa af bygmel, dog er dette ikke ofte tilfældet. Fladbrød — *garpak* bruges meget til hverdagsbrød. Syret kage bruges meget, stegt tildels paa stenheller som kage eller i bagerovne som brød.

Af fiskesorter er yndede lækkerbidsken: fersk laks baade kogt og stegt i smør, fed kveite, kogt fersk, smaa steinbid: *gædgestainarak*, kogt fersk, fersk garnsild baade stegt og kogt, ogsaa hyse af middels størrelse, kogt fersk med lever og fedt til. Af kjød: marveben, tungen, hjertet, fersk kogt, *marjyeëielgge*, bagerste del af renens rygrad, stegt sauekjød, der er tørket. Til lækkerbidskener kan man ogsaa regne pølser, som lages paa sædvanlig maade, dog uden nogen slags krydderier, men kun af blod, lidt vand og samfængt rugmel med ikarvet talg — fedt. Blodklubber i Lyngen: *mallegakok*, i Porsanger *gumpposak*, betragtes ogsaa som lækkerheder hos enkelte.

Af melkesorter regnes til delikatesser nymelket sauemelk, der som fersk er løbet sammen med løben, der erholdes i løbemaven hos nyfød, slagtet kalv: *dogge*. Ligesaa rømme blandet med krækebær, eller helst med blokkebær. *Sløke-* og *kvannegræs* (*boska* og *fadno*) bruges overalt, og har man fersk leverfedt at dyppe disse i, betragtes det som delikatesser. Tortengræs spises meget i Lyngen.

Baade syregræs — *juomok* — og bær spises; syregræs aldrig alene, men blandet med melk, bær baade alene og i melk, ogsaa

i renmelk. Syregræsmelk lages paa den maade, at selve græsset koges først under stadig omrøren til en grød, som da, naar den er bleven kold, bringes i en melketønde og omrøres til opbevaring til vinteren. Ofte har de ogsaa krækebær sammen op i denne blanding. Hos fjeldfinnerne blandes nymelket renmelk med kogt syregræs og blir derpaa som omtalt fyldt i renens netmave, *caimas*. Dette lages saa ofte, til at *calmas* bliver fuld, hvorpaa det opbevares til vinteren, efter først at have hængt en tid i teltet et stykke ovenfor ildstedet.

Den saakaldte levermølje bruges ikke, derimod lages en ret af fersk kogt lever: naar fisken er spist, tages lever i et traug og gnides fin med en ske, og deri blandes krækebær eller multer, hvilket spises som dessert og betragtes som delikatesse. Denne leverret bruges meget.

Om sommeren brugtes tidligere kaffe sjeldnere mellem maaltiderne, idet melken eller ogsaa melkeblandet vand blev benyttet til drik; derimod benyttes kaffe meget om vinteren ogsaa paa hjemstedet. Paa fisketurene, hvad enten kortere eller længere ture, benyttes den stadig. The af laurbærblade — bladthe kaldet *lastatægja*, benyttes ogsaa ofte i de fattigere huse, særlig om vinteren og efter fiskemaaltidet.

Blodsuppe *varra-malle* koges som almindelig suppe, idet man først har vand i gryden og dernæst øser i blod, eftersom man har raad til. I *varra-malle* bruges ikke *salgga* (kjød, ofte harskt, skaaret i passende store biter for at give kraft eller smag.)

Kveiten benyttes paa forskjellig maade: tildels spegesaltet, tildels uden videre kogt; oftest tager man den op i suppen i gryden og øser den op i traug med suppen. Om sommeren salter man ravene paa en større kveite til spegefisk, og den øvrige del af fisken rækles i passende stykker eller strimler og tverskjæres med passende dybe snit til tørkning. Denne fremgangsmaade benyttes dog, forsaavidt der ikke er anledning til at afhænde fisken til russen. Om høsten saltes hele kveiten, dog saa, at ravene paa større fisk skjæres for sig selv.

Kobbe og nise benyttes kun i husholdningen, idet kjødet koges for sig selv, saalænge det varer; spækket, *buoidde*, saltes til at benyttes som fiskesovl til gammel fisk. Hval benyttes ikke.

Trolddom. Finnerne har fra gammel tid havt det ord paa sig, at de var kyndige i trolddom og allerede i den ældste historie finder vi denne tro udbredt.

Allerede i Harald Haarfagres saga fortæller Snorre, at Haralds søn Erik Blodøkse reiste nord til Finmarken og helt til Bjarmeland. Da hans folk kom tilbage til Finmarken, fandt de i en

gamme en kvinde, som var den vakreste, de havde seet. Hun kaldte sig Gunnhildr og sagde, at hendes far boede i Haalogaland og hed Ozurr toti. Hun var her, sagde hun, for at lære finnekunster af de to klogeste finner, som var i Finmarken.

Det har altid været almindeligt at søge i det høie nord stedet for overnaturlige væsener og overnaturlige kræfter, og finnerne har fra de ældste tider indtil nu været anseet for mestere i trolddom. Man kan endnu høre landstrygere (fanter, tatere),, naar de ogsaa som troldkyndige vil gjøre sig frygtede, foregive,, at de er fra Finmarken.

Af de gamle historiske skrifter som af vore gamle love sees, at man reiste til finnerne eller Finmarken for der at opnaa større dygtighed i trolddom, og at man hos finnerne og ved deres trolddom skaffede sig en hjælp eller oplysning, som det syntes magtpaaliggende at faa.

Til finner henvendte Ingemund den gamle sig, for ved deres hjælp at faa tilbage det billede af guden Frey, som han havde mistet.

Olaf Tryggvason søgte straks efter sin ankomst til Norge oplysning hos en fin om fremtidens hændelser.

Til Tore Hund gjorde finnerne 12 renpelse, hvilke ved trolddom havde faaet den egenskab, at intet vaaben kunde bide paa dem.

Hvor almindeligt det var at henvende sig til finnerne i deslige anliggender, og hvor længe man vedblev dermed, sees bedst af de gamle kristenretters forbud mod at *trúa á Finna, fara til Finna, gera finnfara*.

Den høie forestilling, man gjorde sig om finnernes mesterskab i trolddom udtaler sig ogsaa i fortællingen om, hvorledes finnen Svases datter Snæfrid ved trolddom havde tilvendt sig Harald Haarfagres kjærlighed, og endogsaa havde vidst at fortrylle ham saa, at han end ikke, efter at hun var død, kunde bekvemme sig til at skille sig ved eller løsrive sig fra hendes afsjælede legeme; og dermed hænger det ogsaa vistnok paa det nøieste sammen, naar seidmanden Rognvald Rettelbein er deres søn, og den for sin troldkyndighed bekjendte Egvind Kelda, der omtales i Olaf Tryggvasons saga, er eller gjøres til dennes sønnesøn.

Det bør i denne forbindelse om troen paa finnernes trolddom erindres, at finnerne er et nervøst folkeslag, der let kommer i ekstase, som *Friis* omtaler:

Finnerne beherskes af en besynderlig nervøsitet, eller hvad man skal kalde den særegne svaghed hos dem, at de, og især ældre fruentimmer, ved den ubetydeligste anledning, blot ved et pludseligt raab eller derved, at en gnist med et brag flyver ud af ilden, kan fare op i den heftigste ekstase eller raseri. I en saadan ophidset og bevidstløs tilstand slaar de om sig paa ven

eller uven med hvad de har i haanden eller nærmest kan gribe, øks eller kniv, taler uforstaaeligt eller opfører sig i det heletaget som de, der pludselig har mistet forstanden, indtil de til slutning daaner bort eller falder hen i en døs og først efter nogen hvile igjen begynder at tale fornuftigt, dog uden klar erindring om det passerede.

En god oversigt over de trolddomskunster, som tillagdes finnerne, giver *Petter Dass*:

Man vil og vel sige, det Finnerne kan
 Med Ryllen og Tryllen og Trolddoms Forstand,
 Baad' Veiret og Vandet forgjøre;
 Ja og at indsætte forflyvende Gand
 I Folk, Creaturer, i Marker og Plan,
 Det man og kan mangesteds høre.
 At de nogen Omgang med Djævelen har,
 Jeg derpaa har mangengang Kjendetegn klar
 Med seende Øie fornømt.
 Beter dennem nogen Forhaanels' og Spe,
 Og Finnen ham truer, Ulykke skal ske,
 Da bliver det tit efterkommet;
 Er noget tyvagtelig snappet dig bort,
 Og ved ikke, hvilken det Puds haver gjort,
 Søg Finnen, han skal det opdage;
 Han skal dig Personen navngive med Hast,
 Og komme de skyldige Fingre til Last
 At høre det stjaalne tilbage.
 Begjærer dn, Tyven et Merke maa faa,
 Hans syndige Gjerning at kj endes derpaa,
 Det er ham en liden Umage,
 At sende sin knnstrige Djævel et Bud,
 Han ville gesvindig af Hovedet nd
 Et Øie paa Tyven ndslage.
 Est dn af modstridende Vind i Arrest
 Og ønsker til Reisen en føielig Blæst, En
 Fin skal den Handel forfremme;
 Han brager sin lønlige Kundskab med Hast
 Og slaar paa Haandklædet tre Knnder vel fast,
 Dem giver han dig ndi Gjemme;
 Løs Knnden, som først blev indknyttet i Baand,
 Saa falder dig passelig Seiling i Haand;
 Men vilt du den anden opløse,
 Da krympes maa Seilet ved Halvten i Mast;
 Men, løses den tredje, da gaar hun for fast,
 Da faar du til Pompen at øse.
 Og est du paa denne nærværende Dag
 Begjærlig at vide, hvad Handel og Sag
 Paa de og de Steder sig hænde
 I fremmed', fraliggende Pladser og Ort,
 Jeg kjender de Finner, det haver kundgjort,
 Og kunde det give tilkjende.
 Han kaster sig flad oppaa Jorden ndstrakt,
 Og falder slet hen i BesAdmels-Afmagt.
 Foruden al rørendes Aande;

Men naar han til Livet opkvægnen igjen,
 Fortæller han, hvor han vidt-værendes hen
 Har vanket i fremmede Lande.
 Og paa det hans Ord kan forsikres med Ja,
 Da fører han seendes Pant derifra,
 Som den eller den haver eiet.
 Saaledes kan Satan forgjøggle det Sind,
 Dem han ved Vantroen forstenende blind
 Til sine Livegne har leiet!
 Sin Gande-Kunst bruger han og som en Mand
 Og sender, hvorthen hannem lyster om Land,
 Forgiftig' Beelsebubs Fluor;
 Han sender dem ind udi Folk eller Fæ,
 Beskader saa mangt et uskyldige Kræ,
 Som skrækkes for saadant og gruer.
 En liden Fortræd ham ei hændes saa snart,
 Han straksen, opfyldt af Hevnjerrigheds Art,
 Med Gand sin Modstander mon plage.
 Men allermest er det Forundringer værd:
 Een Ganden indsætter, den anden har lært,
 Den samme med Kunst at udtage.
 Nu maatte man spørge: hvor gjøres det godt,
 At Satan mod Satanam øver sin Spot?
 Kan Djævel en Djævel uddrive?
 Det synes, at saadant mod Skriften er sagt;
 Hvor skulde man kunne da det give Magt,
 Hvis du i din' Vers monne skrive?
 Jeg svarer dig af min Enfoldighed vel,
 At Satan paa Folk ved at gjøre Forskjel
 Og efter Personer sig føie;
 Sig god at anstille han vel kan forstaa
 Og er dog ei alt udi Gjerningen saa,
 Som han dig fremviser for Øie.
 Tit synes en Djævel gjør' anden Gevalt:
 Det er ikkun gjort for Fortjeneste alt,
 Med Vilje lod Sigvard sig binde;
 Den Gjerning er hannem ei tung eller sur,
 At hjælpe det Menneskes Legem ved Cur,
 Hvis Sjæl han i Længden vil vinde.
 Se! Satan, i tusendfold Kunster bekjendt,
 Skuld' han ikke vide ved Eksperiment,
 Hvad skjult i Naturen maa være,
 Og han, som al Verdens Omripping har havt,
 Skuld' han ei udgranske den lønlige Kraft,
 Som Jorderigs Urter mon hære?

I finnernes hedenske gudsdyrkelse spillede deres *noaidder* eller *schamaner* en vigtig rolle, og deres fornemste redskab var *rune-bommen*.

Noaidde eller *noide* betyder nu i finsk ligesom «noita» i kvænsk en, der forstaaer sig paa trolddom. Noaidderne var folkets præster, vismænd og tillige deres læger, mellemmand mellem guderne og menneske. Usynlige væsener og magiske midler stod

til deres raadighed, og de blev taget med paa raad saavel i godt som i ondt.

Noaiden kunde bringe sig selv i et slags dvale eller søvn, i hvilken tilstand han havde foregivne eller virkelige syner. Medens hans legeme laa som dødt, troede man, at hans sjæl ved hjælp af en *saivvo-guolle* eller *saivvo-lodde*, en fisk eller fugl fra de dødes rige, som altid stod til hans tjeneste, kunde fare til himmels eller til de dødes rige eller til hvilket som helst sted paa jorden og udrette, hvad der forlangtes, hvad enten nu dette bestod i aij iaa svar fra guderne eller de afdøde eller i at skaffe underretning om langt borte boende personer.

Noaidernes undervisning bestod i meddelelse af trolddomssange og trolddomsformler, forklaring af betydningen af alle figurer paa runeboommen, dennes brug eller de haandgreb og taskenspillerkunster, som var nødvendige til dens rette benyttelse.

Paa *runeboommen* eller trommen var alle finnernes guder betegnede ved figurer. Sol, maane, stjerner, vilde dyr, fiskevand, finnen selv, hans rensdyr og hans bopæl var ligeledes aftegnede paa runeboommen. Ogsaa nordmændene eller de kristne med de for dem eiendommelige ting havde sin plads der.

Runeboommen har været noget forskjellig, ikke blot i de forskjellige egne, men sandsynligvis har enhver noaidde havt flere eller færre figurer paa sit orakel.

Man er endnu i besiddelse af enkelte eksemplarer, ligesom man har tegning af andre. Omtrent 70 stykker, der af Th. v. Westen var sendte fra Finmarken til Kjøbenhavn, gik tabt ved Vaisenhusets brand sammesteds 1728.

Over den konkave del af en træskaal udspændtes et semsket renskind, og paa bagsiden af dette maledes nu med en dekokt af olderbark allehaande figurer, som de ovenfor nævnte.

Man slog paa trommen med en trommepinde af renhorn; derhos var der en *viser* eller *vuorbbe*, i almindelighed gjort som en ring af tyk messing- eller kobbertraad. Naar runeboommen skulde raadspørges, lagdes ringen fra først af altid paa solens billede, midt paa runeboommen.

Alle samledes om noaiden, ringen lagdes paa solens billede, og han slog ganske sagte paa skindet med trommepinden eller hammeren rundt om ringen eller viseren, som ved disse slag bevægede sig hid og did; dette skede under sang. Eftersom nu ringen bevægede sig i denne eller hin retning eller stansede ved dette eller hint billede, utydede noaiden dette, eller han gav besked om de ting, man havde spurgt om.

Om runeboommen har i Ibbestad gamle folk sagn; ellers er den i Tromsø amt overalt glemt.

Noaiden maatte kunne foretage en tur ind i de dødes rige for der at hente raad og hjælp. Finnerne havde nemlig den tro, at alle farlige sygdomme, hvortil de ikke kjendte nogen bestemt ydre anledning, og hvorimod de ingen bestemte midler havde, hidrørte fra deres egne afdøde slægtninge.

En vigtig plads i finernes overtro indtager *gand*. Ordet *gand* er efter *J. Fritzner* ikke af finsk oprindelse; det skal være et norsk *gandr* og betyde kjep, stage. At *gand*, som betyder kjep, har faaet en speciel betydning knyttet til trolddom, kommer af, at man tænkte sig, at de onde aander kunde tage sit ophold i stager eller kjepper. Disse for saa afsted mod det væsen, troldmanden vilde tillivs. Ved *gand* menes aander, der farer omkring, dels i skikkelse af dyr eller andre gjenstande, dels ridende paa dem for at udrette deres ærinde, som udsender *ganden*. Ærindet er menneskers eller dyrs død.

Da de hedenske finner holdt sig til afguder væsentligst for næringens skyld, opstillede de sine *seider* (afgudsbilleder af sten og træ) ude i naturen, hvor det for deres bedrift faldt mest bekvemt; fjeldfinerne saaledes paa høie fjelde, fiskerne ved fosser, paa odder og holmer i indsjøer og saa videre.

Nogle billeder dyrkedes i flæng af hele landsbyen og var da anbragt paa et passende sted i husenes nærhed, andre igjen var som enkeltmands husguder privat eiendom.

Den kundskab, man har om finernes gamle gudelære, skyldes fornemmelig nogle af de præster, der i Sverige i begyndelsen af det 17de aarhundrede og i Norge i begyndelsen af det 18de aarhundrede virkede som missionærer blandt dette folk.

Overtro er endnu almindelig blandt finner, og ogsaa blandt de nordmænd og kvæner, som bor i distrikter, hvor der er finner. Et eksempel fra den sidste tid hidsættes her delvis efter en offentlig retslig forundersøgelse.

Paa gaarden Storsletten i Lyngen hørtes i begyndelsen af januar 1898 af gaardbruger Ole Olausen og hans folk en banken, der begyndte straks efter at de var gaaet tilsengs. Bankningen hørtes fra loftet, hvor der laa folk. Manden og hans gut undersøgte alle rum i huset, uden at der opdagedes nogen fremmed person. Bankningen hørtes, da han kom ind igjen, og først ud paa natten blev det stille. Dette gjentog sig omtrent hver eneste aften i lang tid. Manden fik mistanke om, at det var hans 10 1/2 aar gamle pleiedatter, som satte det hele i scene; thi lyden hørtes altid i hendes nærhed, og først efterat hun var gaaet ovenpaa, og efterat lysene var slukkede.

Da den mystiske banken ikke vilde ophøre, men fortsattes udoover vaaren, blev det almindelig troet baade af de paa gaarden

og blandt naboerne, at det var noget overnaturligt. En lærer kom da til gaarden en aften og begjærede at faa være alene med pigen udover aftenen til kl. 2 om natten. Dette blev ham indrømmet, og en del af gaardens beboere laa i fjøset og en del paa nabogaardene. Da manden kom tilbage, fortalte læreren, at han intet har seet og ikke hørt andet end en sagte syngen udenfor huset. Læreren blev paa gaarden natten over, og da han gik, spigrede han en papirlap over hver af dørene og en paa pigebarnets seng med paaskrift: Eli, Eli! Lama Sabahtani.

Pigebarnet forklarede gennem en finsk tolk, at hun ogsaa havde hørt bankning; nogen tid efter at bankningen var begyndt, kom læreren og satte alle stolene i en ring rundt paa gulvet.

Inde i denne ring befalede han hende at lægge sig paa knæ, og da hun havde gjort dette, kom han ogsaa ind i ringen, og efter at have skruet ned lampen, saa at det var næsten mørkt i værelset, bøiede han sig over hende, og med foldede hænder begyndte han at læse. Læsningen foregik paa norsk, og hun forstod kun ordene «kjære herre gud», der gjentoges flere gange. Læsningen varede i længere tid. Derefter lagde hun sig til at sove paa gulvet og læreren paa stolene.

Den tro var udbredt, at det var djævelen, som holdt til paa Storsletten i Lyngen, og han blev først bortdrevet af en klog kone.

Saa er nemlig sagt, at det ikke gaar an at drive djævelen ud paa det blaa hav, han maa have noget at seile paa; derfor stilledes istand en fjæl med mast, og ud paa den drev konen djævelen, hvorpaa han seilede bort med fralandsvind.

Missionsvirksomhed blandt finnerne. Den første kirke paa Tromsø byggedes i Haakon Haakonsøns tid (efter 1240). Den betegnes i et pavebrev fra 1308 som den hellige Marias kirke paa Tromsø nær hedningerne (*juxta paganos*), og det ligger derfor nær at antage, at bygningen af denne kirke har havt til hensigt at udbrede kristendommen ogsaa blandt de hedenske finner.

Af en forordning, som Haakon Magnusson udgav 1313, ser man, at der i Finmarken var flere, som ikke havde antaget kristendommen.

Kristendommen blev lidt efter lidt kjendt, og noaidderne satte paa runeboommen tegn, som skylder kristentroen sin oprindelse. De i Finmarken liggende 23 kirker, som opregnes i den trondhjemske reformats af 1589, er vistnok for størstedelen opført før reformationen.

I et brev af 13de januar 1631 forordnede Christian IV, at de finmarkske præster skal være forpligtede til troligen at foreholde finner Guds ord.

Ved aabent brev af 1ste juli 1634 forordnede han, at der skal være en reisende finnepræst, som sig tilfjelds iblandt finnerne skal begive og dennem udi deres børnelærdom og Guds sande frygt skal undervise.

Allerede i middelalderen havde de svenske myndigheder ladet missionere blandt finnerne eller, som de kaldes i Sverige, lapperne. Særlig synes den vækkelse, hvortil den hellige *Birgitte* († 1373) gav stødet, at have sat sig ogsaa det maal at omvende finnerne. I slutningen af det 14de aarhundrede er der en oftere omtalt kvinde ved navn *Margrete fra Upsala* stift, som synes at have været meget virksom for finnerne. I begyndelsen af det 15de aarhundrede sendtes en hr. *Thorstein* til at prædike kristendommen blandt finnerne og sørge for at faa kirker opført hos dem, og aaret efter at Gustav Vasa var kommen paa tronen (1524), havde han sin opmærksomhed henvendt paa finnernes omvendelse og paa skolers oprettelse hos dem. Men eftersom kristendommen blev udbredt blandt finnerne og dermed kanske ogsaa for en del til de norske finner, søgte de svenske konger at drage mere og mere af Finmarken ind under Sverige, navnlig Carl IX i Christian IV's tid.

Fredrik IV henvendte sig i 1699 til sin konfessionarius (helgelænderen *Peder Jespersen*), om at finde et par duelige mænd, der kunde gaa som missionærer til finnerne.

Nogle aar senere formaaede Finmarkens amtmand, Lorch, *Isak Olsen*, dengang huslærer hos en præst i Vestfinmarken, til at gaa til Østfinmarken og udbrede kristelig kundskab hos fjeldfinnerne. I december 1705 indsendte biskop dr. *Peder Krog* et bønsskrift, hvori han skildrede finnernes nød og androg om, at der, ligesom det var gjort fra svensk side, maatte blive sendt dem informatores for at undervise dem i deres salighedssag. *Povel Hanssen Resen*, en præstesøn fra Grong, blev sendt opover for at undersøge forholdene i Nordland og Finmarken. Resen afgav i 1707 sin indberetning om reisen, og under 18de november s. a. udstedte kongen et reskript angaaende kristendommens udbredelse i Nordland og Finmarken. Det heder, at i Nordlandene og Finmarken findes mange fjeldfinner, som er slet grundede i sin kristendom, skjønt villige til at lære. Kongen paa-lægger biskopen at sende op til Finmarken 4 eller 5 skikkelige theologiske studenter, som et aars tid eller to skal opholde sig hos fjeldfinnerne og lære deres sprog. Senere kan de blive præster for finnemenigheder. Desuden skulde der paa et beleiligt sted oprettes en skole, hvor der skulde optages 5 eller 6 finske gutter, som skulde lære katekismen paa sit eget sprog og saa meget latin, at de kunde optages i 3dje eller 4de lektie i Trondhjems skole, for siden at sendes til universitetet, studere theologi

og blive finnepræster. Som lærer ved denne skole skulde den før nævnte Isak Olsen antages.

Thomas von Westen, født i Trondhjem den 13de september 1682, blev i 1709 præst i Veø i Romsdalen. Ved reskript af 12te april 1715 overlodes det til det danske missionskollegium at træffe foranstaltninger til finnemissionens fremme, og v. Westen blev missionskollegiets vikarius i Nordland og Finmarken.

Thomas v. Westen tog sig med største iver af sit arbejde med at omvende finner, og han foretog i det hele tre store missionsreiser til Nordland og Finmarken. Von Westens iver for at omvende finner var glødende; det er sagt om ham, ikke med urette, at han gjerne reiste 100 mil for at faa en hedensk fin under paavirkning, og hver enkelt fins religiøse tilstand og overtroiske meninger var gjenstand for hans omhyggelige undersøgelse.

Han var vidtløftig i alt, hvad han foretog sig, stivsigdig og havde liden administrativ sands. Han døde i 1727, endnu ikke 45 aar gammel.

Man har kaldt ham finnernes apostel.

1728 udkom præsten *Morten Lunds* oversættelse af Luthers lille katekismus. 1752 fik det i Trondhjem 1717 oprettede seminarium lapponicum sprogmanden præsten *Knud Leem* som docent til at undervise delige disciple i det finske sprog, saa de med tiden kunde bruges til lærere for finnerne i Finmarken og Nordlandene. Samtidig skulde han fuldende sit finske leksikon. I de følgende aar fik finnerne endel delige missionærer, nogle undervisnings- og andagtsbøger paa sit modersmaal, nemlig en bønnebog, en forklaring af katekismen og en af *Christian Weldingh* besørget liden salmebog. Knud Leem afgik ved døden i februar 1774.

Det i Trondhjem oprettede lappiske seminarium ophævedes ved et reskript af 3die november 1774, idet ungdommen tilholdtes at lære sin kristendom paa norsk. Disse bestræbelser for at fornorske finner fortsattes i 50 aar. Befolkningen, der var paa god vei til for alvor at omvendes, vendte tilbage til sine gamle guder, der endnu var i friskt minde, og hvis billeder af træ og sten endnu stod trindt omkring i fjeld og fjære, siger professor *Friis*. Finnerne var igjen i 1824 for en stor del blevne hedninger, men ingenlunde fornorskede.

Hertil bemærker *Ovigstad* og *Sandberg*: Dette kan ei være at forstaa bogstavelig. Tiden for hedenskabets flor blandt finnerne ligger ikke saa nær vor tid, som man i regelen tror. Var dette saa, da kunde ikke enhver erindring om den gamle tro endog hos de ældste nulevende finner være saa sporeløst forsvunden.

Der er historisk bevisligt, at den græsk-katholske mission allerede ved midten af det 15de aarh. havde gjort fremgang blandt finnerne paa Kolahalvøen. Vestpaa havde kristne nordmænd alt

omkring 1300-tallet, da kong Haakon Magnusson gav bergenserne privilegium til at drive handel paa Finmarken, begyndt at bosætte sig blandt finnerne, og senere i de gode gamle finmarkske tider, da indvandringen tiltog betydelig, blev der bygget flere lutherske kirker ved kysterne.

Saaledes fandtes der i aaret 1589 i Finmarken ikke mindre end 17 kirker, som betjentes af 12 lutherske præster og blev søgt baade af nordmænd og finner. Denne lykkelige tilstand varede endda 100 aar senere, fra hvilken tid den uheldige indskrænkning i handelsfriheden bevirkede en sørgelig nedgang saavel i aandelig som i materiel henseende. Imidlertid havde det gamle finske hedenskab ved den langvarige berøring med kristendommen faaet sit ulivssaar, som det aldrig mere forvandt, og da Thomas v. Westen i begyndelsen af forrige aarhundrede prædikede den lutherske tro blandt Østfinmarkens finner, var hedenskabets saa opblandet med kristne forestillinger, at det blev ham og hans medarbeidere muligt i forholdsvis kort tid ganske at overvinde det; siden reiste det sig aldrig mere. Over 100 aar tilbage i tiden vil man altsaa have at søge de sidste, svage rester af hedenskabets blandt Finmarkens urfolk; den stockflethske mission forefandt ialfald lige fra først af ikke et eneste individ med hedenske begreber blandt finnerne i Norge.

Finnerne i Norge har efter *Fritzner* antaget kristendommen eller underkastet sig til dens kultus hørende forskrifter allerede før reformationens indførelse. Som bevis herfor anfører han blandt andet, at betjeningen ved nadveren af finnerne kaldes *dievnas*, som er det norske *þjónasta*, der havde denne betydning i den katholske tid, men ikke i den reformerte, og lignende spor af den katholske kultus og opfatning kan paavises.

Nils Stockfleth var 38 aar gammel, da han kom som sognepræst til Finmarken, hvor han foretog mangfoldige reiser rundt omkring blandt finnerne.

Tromsø bisper og regjeringen støttede Stockfleth med de midler, som stod til raadighed, og storthinget støttede ham ved at bevilge de beløb, som hans arbeides fremme krævede.

Fra Lappmarken trængte imidlertid ind en svermersk-fanatisk aandretning og eggede til had mod alt det, som ikke vilde slutte sig til den, et had, som i Kautokeino førte til voldsgjeringer og mord i 1852.

Provst i Vestfinmarken *Julius Aars* fremsatte i 1848 forslag om at lade finnerne lære norsk, en tanke, som har fundet større og større tilslutning trods modstand fra de sidste bisper i Tromsø. Ved instruks (1880) og lov (1889) er det fastsat, at undervisningen i de finske skoler skal foregaa paa norsk, men som undtagelse kan departementet bestemme, at finsk kan benyttes som hjælpesprog

ved undervisningen, samt at der kan anvendes læse- og lærebøger med finsk tekst ved siden af den norske.

Det er betegnet som finnemissionens opgave at udsende finsk-talende reiseprædikanter til afsidesboende finner, og i dette spor har finnemissionen nu i 10 aar arbeidet.

De første reiseprædikanter var finner eller nordmænd, opvokset blandt finnerne. Det har imidlertid vist sig mere og mere vanskeligt at finde brugbare mænd blandt disse; flere er forsøgt, men fundet lidet tjenlige. De fleste lægprædikanter blandt finnerne tilhører den læstadianske retning og har vist sig lidet brugbare paa grund af sin eksklusivitet. De har vanskeligt for at anerkjende nogen kristendom i anden form end den læstadianske.

Oversættelse af bibelen paa finsk« Det tog 121 aar fra reskript af 3dje nov. 1774 om, at en finsk bibel skulde udkomme, indtil bibelen udkom helt oversat.

Reskript af 3dje november 1774 bestemte, at det finske seminar (seminarium lapponicum) i Trondhjem skulde nedlægges, og at der skulde gjøres begyndelse med at indføre det norske sprog blandt finnerne, at især den finske skoleungdom maatte tilholdes at lære sin kristendom paa norsk. Reskriptet siger tilige, at der skal sørges for, at en bibel kan udkomme i det finske sprog. Til missionskollegiet indsendtes en oversættelse af en del af det nye testaments bøger eller kanske af hele det nye testamente; men disse gik til grunde i Kjøbenhavns store ildebrand 1795. Den svensk-finske bibel udkom i 1811.

Det norske bibelselskab, stiftet i 1816, fik i 1817 fra det svenske bibelselskab en gave af 100 svensk-finske testamenter til uddeling. Disse testamenter forstodes ikke af de norske finner, som taler en anden dialekt.

Det britiske selskab lovede bidrag til en finsk bibeloversættelse, og man henvendte sig til provst *Simon Kildal* i Trondenes, som i 1822 erklærede sig villig til at gjøre et forsøg med Markus' evangelium; men han døde den 19de juli 1822, og man kjendte da ingen, som kunde udføre dette arbeide.

Oversættelsen af den finske bibel blev senere begyndt af den ovennævnte præst, *Nils Stockfleth*.

Han var sognepræst i Vadsø, men for at faa bedre tid til oversættelsesarbeidet blev Stockfleth i 1828 forflyttet til Lebesby. I 1828 gjennemgik han i Karasjok med tre af de dueligste tolke oversættelsen af Lukas' evangelium og Romerbrevet, og senere resten af sin oversættelse af det nye testamente. Men i begyndelsen af 1830 brændte han op sin oversættelse i haab om, at den i en bedre skikkelse skulde opstaa af asken. (Dagbog side 81). Derpaa reiste han i 1831 og 1832 til Kjøbenhavn og Stock-

holm, for under professor *Rasks* og dr. filos. *Sjøgrens* veiledning at fuldstændiggjøre sine kundskaber. I 1832 tog han med iver fat paa oversættelsesarbeidet, og i 1838 udkom oversættelsen af Matthæus' og Markus' evangelium og i det følgende aar en fuldstændig oversættelse af det nye testamente, hvoraf et nyt oplag paa 2500 eksemplarer udkom i 1850. I 1840 udgav han tillige et uddrag af de 5 Mosebøger samt 22 Davids salmer.

Salmernes bog udkom i 1854. Stockfleth afgik ved døden den 26 de april 1866.

Hans arbeide blev fortsat af *Jens Andreas Friis*. Under Stockfleths veiledning studerede han finsk og kvænsk og var i disse fag universitetsstipendiat fra juli 1847 til høsten 1849, da han tiltraadte en reise for at fortsætte nævnte sprogstudier. Efter tilbagekomsten udførte han fra 1851 de Stockfleth tidligere paa-hvilende forretninger som docent i finsk ved universitetet; han blev lektor 1863 og professor 1866 og døde i 1896.

Man kom til erkjendelse af, at teksten i det finske nytestamente tiltrængte en omarbeidelse, og paabegynde revisionsarbeidet. Til hjælp ved dette arbeide oplærte Friis finnen *Lars Jakobssen Hætta* fra Kautokeino, en af dem, som ved hoiesteretsdom af 14de februar 1854 blev for mord, delagtighed i mordbrand, røveri o. s. v. dømt til at have sit liv forbrudt, men som paa grund af sin ungdom (han var under mordene i Kautokeino — 8de november 1852 — omkring 18 aar gammel) fik dødsstraffen ombyttet med strafarbeide paa livstid.

Til revisionen af Stockfleths oversættelse leverede Lars Hætta et udkast, som blev gennemgaaet af Friis efter den græske tekst og den norske oversættelse; først i 1874 udkom imidlertid den nye udgave af det finske nytestamente i 2150 eksemplarer.

Senere, da Lars Hætta var benaadet og var vendt tilbage til Kautokeino, blev det overdraget ham at paabegynde oversættelsen af det gamle testamente mod en godtgjøreise af 60 kr. (senere forhøiet til 72 kr.) maanedlig.

Lars Hætta gik straks i gang med arbeidet og indsendte i 1870 oversættelse af 1ste Mosebog, Jobs bog og de store profeter, Josvas, Dommernes, Ruths, de 2 Samuelsbøger og 1ste Kongernes bog, og i 1872 af 2den Kongernes bog. Davids salmer, Salomos ordsprog, Prædikeren, Høisangen, Esras, Nehemias og Esters bog, i 1873 af 2den og 3dje Mosebog, i 1874 af 4de Mosebog, i 1875 af 5te Mosebog og 1ste Krønikernes bog og i 1876 resten af det gamle testaments kanoniske bøger. Oversættelsen af de apokryfiske bøger indsendtes fra 1881 til 1885.

Udkaset til oversættelse af det gamle testamente trængte til en grundig revision, og seminarbestyrer i Tromsø *J. Qvigstad* og prof. *Friis* reviderede første Mosebog, der udkom i 1889.

Lars Hættas oversættelse af Esaias blev revideret af seminarbestyrer Qvigstad, kirkesanger Salomon Nilsen i Lakselv og professor Friis og udkom i 1890.

Den 28de februar 1888 stiftedes norsk finnemission, og revisionsarbejdet blev nu fortsat af de ovenfor nævnte mænd. I begyndelsen af aaret 1891 fratraadte professor Friis paa grund af sygdom. *Qvigstad* overtog da hele arbejdet og benyttede delvis kirkesanger *Nilsens* hjælp. Revisionen af det gamle testamente blev fuldført i 1892. Samme aar besluttede norsk finnemission med centralkomiteens samtykke at udgive det nye testamente i samme format og udstyr som det gamle, for at finnerne kunde faa den hele bibel i ét bind, og Qvigstad paatog sig at revidere oversættelsen efter en derom aftalt plan. I 1891 udkom 2den —5te Mosebog, i 1893 det gamle testaments historiske bøger, i 1894 Job, Salmernes bog, Salomos ordsprog. Prædikerens bog og Salomos hoisang og i 1895 den hele bibel.

Stærkt virksom ved oversættelsen af finnebibelen var biskop *Skaar*.

Uden seminarbestyrer J. Qvigstads kyndighed og dygtighed vilde udgivelsen af en god finne-bibel endnu i længere tid have ladet vente paa sig. Den oprindelige oversættelse var leveret af en fin, hvis kundskaber selvfølgelig var meget begrænsede.

Renen (*cervus tarandus*), en drøvtygger af hjorteslægten, bevinger det eiendommelige nomadeliv, som fjeldfinnerne har ført og fremdeles fører i disse egne.

Renen er i sine bevægelser ikke synderlig elegant, den har ludende hoved og noget okseagtigt over sig. Naar den løber over stok og sten, ser det ud, som om det ikke gik saa særdeles fort; thi dens bevægelser gjør ikke indtryk af at være saa særdeles raske, men man mærker snart, at det ikke er længe, før den er kommet op over fjeldryggen.

Midt og sidst i september har man i Norge bemærket, at rensdyr parrer sig, skriver *J. M. Lund*, og at simlen eller renskoen frembringer sin kalv ved den tid, bonden kalder Halvorsok, som er fra 12te mai til henimod slutningen af samme maaned, naar 33 uger efter parringen er naaet.

I brunst-tiden bliver disse dyr ofte magre.

I første aar brunster hunnerne ikke, sjelden i det andet, ei heller holder hannerne sig til hunnerne før den tid.

Ved brunsttiden stanges okserne vildt, og man fortæller, at det hænder, at de vikler hornene saaledes sammen i hverandre, at de ikke kan komme løs, men dør sammenlængede, hvis folk ikke blir opmærksom paa det og skiller dem ad.

Simlerne føder en eller to kalve.

Lund beretter, at kalven, saasart den efter sin frembringelse af moderen er røgtet, dier hende og derpaa er saa rask, at den i fuldt trav kan følge hende ved siden, men kommer den bagen om, bliver den forvildet, ventelig fordi dens syn endnu er svagt. Men den er neppe 8 dage gammel, før den løber i kap med de voksne dyr. Kalven følger ellers moderen, som kjender den fra andre, indtil hun ved at parre sig om høsten forlader den.

Kalven har ved fødselen rødagtige haar paa siderne og sædvanlig paa ryggen en sort rand. Disse haar falder igjen af om høsten, da de nye udvoksende blir mørkegraa; men naar renen er ganske voksen, som den er i sit fjerde aar, blir dens haar som alle voksne dyrs, af farve graa, undtagen under bugen og halsen, hvor de er hvide.

Hvide er de og paa munden eller den forreste del af hovedet, paa halen, samt om fødderne nede ved hoverne.

Om høsten, naar renerne samles til vinteren, mærkes kalvene i ørene.

Disse mærker er af en bestemt form for hver eier eller familie.

Efter lov af 25de juli 1897 skal tamme ren, fra de er 9 maaneder gamle, være øremærkede med et mærke, der er *indregistreret* paa den maade, som loven bestemmer.

Tamme ren, over 9 maaneder gamle, der enten er umærkede eller bærer et mærke, hvis eier ikke vides, betragtes som besiddelsesløse og behandles overensstemmende med forskrifterne om hittegods, forsaavidt samme er anvendelige, samt med iagttagelse af de regler for opbringeisen og afhændelsen, som fastsattes.

I foraarstiden fælder alle voksne dyr sine haar, og jo nærmere det lakker ud paa sommeren, jo mere og mere graablakke blir de, indtil haarene alle er affaldne og andre udvoksne, som da bliver hvidgraa og glatte.

Undertiden er farven hvid baade sommer og vinter, og denne farve vil finnerne gjerne have paa nogle af sine ren, da en flok ved blanding af graa og hvide ren lettere kan opdaiges paa lang afstand mod de graa fjelde.

De fleste rensdyr faar horn, og de begynder at vokse ud allerede 4 til 5 uger efter fødselen, dog er der nogle, som aldrig faar horn, men det er ikke mange.

Sædvanlig er hannens horn hos fjeldrenen $\frac{3}{4}$ meter lange; de er rettede bagud og opad, paa midten bøiede fremad; de er halvrunde og har en kort tak bagover. Spidserne er sammentrykt fra siderne og fingerdelt i flere takker.

Over panden stikker ret frem, næsten fra hornets rod, en gren, undertiden to, ofte lige saa lange som næsen, svagt grenede, og meget ulige formede.

Undertiden er der blot et horn (hos hunnerne), undertiden 3, hvoraf et midt i panden.

Variationer i hornformerne er meget almindelige.

Hunnerne har mindre horn end hannerne, finere og mindre grene, og forøvrigt af en anden form.

Renoksens horn naar sin fulde længde ved 4 1/2, simlens ved 3 aars alderen.

De rensdyr, som har horn, mister dem hvert efteraar, og alle hundyr, naar de faar kalv, men de simler, som er ufrugtbare, taber dem om vinteren, og derpaa kjendes deres ufrugtbarhed.

De gildede rensdyr mister sjelden sine horn førend efter aars forløb; men jo friskere de er, jo snarere fælder de¹⁾.

Gjeldsimlerne (rodno-alddo en, der er uden kalv, et aar eller af og til, og stainak-alddo, der bestandig er ufrugtbar) ansees for fortrinlige kjøredyr, da de er mere udholdende end okserne.

Oksen fælder horn i midten af november, og de begynder at vokse straks efter fældingen, ved midtsommer er de halvt udvoksede, i den næste halvdel af august helt udvoksede.

Simlen fælder horn i midten af mai, omtrent 10 dage efter kalvningen; begges horn er fuldt udvoksede til midten af august. De kjøer, som kalver senere, faar ogsaa hornene senere.

Om forsommeren pleier renen at gnide sine begyndende horn mod træstammerne. Paa det sted, hvor det gnidtes, siges der at fremkomme en horngren.

Det er vel usikkert, om det er rigtigt. Det kan ligesaa snart være, at hornet klør paa det sted, hvor grenen vil komme frem, og at renen derfor gnider det.

De nye horn, som kommer frem, er først myge og huden meget ømfindelig for den mindste berøring. Paa denne tynde hud holder gjerne myggene til, og maaske er dette ogsaa grunden til, at renen gjerne vil gnide dem.

De vilde ren, som gjerne lever længer end de tamme, skal ikke kunne opnaa højere alder end 14 à 16 aar.

Tamme derimod, især hvis de melkes, beholder ikke deres livskraft over den halve tid.

Von Diiben siger, at renen blir i almindelighed ikke ældre end 14—16 aar.

Dog har man eksempler paa, at renen har naaet en alder af over 20, ja indtil 30 aar, naar det er vel indkjørte renokser,

¹⁾ Tarandi autem hoc modo castrantur, ut prima iam aetate vitae testicularum vitulorum omnium, qui prolem propagare non sunt destinati, — sarvvak vocantur — mordendo contunduntur, dum ne quid detrimenti cutis testicularum capiat aut scindatur, cavetur.

som finnen sparer for dresseringens skyld, samt hunner, som har vist sig at faa stærke kalver; andre rener pleier man at slagte i yngre alder. Ved en alder af 4—4 1/2 aar er renen fuldvoksen.

De oksekalve, som skal opdrages til salg eller trækdyr (hærgek), kastreres den første sommer.

Af de *sygdomme*, der plager renen, skal her nævnes klovsygen og renpesten, der i de senere aar har foraarsaget stor skade i Finmarken og svensk Lappland.

Klubbesyge eller klovsyge hos renen har optraadt især i Karasjok paa de saakaldte Gaisafjelde, men ogsaa længere vestover mod Kautokeino; den er ondartet og har aarene 1894, 95 og 96 optraadt voldsomt og foraarsaget store tab.

Klovesyge, ogsaa kaldet «klubbesyge», fordi den angrebne fod svulmer op nedentil og faar udseende af en klubbe, benævnes af reneierne «*slubbo*» (d. v. s. hævelse eller betændelse i partiet om klovene); den siges at være ført over grænsen fra Sverige.

Sygdommen optræder om vaaren, sommeren og høsten, værst om høsten, naar dyrene er komne tilbage fra kysten.

Aarskalve angribes mest, ogsaa simler; kastrerede renbukke sjældnere.

Den syge ren bliver halt og holder sig bagerst i flokken; den bliver snart ude af stand til at følge de øvrige dyr og lægger sig ned; dyret kan da ikke søge sig føde, afmagres stærkt og dør, eller det bliver et bytte for ulve; kun undtagelsesvis kommer det angrebne dyr sig, da finnerne ikke tager sig af de syge dyr, som bliver liggende igjen.

Samtidig med klovsygen kan optræde en *mundsygdom*, men medens mundsygdommen (*njalbme-vikke* dvs: mundfeil) af reneierne ansees for en ufarlig lidelse, betragtes *slubbo* som en meget farlig sygdom. Begge lidelser kan optræde hver for sig, og selv af *slubbo* haardt angrebne dyr behøver ikke at have næse- eller mundsygdommen.

Klovsygen er smitsom og som nævnt i høi grad dødelig.

Efter undersøgelser af *H. Horne* er renens klovsyge en ægte klovbrandbyld svarende til hestens og kvægets og klovbrandbyld; dog synes rensdyrets brandbyld til sine tider at kunne antage en særdeles smitsom og ondartet karakter.

Ved tællingen i 1890—91 var Karasjok renbestand 18000 ren, medens den ved optællingen høsten 1896 var svunden ind til 12—13000 stykker. Klubbesygen har sikkert været den væsentligste grund til den betydelige nedgang af den tamme renbestand.

Renpest har optraadt blandt renen i Lappland; den iagttoges allerede i 1893 og 1894, og i 1896 begyndte den at gribe om

sig stærkt. Maaske har den ogsaa optraadt i Karasjok, hvor den er kaldt «blodsygdom».

Eenen angribes først af uro og ængstelse, gangen bliver usikker og vaklende, dyret formaar ikke at følge den øvrige flok, bugen bliver stærkt opdreven, dyret tørster stærkt og fra næseborene rinder en siruptyk, stinkende vædske. Øinene synes at ville trænge frem af øienhulerne, og fra den røde bindehinde rinder flod. Appetiten er ophørt. Dyrene udbreder en modbydelig stank omkring sig. Døden indtræder hos kalvene efter et par timers forløb, hos ældre dyr stundom først efter 10—12 timers forløb; kun undtagelsesvis har et dyr levet et helt døgn, efter at det var blevet sygt.

Sygdommen kan optræde overmaade akut; ofte naar renerne havde lagt sig ned et sted for at hvile, uden at der i forveien var iagttaget nogen syg ren fandtes flere dyr liggende døde paa stedet, naar flokken atter dreves bort af pladsen.

Renpesten i Lappland er efter professor *J. Lundgrens* undersøgelser en særegen, ikke før beskrevet smitsom sygdom, hvis aarsag er en sporedannende bakterie. Denne er rendyrket og dræber et faar paa 20 timer.

Renens *vinterføde* er den lavart, som efter renen kaldes *renmose*: lichen (bæomyces) *rangiferinus*; de norske finner kalder laven *jægel*; de svenske *viste*. Den vokser almindelig saavel i høiderne som paa det lave land, hvor der ikke er godt jordsmon eller muldjord.

Om vinteren holder den sig blød under sneen, men naar den i varme somre blir tør og haard, vrager renen den.

I de egne af Sverige, hvor renen beiter om vinteren, er der flade, lavlændte, for det meste skogbevoksede aaser. Sneen lægger sig der i regelen, før marken fryser til, saa at laven under sneen holder sig frisk og myg.

Med forbenene, som har brede, spadeagtige klover, der kan grave temmelig dybt, skuffer renen sig ned til laven, idet sneen sparkes op i en haug rundt omkring hullet.

Der paastaaes, at den kan mærke (eller lugte) lav (finsk *jægel*) paa flere fods dybde under sneen, saa at naar renen begynder at grave, ved finnen, at der er lav at finde.

Finnen er saa sikker paa dette, at han bryder op til et andet sted, hvis renen ikke begynder at grave.

Udover høsten, saalænge sneen enten ikke er saa haard eller saa dyb, at den besværliggjør beittingen, holder renen sig i godt huld, men en vanskelig tid indtræder for renen, naar det lider ud paa vaarparten, da solen om dagen tør overfladen op, medens denne om natten fryser til og danner skare, der ofte kan være saa stærk, at man kan kjøre paa den som paa en is. Eenen tyr da dels til de bratte ller, der enten er snebare eller i middags-

solen er dækkede af saa blød sne, at den muliggjør gravningen, dels ogsaa til skogene hen under træerne, hvor marken har et mindre dybt og mindre haardt snedække.

At marken blir overtrukket med en tyk skare eller is-skorpe er det værste, som kan hænde; renen formaar da ikke at komme gennem denne is; under forsøget skader den sine ben, og til sine tider omkommer ren i mængde paa grund af tyk skare.

Undertiden fælder finnerne træer, for at renen skal kunne naa lav af disse. Langvarigt snefog foraarsager ogsaa finnerne megen uleilighed dels med at skaffe renen lav og dels med vogtningen. Lavens spredte forekomst og renens naturlige tilbøielighed til omstreifning og forskellige hindringer for vogtningen bovirker at renen om vinteren behøver forholdsvis store vidder, og finnernes vinterarbeide er ofte besværligt. Renen er udsat for at lide ondt. Den er mager om vaaren, naar den vender tilbage til Norge.

Eenen foretrækker om vaaren det unge græs for mose. Lige-til slutten af juni er imidlertid høifjeldsdalene snedækkede, og derfor trækker dyrene ned til de lavere dale og beboede strøg, hvor de da for en tid deler havnegangene med de fastboendes bøliger. Midt i havnegangene ligger i regelen udslaatterne, og disse stryger da ogsaa med, saasandt de ei er indgjærdede. Med sommeren og snegrænsen trækker dyrene sig høiere op, idet de bestandig gaar efter det yngste græs, og naar høifjeldsdalene er blevne snebare, kan den fastboende saa nogenlunde holde rensdyrene udenfor sine eiendomme.

Budeieme paastaar, at de kan se i melkespandet, naar den første renflok er kommen i marken, men det er ei afgjort, at renen er skyld i, at melken minker; flere steder i landet har man iagttaget, at koen melker mindre den 3dje og 4de uge, den er ude om vaaren, end den 2den og 3dje.

Den svenske Lappmark og Finland har de bedste betingelser for renens beitning om vinteren, medens Tromsø amt har udmærkede sommerbeiter.

Svensk Lappmarken og Finland er lavlændt, skogbevokset, ikke udsat for stærke storme, og renlaven er rigelig tilstede.

De egne, som er bedst skikkede som vinteropholdssteder for renen, er netop de lavlændte og skogbevoksede; men Finland og svensk Lappland mangler de gode sommerbeiter og snefjeldene uden myg. Renlaven vokser især over gneis- og granitfelterne; paa skiferbergarter eller i det hele taget paa bergarter, der let forvitrer og danner en for de høierestaaende planter frugtbar jordbund, er den sjeldnere.

I Tromsø amt findes renlav ikke i rigelig mængde. Alle de fjeldstrækninger, som bestaar af skifere med kalksten, forvitrer som regel let og danner et frugtbart jordsmon.

Den største del af amtet egner sig ikke synderlig for vinterbeitning; derhos er der mere stormfuldt og ustadigt veir, og den største del af fjeldene ligger over skoggrænsen.

I snesmeltningen, saalænge laven er myg, spiser renen den, ligesom paa enkelte vaade, kolde sommerdage; men i almindelighed farer renen i de varme sommerdage over de rigeste lavmarker uden at beite, og søndertramper den tørre, sprøde lav til mel under sine flade klove. Derfor forlader finnerne paa forsommeren lavmarkerne og fører sine ren hen til de norske skiferland med græs, urter og tildels løv. Det unge, fremspirede græs er renens bedste sommerføde. Dette beites, saa marken ser formelig sort ud bagefter. Naar græsset bliver større, bider den kun toppene og bladene, og den vrager alle større foderurter, naar de er fuldt udviklede. De lavere liggende strøg, hvor græsset vokser hurtigt og bliver grovt, er derfor utjenlige for renen; den trives ikke der, men søger høiere og høiere op i lierne efter det unge græs. Enkelte græsarter som f. eks. *aira flexuosa* og *festuca ovina*, der skyder nye rodblade hele sommeren og holder sig grønne og bløde til den sildige høst, spiser renen med begjærlighed til enhver tid.

Renens sommerføde er de i fjelde almindelig forekommende græsser og urter, saaledes spiser den syre (*rumex acetosa*), sløke (*angelika archangelika*), tort (*mulgedium alpinum*), mariekaabe (*alchemilla vulgaris*), geranium sylvestre, bladene af forskellige arter *salix* (vidje), gjøkesyre (*oxalis acetosella*), *oxyra digyna*, flere arter *veronica*, *astragalus alpinus*, *phaca lapponica*, *lathyrus pratensis*, *vicia cracca*, tov (*aira flexuosa*), *festuca ovina*, *poa alpina* og enkelte af de mest tørtvoksende og fineste *carex*-arter. Bregner og almindeligt myrgræs spiser den neppe uden tidligst om vaaren, i hvilken tid finnerne paastaar, at den spiser de unge skud af myruld (*eriophorum*).

Saasart nygræs begynder at komme frem om vaaren, bliver renens ekskrementer bløde som kjørenes, og dette varer længe udover sommeren. Da begynder de atter at blive haarde og runde ligesom sauernes.

Flere forfattere fortæller, at renen spiser lemæn.

I. M. Lund skriver saaledes:

De forfølger og de i Norge saa skadelige smaadyr lemæn kaldet, (mus lemmus), alene for at faa disses hoved at æde.

Von Duben anfører en hel række erfaringer for, at renen forfølger og fortærer lemæn, og føier til, at det synes besynderligt, men -med saa mange samstemmende udtalelser kan man ikke erklære sagen for umulig, hvor utrolig det end lyder, at en græsæder skal optræde som kjødæder; han mener, at sagen maaske kan finde en naturlig forklaring.

Det er, efter professor *H. Rasch*, ikke selve lemænene, som renen spiser eller vil spise, men det er de fine urter, som lemænene gemmer i sin mave, som renen anser for en delikatesse; den træder derfor lemænene ned, og søger at fortære indholdet af lemænenes maver. Hvis der da følger noget af lemænene med, saa er det ikke fordi renen æder kjød, men fordi det vegetabiliske indhold i maven ikke er ordentlig skilt fra rester af lemænene.

Simlerne tages med den for finnen uundværlige slynge (suo-pan), naar de skal melkes. De sparker og stritter imod først, og de bindes til et træ eller en pæl, eller holdes af en, medens de melkes af en anden. Melkningen gaar temmelig langsomt for sig.

Renerne melker lidet; for at faa en liter melk regnes i almindelighed 10—15 simler, siger lærer *O. Thommassen*. Dette blir 0.1 til 0.067 liter pr. dyr. Andre siger 7 simler til 1 pot melk, hvad der giver 0.14 liter pr. simle. *I. M. Lund* siger ikke over en pægl, *Friis* siger ca. 1/2 pægl, hvilke tal svarer til 0.25 og 0.125 liter. Prøver af rensdyrmelk af 5 simler tilstillet landbrugskemiker *Werenskiold* udgjorde tilsammen 0.625 liter eller 0.125 liter for hver simle.

Disse tal stemmer i det hele godt, og man kan regne, at der skal 8 simler til 1 liter melk. Nu melkes de ikke altid hver dag, og i det hele kun 3—4 maaneder, saa mere end 10 liter melk faar man vel neppe af en simle i et aar.

Melken er imidlertid meget fed.

Werenskiold har fundet i renmelk:

	Æggehvide- stoffer %	Fedt %	Kulhy- drater %	Egen- vægt.
Rensdyrmelk fra Kongsvold	9.77	14.46	3.02	1.0477
Rensdyrmelk fra Kvalsund	10.91	19.73	2.61	
Komelk	3.40	3.40	4.80	1.0315

Rensdyrmelken er efter dette 5 gange saa fed som komelk.

Denne fedtmængde stemmer godt med et forsøg fra *Tromsø* i 1898.

Renmelk, melket af to simler den 15de juli 1898 i *Tromsdalen*, og hvis egenvægt bestemtes et par timer efter melkningen, gav for den ene simle egenvægten 1.031 og for den anden 1.034. Melken havde svag alkalisk reaktion.

Melk af disse to prøver, af egenvægt 1.033, gav, efter at være rystet 25 minutter i en flaske, en smørklump, som var vel skilt fra kjernemelken, og som udgjorde 21 % af melkens vægt; dette vil sige, at 1 liter melk giver 0.221 gram smør, eller man faar 1 kg. smør af 4.5 liter renmelk. Ved *Harstad* meieri anser man 1 kg. smør af 25 liter komelk for et godt udbytte.

saa paa kjøre- eller kløvrenen, at den som regel ikke benyttes mere end til én saadan færd det aar.

Den første færd foregaar i november til det store marked i Skibotn, og til de følgende i januar og marts benyttes da stadig andre ældre eller nytæmmede rener. I april og mai, naar fældningen af hornene og haarskiftningen foregaar, er renen syg og bruges ikke til arbejde; det er derfor heldigt, at den faar en maanedstid til at hente nye kræfter, før den tager fat paa sin sommervandring over fjeldet ned til sjøen — en vandring, som ofte kan være strid nok i den bløde sne og over de rivende fjeldbække.

I godt føre kan man kjøre 5 á 6 mil om dagen med en ren. Det opgives og, at man i godt føre kan kjøre 10 mil (o: finmarksmil) med én ren paa én dag. Enkelte kjører, til renen falder ned i afmagt. Kjøreren urinerer, *gozada*, i sneen midt for renens næse i saadant tilfælde; naar renen faar spise af denne urinblandede sne, kvikner den atter, og kjørselen kan fortsættes.

Finnen med sin ren er i hine nordligste golde trakter en betingelse for transithandel, saaledes som den drives paa Skibotn marked.

De vigtigste transportveie med rensdyr i Tromsø amter: fra Muonioniska til Lyngen 29 mil; fra Karesuando til Lyngen 19 mile; fra Jukkasjärvi til Lyngen 30 mil og fra Vittangi til Lyngen 28 mile.

En ren kan svømme høist 5—6 km. under sædvanlige forhold. En voksen renokse i godt hold om høsten skal kunne svømme 10—11 km.

Naar finnerne er beskæftigede med at samle renen, f. eks. for at forberede overgangen over en større elv, er der liv og bevægelse. Der høres kommandoraab og hundegjøn, tusinder af ren farer om hinanden i alle retninger, og finnernes fantastiske dragter frembringer en malerisk scene. Med sikkerhed kaster finnerne sin slynge paa afstande af indtil 30 á 40 favne efter de ren, som de vil benytte anledningen til at mærke i øret. Orden og disciplin hersker under hele den sikkert temmelig vanskelige manøvre ved elven. Enhver fin og enhver hund har sin bestemte tildelte funktion, der udføres paa vink af troppens chef. Hundene er mærkelig dresseret; paa et vink eller en enkelt lyd af sin herre sætter de afsted som en pil indtil yderst paa fløien af renskaren, og først der begynder de at gjø, men da ogsaa med stor ihærdighed, hvorpaa de efter udført tjeneste vender stille tilbage og oppebier videre ordre ved sin herres fødder.

Finnerne har mange navne paa ren; saaledes disse :

Ren kalv, *miesse*.

- 1 aar gammel ren, *cærmak*.
- 2 aar gammel ren, m, *varek*, f. *vuonjal*.
- 3 aar gammel ren, m. *vuovres*, f. *vuonjal-alddo* eller *rodno*.
- 4 aar gammel ren, m. *goddas*, f. *alddo*.
- 5 aar gammel ren, m. *goaistus*.
- 6 aar gammel ren, m. *makan*.
- 7 aar gammel ren, m. *nammalapag*.

Simle, som har tabt sin kalv, *čoavces*.

Simle, som ikke har kalv det aar, *rodno*.

Gjelsimle, som aldrig faar kalv, *stainak*,

Stamren, *sarves*.

Vildren, *godde*.

Tamren, generel benævnelse *boaro*.

Kjøreren, *hærgge*, binavne *vuojan*, *rievtak*, *nulppo*, *ranis*, *jevja*, *aidnovalddo*, *ravnok*, *gavlok*, *skurrecalbme*, *goppesælgge*, *raiddo hærgge*, *doalle hærgge* eller *canatas* osv. nær 50 forskellige benævnelser.

Renbeiter. Ved befaringerne under krokingen i amtet i 1871, 1872 og 1873 blev der af agronom *Haukland* og to finner optaget et skjøn over det antal ren, for hvilke der er sommerbeite i amtet, ligesom der blev meddelt en beskrivelse af renbeiterne, af hvilken beskrivelse her meddeles et uddrag.

Renbeiter paa fastlandet.

Omkring *Istinderne* i Maalselven er renbeiter i *Kjerveldalen* og *Benelvdalen* samt paa vestre Istinds aksel med Lerfaldsbækken. Her er luftigt, snefjeld og havn for omtrent 1000 ren.

Omkring *Iselvdalen* i Maalselven er renbeiter i *Iselvdalen*, der er bevokset med birkeskog og frodigt græs i omtrent 1 mils længde, i *Skardalen* og i *Rundskåret*.

Rundskarjeldet bestaar af let forvitterlig skifer og har en frodig vegetation. Iselvdalen syd for sætrene er ogsaa frugtbar, men noget trang og siderne meget steile. I gammel tid har Iselvdalen med forgreninger været et af finernes yndlingssteder. For tiden har gaardene sætre her, og dalen er vel benyttet af de fastboende. Der har længe været kranglerier her.

Iselvdalen og omgivelser er særlig skikket til sommeropholdssted for finner. Med den strengeste bevogtning kan havne 3000 renher. Kirkeselven her gaar et længere stykke under jorden gjennem selve kalkjeldet, der udgjør hovedmassen af Jettanascokkaks fod.

Den østlige del af Uccanjargas i Maalselven mellem Kirkesdalen, Alappen, Ruten (Guovddelasoivve), Langfjeld, Høgskarstind, Bærraloivve, Njunes, Kistefjeld, Guolascokka, Gaibbavarre og Gaskanieve har renbeiter i *Gæivvevagge* (Finneskaret), der ligger

for en stor del over trægrænsen, har frugtbar jordbund og er nogenlunde vel bevokset med græs lige i snekanten.

Benelvdalen (Guovddelasvagge) ligger for en stor del over skoggrænsen, og danner en fortrinlig renbeitesdal.

Sadak danner forbindelsen mellem disse og Anadal.

Anadalen mellem Njunes, Maddaoivve og Gaibbavarre er et stort dalføre med gode renbeiteliet paa begge sider. Bunden er ufugtbar med morænegrus, myrer og vand.

Disse dalfører antages at kunne yde beite for 8000 ren fra St. Hanstid til langt ud over høsten.

Den vestlige del af strækningen omkring *Uccanjargas* i Bardo tager begyndelse ved Kistefjeld og strækker sig i n. og v. langs Altevatn og Bardodalen paa den ene side. Det har følgende dalfører og skar:

Guolasvagge, der gaar fra Altevatn, er godt bevokset med græs.

Sieidevuolas er et lidet dalføre.

Stallovagge, et smukt lidet dalføre med yppig græsvækst ved Altevatn.

Gaskasvagge og *Luodnevagge* er betydeligere end defføregaaende.

Gasasvagge har i lerne omkring Luodnevarre rig græsvegetation og betydelig birkeskog.

Væikkevagge, et høifjeldsskar, temmelig tarvelig bevokset med græs.

Duolljevagge gaar fra Strømsli. Nederst i denne dal findes flere sætre.

Dette distrikt er skikket som sommerbeite for 6000 ren.

Hele Uccanjargas kan underholde 18000 ren.

Duoddaras kalder finnerne fjeldpartiet i Bardo mellem Altevats vestsiden og rigsgrænsen fra Vaggadak eller fjeldet Rivgg-oaivve ved Grævdnjajavrre. Renbeiteskarene her er:

Vaggadak, et græsrigt dalføre.

Daveb Havggavuobme, et dalføre med gode renbeiteliet paa siderne.

Ruokkevagge, bevokset med godt græs.

Stallovagge, et lidet skar.

Salvasvagge (Salvasskaret), hvis vestlige lavere del er godt bevokset med græs.

Ditte, et lidet, frugtbart skar.

Langs rigsgrænsen er et fjeldplateau, Coardalako, med myrer, lyngheder og smaavande, og sparsomt bevokset med græs og næsten værdiløst som sommerhavn for renen.

Her er de mange fossefald, som Salvasjokka og tildels Bardodelven danner mellem Altevatn og Indsæt. I disse fossefald mistes mangfoldige ren, baade store og smaa.

Over Duoddaras flytter aarligen over 20000 ren, der samtlige har sine sommerpladse vestenfor Bardo. 3000 ren antages at kunne finde underholdning her.

Omkring *Sørdal* i Bardo er renbeiter mellem Sørdalen, Kobberryggen, Salangsdalen og Borrevarre med Calkkokvagge:

Suivvevagge (Kobberrygskaret) og de tre skar *Gæssevagge*, *Davebmuorravagge* og *Lulebmmrravagge*.

2000 ren antages at kunne beite her.

Strækningen omkring *Snørken* (Sæinavarre) i Ibbestad, Bardo, Salangen begrænses af Kolbranskaret (Doarescavel), Salangsdalen og Spandsdalen. Snørkenfjeldene har gode renbeiter, skikket til sommerbeite for 3000 ren.

Omkring *Melkefjeld* (Galbmacærro) i Bardo, Ibbestad er store renbeiter, særlig i dalføret *Boksavuobme* med de gode sidedale *Suovddegaska*, *Luottovagge* og *Rikovagge*.

Disse dalfører og hoveddalen har velbevoksede fjeldlier og hører til de bedste renbeiter i amtet. Her findes alle gunstige betingelser for renens trivsel: gennem de mange sidedale fra havet kommer trækvinde, der modererer temperaturen og blæser bort myggen; i de hedeste sommerdage kan renen ty til de let tilgængelige, 1300 til 1600 meter høje snefjelde, og de terrasseformede, henved 1000 meter over havet liggende, græsbevoksede ller yder tilstrækkelig næring; i uveir finder den ly i skoglierne, og til brænde og teltved er der tilstrækkelig skog.

Her er havn for 10 000 ren.

Omkring *Hjerttind* (Stallonjargga) i Bardo, Maalselven, Salangen og Sørreisen er de store renbeiter i *Capavuobme*, *Skoelvdalen*, *Basevagge* mellem Varnuloaivve og Basevarre (Kampen og Hjerttind), *den øvre del af Tømmerelvdalen*, *den øvre del af Gumpedalen* og *trakten omkring Stenvatn*, *det flade fjeldparti mellem Orrefjeld* og *Varnuloaivve*, *Lidatviello* (Veltfjeld) og *Vuomavarre* (Rundhaugen).

Den største del af disse dale og lave fjelde er bevokset med godt græs og urter, er temmelig fritliggende med kjølede havvinde, hvilket erstatter de manglende snefjelde. Den høje Hjerttind har gode græslier, og her flokker renen sig i den varmeste tid.

Her er beite for 6000 ren.

Omkring søndre *Rosta* i Maalselven er 3 store fjeldmasser: *Likkagaissa* (Likka), *Buoēsirvarre* og *Jertta* (Hjerttind). Desuden hører hid fjeldene langs *Divielven*: *Annabollo* (Storfjeld), *Devdesvarre* (Dødesfjeld), *Caðavarre* (Sørlifjeld) og *Sævtevarre* (Kamnesfjeld). Foruden de sidstnævnte fjelde, der er bevoksede med fint græs og lidt renlav lige op til toppen, velskikkede til renbeite, er der renbeiter i: 1. *Lierne langs Likkagaissa* med et

tverskar op i samme. 2. *Aslakacca*. 3. *Lierne langs Buossirvarre* med Gassavagge. 4. *Dærttavagge* med et skar. 5. *Devdesvuobme*. 6. *Den øverste del af Sørdalen*.

Fjeldlierne omkring Jertta og Buossirvarre er af god beskaffenhed, og da her ikke heller mangler tilgængelige sneflækker i nærheden, maa denne del i det hele taget ansees skikket til sommerbeite.

Omkring søndre Rosta er sommerbeite for 4500 ren.

Nordre Rosta i Maalselven og Balsfjorden eller fjeldstrækningen paa nordre side af Rostaelven fra rigsgrænsen til Rostafjeld har renbeiterne i *Cievčavagge* og *lierne langs Bælcokak*; *Vuomavagge* med *lierne langs* og *omkring Vuomacokak*, *Gallagaibbevagge* og *Trolddalen*. Disse dalfører og fjeldlier er rigeligen bevoksede med græs. Fjeldene har bræer. 2000 ren kan finde tilstrækkelig sommerbeite her.

Tamokpartiet i Balsfjorden og Maalselven indbefatter *Dopparvagge* og *Caccevagge*, tvende gode renbeitesdale, *Tamokdalen*, *høifjeldsskaret mellem Sarrevarre* og *Gievdnegaissa* over til *Markenedal* og *lierne* og *skarene omkring Hattavarre*. Alle disse dale er bevoksede med græs langt opover lierne og danner fortrinlige renbeiter.

Denne ovenomtalte del af Tamokpartiet har sommerbeite for 1500 ren.

Mauken og *Maartinderne* (Akanjargga) i Maalselven og Bardo har renbeiter; Maartinderne er væsentligst sommeropholdssted og Mauken flytningstrakten og høstbeitet.

De betydeligste renbeiteskar paa Mauken ligger i vest mod Takelvdalen, *Roavvevagge* og *akselen omkring Gælogaissa*, som ud paa sommeren er bevoksede med græs.

I Maartinderne danner *Store Slettfjeld* (Duolbba-oalgge), *Gæinodakvagge*, *lierne rundt om store Maartind*, *Lagovagge*, *Lako* (fladstrækningen ved Fiskeløsvatn) og det lille Slettfjeld fortrinlige renbeiter.

3000 ren kan beite her.

Jakopnjargga kalder finnerne landtungen mellem Malangen og Balsfjorden, fra Sørkjosen og Sagelven regnet. Renbeiterne her er: 1) *Vævtasgoppe* og *lierne omkring Maddavarre*, *Væcervarre* og *Njalavarre*, 2) *Ruksissaddovarre*, *Stokkevagge*, *Guollavagge* og *lierne omkring Ritavarre*, og 8) *Darfemuotke* og *Buovcabakko* (*Sandselvskaret*) med flere mellem de vestenfor liggende tinder græsbegroede skar og fjeldlier. Her findes udmærkede betingelser for renens trivsel: kjølig havluft, høje, græsbevoksede lier og snefjelde. 3000 ren kan beite paa Jakopnjargga.

Stuoranjargga i Tromsøsundet og Lyngen er halvøen mellem Balsfjorden og Ulfsfjorden.

Hele denne trakt har mange og store dalfører, rige græslier og store aasrygge, græsbevoksede lige til toppen.

Stuoranjargga i Tromsøsundet kan deles i tre dele: 1. Nordre parti, mellem Breivikeidet, Ramfjord, Balsfjord, Tromsøsund, Grøtsund og Ulfsfjord; 2. Det sydvestlige parti (Lavagvuovdpartiet) mellem Ramfjord, Balsfjord, Laksvatnsbugt og høifjeldsrækken fra Favresvarre til Ørnestind, og 3. Det sydøstlige parti (Vuovllevarrepartiet) mellem den under 2 nævnte høifjeldsrække, Laksvatnseidet, Ulfsfjord og Breivikeidet. *Nordre Stuoranjarggapartiet* har mange store dalfører, rige græslier og store aasrygge, græsbevoksede lige til toppen. De vigtigste strøg er: 1. *Tromsdalen*, der fra Tromsøsund gaar ind under den høie Tromsdalstind (Salas-oaivve); efter at have naaet en høide af flere hundrede fod over havet, bøier ind mellem denne og Fløifjeld og derved o-aar den over til et renbeitesplateau, der strækker sig videre rundt om Tromsdalstinden. Hele denne dal har gode renbeiter, hvor vogtningen er let, da gammerne ligger midt i dalen. 2. *Tønsvikdalen* (Goattevuoame) mellem Tromsdalstind og Vikavarre. 3. *Guovddavagge* (Skitendalen) mellem Cuonjavarddo, Buravarre og Bavatgaissa. 4. *Oldervikdal* (Læibasvuovdde), *Adjek-oarre* og *Arbeladnja*. Samtlige disse dale og mellemliggende lave aasrygge danner fortrinlige renbeiter.

Paa *Stuoranjargga* kan 7500 ren finde havn.

Det sydvestlige Stuoranjarggaparti i Lyngen eller Lavatapartiet har vakkert bevoksede fjelddale og fjelde, hvis lier vel er bratte, men særdeles høit bevoksede med græs. Lavangseidet gaar fra gaarden Zakariasjord ved Ramfjordtinden i sydlig retning til Lavangen i Balsfjorden, og her naar dalbundens høieste punkt neppe 150 á 200 fod over havet. Dalen har stærkt skogbevoksede lier paa østsiden, ligesom græsvæksten der ogsaa er rig.

Sidedalene har vakre renbeiter.

Nieiddavagge (Andersdalen) i Tromsøsundet er en lang, god renbeitesdal med gode lier. 4500 ren kan beite her paa dette parti.

Det østlige Stuoranjarggaparti eller Vuovllevarrepartiet bestaar af: 1. *Cuonjavagge* med græsvegetation og skikket som renbeite fra det punkt, hvor den forener sig med Cuonjavaggerieppe. Længere nede begynder skogen. 2. *Lavagvage* nogenlunde skikket til renbeite. 3. *Nammavagge* er lig Cuonjavagge og er i forening med Vuovllevarre og Njunne de vigtigste renbeiter her. 5. *Vuovlleavagge* (Tiphaugdalen). 6. *Skagjavagge* og 7. *Divrrevagge* (Bjørnskaret).

Jordbunden er her frugtbar. Ud paa høsten er her meget græs, uaftet her har færdes flere tusinde ren. Her kan havne 4500 ren.

Stallovarre- og *Vidjikpartiet* i Balsfjorden har beiter i liern omkring *Stallovarre* og *Vidjik*, *Postdalen* (Varregaska og Alla-

vagge), Markusdalen og Lappeskaret, Stallovagge, Vuoksavagge, Givsakvagge og strækker sig omkring Lemetfjeld, Vasdalsfjeld indtil rigsgrænsen mellem røserne 289 og 92.

Varregaska er en smuk dal med høje, grønne lier, skikkede til sommerbeite. *Allavagge* har nok saa gode græslier og ligesaa Markusdalen. *Stallovagge* er vakkert bevokset med græs, men liden.

Her er sommerbeite for 2 500 ren

Lakopartiet eller *Stuoranjargga-bælle* i Balsfjord og Lyngen eller strækningen omkring Lakojavrrer, Tverdalen (Doaresvagge), akslen omkring Rassevarrecokka og Pigtindskaret, lierne over skoggrænsen paa Rismaalstind og skaret mellem denne og Doaresvarre er noget sønderskaaret og ligger temmelig høit over havet.

Her er beiter for 2500 ren.

Gukkesvagge og *Spinegaissapartiet* i Lyngen (Iddonjargga-bælle) har gode og sammenhængende renbeiter. Gukkesvagge danner i forbindelse med lierne paa begge sider ypperlige beitesmarker for renen.

Her kan havne 2500 ren.

Mippovarrepertiet i Lyngen har stor udstrækning, men med meget sten og grus. Omkring Govddajavrrer er der lidt græs ud paa sommeren. Govddavagge strækker sig helt indtil rigsgrænsen. Den sydligste del af dalen er nogenlunde bevokset med græs, men den største del er steril og høitliggende. Omkring Markusfjeld er der lier med renbeite. Lavkkavagge munder ud i Skibotndalen; den øverste del er steril, men den nederste del mod Skibotndalen er nok saa godt bevokset med græs. Lien langs Lavkkaovivve har ogsaa renbeite. De smaadale, der gennem Lavkkavagge staa i forbindelse med dette parti, er vel bevoksede med græs og tidlig snebare. *Stuorajuomvagge* er en vakker liden renbeitesdal. Feltet er altfor vidtstrakt, og det er daarlig forsynet med græs i sin største udstrækning, der er fuldt af myg i den sydligste del og flere flytveie.

Trods størrelsen er her ikke beite for mere end 300 ren.

Njalla- og *Goalsevarrepertiet* i Lyngen bestaar af: 1. *Gievvedamvagge*, der gaar op fra Selnes mellem *Njallavarre* og *Rita-varres* aksel og ender i en botn, der har en vældig isbrø. I dens høje lier havner ren. 2. *Njallavarre-lokta* er en stor, vakker, græsrig terrasse paa *Njallavarres* nordside. *Njallavarres* lier er græsbevoksede høit opover og danner fortrinlige beiter. 3. *Lyngsdalen* er en noget trang dal med steile, men vel græsbevoksede lier. 4. *Goalsevagge* er godt græsbevokset og skikket til beitesmark for renen. 5. *Goalsevarre-lokta* har godt renbeite. Hele det beskrevne strøg kan rumme 300 ren.

Iddonjargga i Lyngen og Karlsø kalder finnerne halvøen fra Lyngseidet mellem Kjosens, Ulfsfjorden og Lyngsfjorden; den har sit yderste punkt i Lyngstuen. Hele fjeldkjeden ligefra Lyngsei-

det til Lyngstuen er ganske steril. Der er dybe skar, der med undtagelse af Tytebærdalen (Fastovagge) og eidet over fra Russeelv til henimod Gamvik er aldeles blottede for vegetation. Inde i fjeldkjeden er dale, lier og bund bedækkede med moræner og morænegrus.

Den lavere del af halvøens sydside omkring Jægervatn og udover bestaar af myrer og lave aaser. Denne del er nødvendig for de fastboende, dels som havnegang og dels som slaatter.

Renbeiterne paa denne halvø er: 1. *Muotkenjunne*. 2. *Guoccavagge*. 3. *Vuorevarre*. 4. *Lierne langs Fastdalstind* og 5. *Fastovagge paa vestsiden*. Disse smaadale og aksler er ret vel skikkede til renbeite.

Paa hele Iddonjargga er beite for 3000 ren.

Flere russiske undersaatte søger til Lyngshalvøen med sine smaa renflokke. Finske lapper kommer om natten flyttende med sine smaa hjorder forbi gaardene og sniger sig hen i en afsidesliggende vei, hvor de anbringer sine telte; de tæller undertiden sin ren ind i de svenske lappers hjorder og yder som en erstatning en lignende tjeneste om vinteren til de svenske lapper, der da har sine ren sammen med russiske undersaatte i Finland.

Coarvvenjargga i Ibbestad kalder finnerne halvøen mellem Lavangen og Gratangen i Ibbestad præstegjeld.

Den har i forhold til sin størrelse vakre renbeiter omkring Storfjeld, hvis høieste top kaldes Vuobmegæscokka. Renbeiterne dannes af: 1. *Jalggessaidde* fra Fjordbotn til Lavangen, næsten skogløst, med bevokset med græs; 2. *Ridavarre*, græsbevokset til toppen; 3. *Bieppevagge* med to forgreninger; 4. *Gæssevaras*; 5. *Lakkovagge*, der fører til Gratangen; 6. *Smilkærro* og 7. *Lakkovarre* med hele dens græsbevoksede plateau. Halvøen er smal og kysterne tæt befolkede.

Der er sommerbeite for 2000 ren.

Partiet mellem Gratangen og Ofoten i Ibbestad og Trondenes har i det ydre strøg 2 dalfører fra Foldvik henimod Graf jorden; her blir trangt for renbeiting, naar hensyn skal tages til den store mængde kreaturer, som de fastboende holder.

Renbeiterne i dette parti er paa sine steder nok saa gode, men dalens hovedstrøg er lavt, myrlændt og lidet skikket for renen. Her skulde kunne havne 600 ren.

Andsfjeldet og *Vasbrun* i Maalselven og Lenviken er stærkt gennemskaaet af myrer og beboede dale. Gjætningen er vanskelig.

I det høieste kan 500 ren finde ophold her.

Beitesmarkerne paa dette strøg er dels Andsfjeldet og de lave aaser imellem dette og Vasbrun, dels lierne omkring Vasbrun, hvor renen maa ty hen i de varme dage.

Vestre Baisduoddarpartiet eller *Nuorttanjargga* i Lyngen (og Nordreisen) strækker sig fra rigsgrænsen mod Finland mellem Skibotndalen og Lyngenfjorden paa den ene side og Raisduoddar, Birtavarre, Guolasjokka, Kaafjorddalen og Kaafjorden paa den anden til Lyngenfjorden, hvor denne og Kaafjorden mødes. Denne store strækning har faa græsbevoksede dale og skoge. De vigtigste strøg er: 1. Guoen dal med vakkert, men lidet renbeite. 2. *Den højtliggende Goddelakko* er kun paa hostparten græsbevokset. 3. *Olmaivagge* med sine 3 forgreninger.

Paa det vestre Raisduoddarparti kan havne 3500 ren.

Det *østre Raisduoddarparti* eller Cokulak, hvis grændser er Kaafjorden, Guolasjokka, Raisduoddarhaldde, Reisen og Rotsund, har følgende dale og renbeitestrøg: 1. *Samueldalen* med forgreninger henimod Nordreisen, Kaafjorden og mod Reisen samt *lierne omkring Gakkovarre*. Denne del er ikke meget yndet af finnerne. Den ligger saa langt inde i landet, og der er mange myg. 2. *Bæsselokta*, omkring Bæssejavvre, Nordreisen, er en dal med liden udstrækning, men er vel bevokset med græs. 3. *Cokulak* i Skjervø, er den bedste del og en ældgammel sommerplads for flere tusinde ren. Renbeiterne dannes af Rotsunddalens forgreninger og dens overgang i en stor, bølgeformig fjeldslette, der mod Lyngenfjord og Kaafjord omkrandses af snefjelde.

Nuovasnjargga eller Bæccegælduoddarpartiet i Kvæningen henimod Nordreisen begrænses af Reisen, rigsgrænsen, Kvæangsfjorden og havet. Her flytter hovedsagelig norske undersøatter, og her er baade sommer- og vinterbeite for renen. *Navetdalen* har vel skog temmelig høit op, men er meget fattig paa de for renen tjenlige græs og urter.

Oaivvevarre er græsbevokset rundt omkring og danner den ene side af den lille, men frugtbare Sappevuobme. Dette strøg, Sappevuobme iberegnet, til fossene i Navetelven under Gjedefjeld (Gaiccavarre) er særdeles skikket til renbeite.

Naar man forlader Navetdalen, kommer man ind paa en stor *lokta*, der strækker sig fra Gaiccavarre langs Gievdnearre henimod Skartasvuobme. Denne lokta er myr- og lynglændt og har lidet af det græs, som renen ynder, medens lierne langs Gievdnearre er bevoksede med fint, godt græs. *Skartasvuobme* danner særdeles gode renbeiter. De dale og skar, som forgrener sig i Skjervø herred mod Oksfjordvatn, Nuovasmuotke med Jalgesvarre, Rapesvagge og lierne mellem begge Rapesfjeldene, er bevoksede med græs og urter og tidligt snebare, ligesom Rapesvarre-

lierne mod Stuoravuovdde har gode og udstrakte renbeiter. Den lave strækning fra Skartasvuobme over til Stuoravuovdde er helt over bevokset med græs. Det samme er tilfældet med Stuoravuovddes tvende grene. Denne strækning, hvortil ogsaa hører *Asalokta* og *Njarggavarre*, er udstrakt, sammenhængende renbeiteland.

Her kan underholdes 8000 ren.

Stuoravuovdde, Oksfjorddalen eller Storskogen, danner grændsen mellem Nuovasnjargga og *Favresorddpartiet* i Skjervø og Nordreisen, hvilket grændser mod vest mod Strømfjorden og Reisen.

Denne strækning mellem Oksfjorddalen i øst og Strømfjorddalen og Reisdalen i vest har dale og lier med særdeles vakre renbeiter.

Stuoravuovdde, Storskogen, har i sin nederste del en sandmo, der strækker sig omtrent $\frac{3}{4}$ mil op i dalen med furu.

3000 ren kan finde beite her.

Corrovuobmepartiet i bunden af Kvæangfjorden har liden udstrækning og kan ikke yde sommerbeite for mere end 600 ren.

Nabarpartiet i Kvæningen og delvis i Kautokeino har stor udstrækning, men er sparsomt græsbevokset. Renlaven kan dog vaar og høst erstatte græsmangelen. Nabarpartiet kan rumme 1000 ren.

Spalcamuotkepartiet i Kvæningen kaldes renbeiterne mellem Alteidet, amtsgrændsen, Kjeikan og Kvæangsfjorden.

Der er vakre renbeiter; men strøget er tæt befolket paa Kvæangsfjordsiden.

Paa denne strækning skal kunne havne 2500 ren.

Dusnjarggpartiet mellem Alteidet og Jøkelfjord er meget yndet af finnerne, men har dog flere ulemper.

Der kan havne 800 ren.

Skalcapartiet, *Boacovuonmuotkepartiet*, *Dorskevuonvagepartiet* og *Selviknjarggpartiet* nordostlig i Kvæningen dannes hovedsageligen af den del af Alnasnjargga, der ligger i Tromsø amt, fra Alteidet regnet. Fjeldene er lave, ofte steile, men næsten alle, om end sparsomt, græsbevoksede helt op til toppen. Langs kysten bor nogle faa fiskerfamilier, der samtlige har daarligere pladse.

I Skalcapartiet kan havne 800 ren.

I Boacovuonmuotkepartiet eller paa Renfjord-Eidet mellem Renfjorden og Olderfjorden er beite for 800 ren.

I Dorskevuonvage, Olderdalen for 600 ren.

I Selviknjargga, der er særdeles vel skikket for ren, kan der beite 2500 stykker.

Antal ren, som kan beite paa Tromsø amts fastland.

Uccanjargas er indom de afsatte grændser skikket som sommer-			
beite	for	18000	ren
Duoddaras	»	3000	—
Sørdalspartiet	»	2000	—
Snørkenpartiet (Sæinarvarre)	»	3000	—
Melkefjeldpartiet (Galbmacærro)	»	10000	—
Hjerttindpartiet (Stallonjargga)	»	6000	—
Mauken og Maartinderne (Akanjargga)	»	3000	—
Søndre Rostaparti	»	4500	—
Nordre Rostaparti	»	2000	—
Tamokpartiet	»	1500	—
Jakopnjargga	»	3000	—

		56000	
Stallovvarre- og Vidjikpartiet.	for	2500	ren
Lakopartiet (eller Stuoranjargga-bælle)	»	2500	—
Gukkesvagge og Spinegaissapartiet (Iddonjargga-			
bælle)	»	2500	—
Rippovarre- eller Rippojarvrepatriet	»	3000	—
Njallavarre- og Goalsevarrepatriet	»	3000	—
Iddonjarggapartiet.	»	3000	—
Stuoranjarggapartiet (i 3 dele)	»	16500	—

		33000	
Coarvvenjargga	for	2000	ren
Mellem Gratangen og Ofoten.	»	600	—
Andsfjeldet og Vasbrun.	»	500	—
Dusnjargga og Viekcemuotke.	»	800	—
Skalcapartiet	»	800	—
Boaeovuonmuotkepartiet	»	800	—
Dorskevuonvaggepartiet	»	600	—
Selviknjarggapartiet	»	2500	—
Spalcamuotkepartiet	»	2500	—
Corrovuobmepartiet	»	600	—
Nabarpartiet	»	1000	—
Nuovasnjarggapartiet	»	8000	—
Favresorddpartiet.	»	3000	—
Østre Raisduoddar eller Cokulak	»	8500	—
Vestre Raisduoddar eller Nuorttanjargga	»	3500	—

		35700	

Tilsammen paa fastlandet renbeite for 124 700 ren.

Renbeiter paa øerne. Kvaløen (Sallir) har flere gode, om end tarvelige renbeiter. Paa grund af beliggenheden lige ud for Jakopnjargga mod havkanten, tæt ved Tromsø, er den et meget yndet opholdssted for finnerne, og at de kan flytte over den smalle Rystrøm paa begge sider af Ryøen, er ogsaa af megen betydning.

Øens form er ubekvem lang, smal og stærkt indskaaret af fjorde, og jordbunden er saa ufrugtbar, at den ikke kan yde plads for ren i forhold til sin størrelse.

De fjelde, skar og dale, hvor renen færdes paa øens sydlige del, heder: 1. *Ravnjevagge*. 2. *Javrrevagge*. 3. *Gillegvagge*. 4. *Bubbalvagge*. 5. *Orjesmuoike*. 6. *Buvikvuobme*. 7. Lierne omkring *Lassavarre*. 8. *Gattowiuoike*, m. fl. af mindre betydning.

Renbeiterne paa den nordlige del bestaar af: 1. *Stuoravarre* med lier. 2. *Finvikdalen* (*Finvikvuobme*). 3. *Doaresoavve*. 4. *Bakovuobme*. 5. *Cunogielas*. 6. *Skulfiervuobme* og *Løkvikfjeldene*. Finnernes hovedopholdssted er i Finvikdalen.

Samtlige disse dale og fjelde er sparsomt bevoksede med græs paa grund af jordbundens ufrugtbarhed. Man kan her gaa lange strækninger paa fjeldflader, der ligger lidt over 1000 fod høit, uden at se vegetation. Renlav har øen saagodtsom ikke. De finner, der har forsøgt at overvintre paa øen, har mistet en mængde ren paa grund af mangel paa lav. Paa Kvalø kan havne 4500 ren.

Paa *Senjenøen* færdes ren. Finnerne her er halvt bosiddende og halvt nomader. Om sommeren ligger kvinderne tilfjelds med renen, medens mændene driver fiskeri og jordbrug; om vinteren byttes rollerne, idet nemlig mændene, forsaavidt finnerne holder ren her om vinteren, vogter renen, medens kvinderne steller hjemme.

Der er neppe over 3 á 400 ren paa øen hele aaret. Det antal ren, der flytter til Senjenøen om vaaren og tilbage om høsten, angives til 2000. Senjenøen ligesom Kvaløen og de øvrige øer mangler for en stor del renlav.

Paa faa undtagelser nær er fjeldene græsbevoksede lige op til snegrænsen.

De vigtigste beiter er:

1. *Helvedesdalen* med flere forgreninger. 2. *Heggedalen* i Berg. 3. Lierne omkring *Doaresvarre* med den øvre del af *Græsmyrdalen* i Lenviken. 4. *Svaneldalen* med deilige græslier i Tranø. 5. Den mere høitliggende og mindre frugtbare *Kaperdal*. 6. Dalføret og skarene mellem *Kaperfjeld*, *Henrikshoved* og *Aamurdalsvatn* i Tranø.

Paa Senjøen kan havne 8000 ren i sommermaanederne.

Kaagen og Ulø har ogsaa ren, og der flyttes over disse øer til *Arnø*. Paa *Rolla* og *Andørja* findes nok ren, som tilhører den fastboende befolkning. Paa *Hinnø* er der vistnok renbeiter; men den del af øen, der tilhører Tromsø amt, er tæt bebygget, og det terræn, der skulde være renbeitesmark, er ubequem.

Paa *Hinnøen* færdes nogle hundrede ren, dels i den saakaldte *Almenning*, dels i *Nordlands amt*.

Overflytningen til *Hinnøen* foregaar over *Tjeldsund* ved *Sandtorv*.

Ringvasø er som følge af sin ufrugtbarhed meget tyndt befolket.

Omkring *Skogsfjordvatn* findes den bedste jord. Øen har udstrakte renbeitesmarker, der er sparsomt bevoksede; i sommermaanederne kan de yde beite for 3500 ren.

De bedste strøg for renen er lierne omkring *Nonstind* i forbindelse med *Kaarvikdalen*, de dale og skar, der gaar ind i den vilde fjeldmasse mod *Langsund*, samt landtungen mellem *Skogsfjordvatn* og *Daaffjord*. Til *Ringvasø* nyttes over *Kvaløen* og *Kvalsund*.

Finnerne har søgt at overvintre sine ren her; men af mangel paa føde er en stor del af hjorden gaaet tilgrunde. Ved *Skogsfjordvatn* klagedes der over, at renen ødelagde udslaatter.

Reinøen har rig græsvegetation høit opover fjeldsiderne. Her har fra gammel tid været ren. Renen maa flyttes til øen paa baad, et meget besværligt arbeide. Øen kan yde sommerbeite for 600 ren. Renen kan ikke holde sig her vinteren over af mangel paa renlav, og øen har ikke videre skog til brænde.

Arnoens renbeiter:

1. *Akkaffjorddal*, 2. *Langfjorddal*, 3. lierne omkring *Svartind*, 4. *Lovtavarre*, 5. *Givavagge*, 6. *Rækvikdalen*, er sparsomt bevoksede med græs, da jordbunden er meget ufrugtbar, saavel tilfjelds som langs stranden. Renen trives dog vel her.

Finnernes telte staa aldrig her, som ellers, oppe i renbeiterne, men tæt ved sjøen. Til *Arnøen* flyttes over *Rotsund*, *Kaagen* og *Kaagsund*.

Arnøen har sommerbeite for 800 ren.

Antal ren, der kan beite paa øerne:

Paa <i>Kalvø</i>	kan havne	4500 ren
» <i>Senjenø</i>	» »	8000 —
» <i>Arnø</i>	» »	800 —
» <i>Ringvasø</i>	» »	3500 —
» <i>Reinø</i>	» »	600 —

tilsammen 17400 ren

Der er skjønnet, at i det hele er eier i Tromsø amt belte for følgende antal ren:

Paa amtets fastland.....	124700 ren
» 5 af amtets øer, nemlig Kvalø, Senjenø, Arnø, Ringvasø og Reinø.....	17400
hvtortil for øerne Hinnø, Ulø, Vannø og Rib- benesø maaske kan lægges mindst .	1600

tilsammen paa øerne.....	19000 —

ialt for det hele amt.....	143700 ren

Hele Tromsø amt udgjør 26245 km.², og der har beitet om sommeren op til 112000 ren, og der kan efter skjønnet beite ialt 124700 ren. Da nu det areal, som i Tromsø amt bestaar af snau-fjeld, udmark, myr, sne, is og indsjøer, udgjør 23384 km.², saa bliver det areal, hvorover ren beiter, 22589 km.², idet 795 km.² trækkes fra for indsjøer, sne og is, og efter dette bliver det areal, som hver ren bruger til sommerbeite, nær 20 hektarer land, eller paa hver km.² beiter gennemsnitlig 5 rensdyr. Her er da medtaget i denne beregning ogsaa alt nøgent fjeld, hvor ingen næring er at finde.

Denne beregning forudsætter, at renen passes ordentlig, og at beiterne udnyttes ved en passende fordeling af renerne ; men selv med en meget mindre renbestand opstaar stridigheder og ulemper for de fastboende.

Antal nomadiserende finner og ren. I Tromsø amt er antallet af norske *nomadiserende* finner ikke stort; den officielle statistik angiver i 1891 141 fjeldfinner og norske reners antal til 10341.

Her maa imidlertid erindres, at dette tal sikkert er for høit. I tællingen er nemlig taget med en hel del finner og rensdyr i Skjervø, hvilke hører hjemme i Kautokeino.

Antallet af disse finner og deres ren i Skjervø angives til 85 og rensdyrenes antal til 6619. Antagelig skal antallet af nomadiserende finner med rensdyr i Tromsø amt reduceres med circa 80 finner og 6000 rensdyr, saa at antallet af norske i Tromsø amt hjemmehørende nomadiserende finner udgjør kun circa 60 og rensdyrenes antal 4000 til 5000.

En statistik over nomadiserende og fastboende finner med deres ren er udarbejdet paa grundlag af den officielle statistik af finnekommisionens formand, statsadvokat *Berg*. (Se side 260 og 261).

Langt talrigere er de svenske finner, som hvert aar kommer med sine dyr ind over Norges grændser. Antallet af saadanne

Antal finner og ren i Tromsø

Herredre og præstegjeld 1ste januar 1891.	1835.			1845.			1855.		
	Antal ren.	Antal finner.		Antal ren.	Antal finner.		Antal ren.	Antal finner.	
		fastbo- ende.	nomadise- rende.		tilsam- men.	fastbo- ende.		nomadise- rende.	tilsam- men.
Senjø og Tromsø fogderi.									
Kvæfjord	—	112	—	112	—	118	—	118	—
Trondenes									
a. Trondenes præstegjeld	99 ¹⁾	202	—	202 ²⁾	—	231	—	231 ¹⁾	162 ³⁾
b. En del af Ofotens præstegjeld	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bjarkø	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ibbestad (Ibbestad præstegjeld (Salangen	732 ²⁾	653	—	653 ²⁾	2 086 ²⁾	734	—	734	3 091
Tranø (Dyrø præstegjeld (Tranø Berg	104	207	—	207	90	235	—	235	201
Lenviken (Hillesø præstegjeld (Lenviken	741	329	—	329	398	380	—	380	701
Maalselven (Maalselven præstegjeld (Bardo	—	—	—	—	—	109	—	109	137
Balsfjorden (Balsfjorden præstegjeld (Balsfjorden Tromsøundet	250	600	10	610	90	720	—	720	26
Lyngsen	80	1 460	—	1 460	09	1 502	—	1 502	—
Karlso (Karlso præstegjeld (Helgø	11	844	—	844	298	908	—	908	692
Skjervø (Skjervø præstegjeld (Nordreisen Kvænangen	40	1 447	—	1 447	84	1 620	—	1 620	—
Amtet	2 057	5 854	10	5 864	3 110	6 557	—	6 557	5 009

1) Heri medregnet Bjarkø herred og præstegjeld.

2) Se under Trondenes præstegjeld.

3) Heri medregnet Bardo herred.

4) Se under Ibbestad præstegjeld.

5) Disse tal er, som ovenfor anført, altså høje, idet kautokeimofinner er taget med.

amt efter offentlige tællinger.

	1865.			1875.			1891.		
	Antal finner.		Antal ren.	Antal finner.		Antal ren.	Antal finner.		Antal ren.
	fastbo- ende.	nomadise- rende.		fastbo- ende.	nomadise- rende.		fastbo- ende.	nomadise- rende.	
	107	—	107	—	109	—	109	—	86
{ 6	—	6 ¹⁾	288 ²⁾	195	14	209	86	342	12
{ 169	—	169	46	155	—	155	—	168	—
	—	—	—	1	—	1	—	—	108
	—	—	—	595	—	598	1 127	619	13
	946	—	946	3 266	—	3 265	498	378	5
	—	—	—	—	—	—	—	—	883
	—	—	—	—	—	—	—	—	444
	—	—	—	—	—	—	—	—	68
	—	—	—	—	—	—	—	—	90
	263	—	263	424	218	218	451	144	144
	—	—	—	—	—	—	—	—	321
	—	—	—	—	—	—	—	—	9
	—	—	—	—	—	—	—	—	128
	—	—	—	—	—	—	—	—	26
	—	—	—	—	—	—	—	—	27
	43	—	43	4	2	2	12	27	9
{ 414	—	414	844	398	—	398	180	442	2
	—	—	—	126	3	129	99	94	—
	158	—	158	802	—	802	—	94	46
	—	—	—	—	—	—	—	—	16
	—	—	—	—	—	—	—	—	43
	762	—	762	142	—	142	—	44	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	475
	—	—	—	—	—	—	—	—	157
	203	—	203	255	3	258	2 011	205	1
	1 683	—	1 683	44	1 561	1 561	57	1 685	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 296
	884	—	884	22	416	15	431	890	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	234
	836	—	836	565	571	8	579	267	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	146
	650	9	659	76	717	—	717	11	7
	—	—	—	—	—	—	—	—	146
	—	—	—	—	—	—	—	—	559
	—	—	—	—	—	—	—	—	370
	—	—	—	—	—	—	—	—	111
	—	—	—	—	—	—	—	—	183
	—	—	—	—	—	—	—	—	6 619 ⁵⁾
	—	—	—	—	—	—	—	—	42
	7 124	9	7 133	6 073	5 455	45	6 500	5 824	6 796
	—	—	—	—	—	—	—	—	141 ⁵⁾
	—	—	—	—	—	—	—	—	6 987
	—	—	—	—	—	—	—	—	10 318 ⁵⁾

svenske fjeldfinner angives, saaledes som nedenfor anført, efter de til amtmanden indsendte anmeldelser. Tallene er imidlertid, som senere omtalt, for smaa. Sædvanligvis beiter 70 000 til 80 000 svenske ren i amtet.

Antallet af finner (telteiere) og ren, som i aarene 1884—97 har været anmeldt til de forskjellige distrikter i Tromsø amt.

	Finner	Ren
1884	205	42 045
1885	173	35 854
1886	164	32 087
1887	233	44 670
1888	232	46 143
1889	210	44 578
1890	199	46 654
1891	241	54 076
1892	194	44 162
1893	210	46 768
1894	----	-----
1895	166	25 020
1896	199	28 965
1897	170	22 781

Tallene er, som omtalt, altfor smaa.

Rensdyrholdet af norske ren i 1870 angaves til 5171 stykker, for største delen tilhørende fastboende finner i den sydlige del af amtet og paa øerne. I almindelighed lader de norske eiere sine dyr om vinteren beite i Sverige sammen med den svenske ren og under svenske finners tilsyn.

Svensk ren i Tromsø amt angaves i 1866 efter opgave fra svenske lensmænd efter anmeldelse.

fra Karesuando	34675
» Juckasjärvi	5230
Dette antal var for lavt opgivet, og sandsynligvis maatte det forøges med 1/2 eller	19952

Ialt svenske ren	59857

Dertil kom ren tilhørende forhenværende kautokeino-finner, som nu var overflyttede til Sverige, og hvis antal ansloges til

16560

Altsaa ialt 76417

Hertil kommer endelig en del ren, der om sommeren kommer ind fra Finmarkens amt. Det antoges i 1870 at udgjøre henimod 30000, hvilket tal dog vistnok er for stort. Det samlede antal ren, der søger sommerbeite i Tromsø amt, er i 1870 anslaaet til omkring 112000 stykker.

Efter finneopsynets beregninger beitede i 1871—75 hver sommer noget over 90000 ren i amtet, og for 1876—80 anførtes, at dette antal ikke havde undergaaet nogen væsentlig forandring i femaaret. Disse finneopsynets opgaver er dog større end de af finnerne selv givne opgaver; efter de gennem vedkommende lensmænd indkomne fortegnelser var der af finner anmeldt til beitning i amtet i aarene 1880 og 1885 blot følgende antal ren:

Svenske ren	i 1880	i 1885
fra Enontekis	33670	20650
» Juckasjärvi	7450	11343
Norske ren		
fra Kautokeino	7860	4295
hjemmehørende i Tromsø amt efter tællingen i 1875	5800	5800
Tilsammen ren	54780	42088

Antallet af ren efter de af finnerne selv givne fortegnelser var 48980 i 1880 og 36288 i 1885. Finnernes egne opgaver er utvivlsomt for lave. I 1886 — 1890 er antallet af de til amtet førte ren opgivet saaledes:

	Fra Sverige.	Fra Kautokeino.	Tilsammen.
1886	26992	4545	32537
1887	39445	5555	45000
1888	41139	4984	46123
1889	40731	5047	45778
1890	38894	6760	45654

Disse tal er for lave.

I henhold til finnelovens § 7 meddeles af finnerne til lensmændene paa deres hjemsteder, forinden de begiver sig paa flytning, antal af ren, som flyttes, og der er sat en multk af indtil 40 kroner for den, der enten flytter uden at have meddelt nogen opgave eller opgiver sine ren saa meget som en femtedel under det virkelige antal. Denne i loven fastsatte tolerance benytter finnerne fuldt ud, og naar man derfor til ovenstaaende tal lægger en fjerdedel, kommer man til det tal, som efter selve opgaverne nærmest kan ansees som et minimum. Men selv det

tal, man paa den maade faar ud, er utvivlsomt altfor lavt, og man gjør sig neppe skyldig i nogen overdrivelse, om man for 1890 anslaaer antallet af de inden amtet beitende ren fra Sverige og Kautokeino til 70 á 80 000.

Nøiagtig at tælle alle rensdyr er omtrent ugjØrligt, og finnerne har ikke nogen interesse af at oplyse det sande tal.

Antallet af norske i amtet hjemmehørende ren angives i den officielle statistik af 1875, som berØrt, til 5824 stykker. Efter den sidste tælling af 1ste januar 1891 udgjorde antallet af rensdyr hjemmehørende i TromsØ amt 10 341, men dette tal er, som før omtalt, for stort.

Det kan antages, at der i hele TromsØ amt i somme aar har beitet ca. 112 000 ren, og tallet nærmer sig sædvanligvis henimod 80 000.

Maaske kommer man sandheden nogenlunde nær ved at antage, at der aarlig i den sidste menneskealder har været følgende *antal nomadiserende finner og beitende ren i TromsØ amt*:

200 svenske finner, som er telteiere, antages at svare til ca. 1000 individer.

	Finner	Ren.
Svenske	1000	70 000
Norske fra Kautokeino.	100	8 000
Norske fra TromsØ amt	60	4000

	1160	82 000

Antallet af de inden amtet beitende svenske ren øgedes specielt efter den i et senere afsnit nærmere omhandlede grændse-spærring mellem Finland og Norge (1852). I de følgende 20 aar udvandrede mange finner med ren fra Kautokeino til Sverige, hvorfra de senere som svenske undersaatte drog til TromsØ amt om sommeren, medens de søgte vinterbeite i Sverige eller Finland. Efter 1891 og vistnok fra og med 1894 er antallet af de til amtet kommende svenske finner og ren minket — om end ikke i den grad som angivet i finnernes opgaver. Dette tør ialfald for en del skrive sig fra, at vinterbeitesmarkerne nu er indskrænkede for de svenske finner, bl. a. ved det siden 1889 fra russisk (finsk) side iværksatte forbud for de svenske reneiere mod at lade sine renhjørder beite i Finland. Efter denne spærring af grændsen mellem Finland og Sverige er der skeet tilbageflytning af finner med ren fra Sverige til Kautokeino, ligesom ogsaa den for finnerne i det nordlige Nordbotn uheldige vinter 1893—94, da angivelig 20 á 30 000 ren gik tilgrunde, virkede med til minkingen.

Renveie (flytveie). Finnerne følger ved sine store flytninger, navnlig fra Sverige til beitepladsene i Norge, visse ruter eller linjer, som kaldes renveie, hvilke ikke er oparbejdede veie.

De fleste af de elve, der skjærer renveiene, passeres ved vadning; over enkelte stride og vanskelig passable elve, saasom Vasdalselven, har finnerne bygget broer; flere mindre elve har de til sin egen bekvemmelighed forsynet med klopper. Flere af renveiene er ogsaa passable for hest, og er endog gode rideveie.

Den geografiske opmaaling opregner følgende renveie i amtet. Fra syd mod nord er de vigtigste renveie følgende :

1. Langs Leinesjavrres og Gævdnjavrres sydside i Bardo til røs no. 275, derefter paa svensk side af grænsen indtil røs 271, hvor veien atter kommer ind paa norsk grund. Den følger nu den nordlige skraaning af Storkletten, passerer Stordalen og deler sig paa vestsiden af Melkefjeld i Ibbestad i flere arme, der dels fører ud i halvøen mellem Ofotenfjord og Gratangen, dels i halvøen mellem denne fjord og Lavangen i Ibbestad.

2. Paa nordsiden af Leinesjavrre i Bardo passerer renveien strømmen mellem dette vand og Altevatt og følger derefter Altevatts og Bardoelvrens sydside paa Rubbenfjeldens østre skraaning indtil broen over Sjørdalselven ved Lundeng, hvor den forener sig med en arm af den under no. 3 nævnte vei, og derpaa deler sig i 3 grene, nemlig:

- a) over Melhusskaret, dels til Sjørdalspartiet og dels til Snorkenpartiet og videre ud i halvøen mellem Lavangen i Ibbestad og Salangen;
- b) nordenom Sjørdalsfjeldene til Snorkenpartiet i Salangen, og
- c) langs Bardoelven til Hjertindpartiet.

3. Fra røs 280 langs nordsiden af Leinesjavrre og Altevatt i Bardo til det vestlige Uccanjargasparti, forgrenende sig i dettes fjeldskar. Mod syd staar denne flytvei, som nævnt, ved Lundengbroen i forbindelse med no. 2., Mod nord udsender den grene ind i Istind- og Isdalstindpartiernes beitesmarker i Maalselven, fører over Bardoelven ved Fosmo og Rustad i samme herred og videre ind i Hjertindpartiet. En anden gren gaar over Andsfjeld i Maalselven mod Finfjordeidet i Lenviken, der passeres, og videre langs Finfjordvatn, ved hvis nordende den deler sig i 2 forgreninger, der fører over paa Senjen, den ene ved Løkhelle og den anden ved Gibostad i Lenviken.

4. Fra no. 3 udgaar ved Gamasjok i Bardo en flytvei, der fører paa nordsiden af Guolascærro (Kistefjeld) i Maalselven langs Vuomajavrre, hvor den forener sig med en flytvei, der fører ind over grændsen ved røs no. 281 i Bardo. Fra Vuomajavrre gaar den over Jerdnecacca søndenom Stallovarre og Gærgescokka og videre langs Kirkes-

dalens sydside, indtil den søndenom Istinderne i Maalselven forener sig med no. 3.

Ved Vuomajavrre i Maalselven sendes en arm gennem Anadalen paa østsiden af Gaskanieve gennem Gævivevægge over Kirkesdalen og langs dennes vestside, hvor den forener sig med no. 3.

5. Ved røs no. 285 i Maalselven gaar en flytvei ind langs østsiden af Divielven, søndenom Dødesvatn og videre indtil Divielvens og RostaēTvens sammenløb. Ved dette punkt forener den sig med

6. en flytvei, der gaar ind ved røs no. 287 og dels følger Rostaelvns sydside, dels Likkavarres sydlige skraaning.

Efter foreningen af disse to veie passerer Rosta- og Tamokelvne, hvorefter veien deler sig i flere grene:

- a) langs Maalselven til Fjeldfrøskelven i Balsfjord, der passerer over broen, ind i Maukenpartiet forbi Takvatns vestlige ende og ind i Maarfeldpartiet i Maalselven og Malangen;
- b) langs Fjeldfrøskvatns østside og Takvatns nordside til Omasvarrepartiet i Balsfjorden ;
- c) langs Tamokelven i Maalselven nordenom Rismaalstind til Balsfjordens Sørkjos ud i halvøen mellem Balsfjorden og Malangen til Rystømmen, hvor renen svømmes over til Kvaløen i Tromsøsundet. Flytveien følger derpaa denne østside til Myren, hvor Kvalsund passerer, og derfra videre ud over Ringvasøey i Tromsøsundet og Helgø.

7. Over grænsen ved røs no. 289 i Maalselven langs nord-siden af Rostaelven, paa begge sider af Blaabærfjeld, ind i Tamokpartiet i Balsfjorden, hvorfra den ved grene staar i forbindelse dels med no. 6, dels med no. 8.

8. Over grænsen ved røs no. 292i 'paa grænsen af Maalselven og Lyngen langs Signaldalens østs/de i Lyngen, derefter paa Sydsiden af Vidjik til Overgaard paa Balsfjordeidet, hvor dette eid passerer, og videre forgrenende sig i halvørerne mellem Balsfjorden og Lyngenfjorden.

9. For den ren, der fra Kitdalen og Signaldalen i Lyngen søger ud til den ydre del af halvørerne mellem Lyngenfjord og Ulfsfjord, gaar flytveien langs stranden af Storfjorden indtil Njallavarre i Lyngen, paa hvis vestre side veien fører ind i Lyngsdalen. Herfra gaar den gennem Ruksisvægge over Kvalvikdalen og over Goalsevarre til Lyngseidet, derfra over Rottenvikaksla til Tytebærdalen i Lyngen, gennem denne og Garjelvægge til Jægervatn i Karlsø, hvorfra den forgrener sig videre udover halvøen.

10. Langs Coappejokka, Gallajavrre, Galgojavrrer og Rippojavrrer, gennem Lavkkavægge og ned Suorgevægge i Lyngen.

11. Gjennem Bicusvægge :

- a) over Smuolkojokka, Uccanjargasjokka og Olmaivčejokka mod Mandalen (Olmaivagge) i Lyngen eller
- b) over Moskogaissa og Bævlavagge med Skavdalen i Lyngen

12. Mellem Reisenelven i Nordreisen og rigsgrænsen, paa østsiden af Raisduoddarhalde og vestover til trakten nordenfor Kaafjorden i Lyngen.

13. Ved Gætkotjavrrer i Nordreisen sender flytvei no. 12 en arm mod nord langs Samuelevnen ud i halvøen mellem Reisenfjorden og Rotsund, med forgreninger til Gibmemielle og langs Rotsund i Skjervø. Den sidste vei benyttes ogsaa af de finner, der om sommeren ligger paa Uløen.

Vei no. 13 fortsættes over Maursund til Kaagen og videre over Kaagsund til Arnøen i Skjervø.

14. Fra Finmarkens amt, paa begge sider af Reisenvatn og Mollijus indtil Cuollojavrrer, hvor begge grene forener sig, og videre paa østsiden af Bæccægælhalde til Navetdalen i Kvænangen, hvorfra veien gaar mod øst ind i skårene af Røiefjeldene (*Rog-gilgaisak*).

15. Over amtsgrænsen ved Cuoikkjavrrer og følger først den fra denne sjø kommende elv indtil Lassajavrrer, hvorfra den gaar mod øst til Navetdalen i Kvænangen, hvis østside følges indtil Gaicca paa grænsen af Skjervø og Kvænangen, hvor elven passerer. Veien følger derefter Kvænangens vestside indtil Nuovasmuotke, hvilket eid passerer, og hvorfra den forgrener sig ud over halvøen mellem Oksfjorden og Kvænangen.

16. Over amtsgrænsen ved Baddarjavrrer, langs Baddernelven, indtil veien forgrener sig mellem Kvænangen og Burfjorden.

17. Over grænsen ved Cuoiggalamoaiivve langs vestsiden af amtsgrænsen, forgrenende sig ud over skårene og halvørerne paa østsiden af Kvænangen. Jøkelfjorden maa passerer ved svømning mellem Eidet og Sopnes.

Veiene fra no. 1 til no. 9 inkl. benyttes mest af de finner, der fra Sverige søger ind i amtet, medens de nordligere liggende veie benyttes af kautokeino-finner.

Reingjærder har finnerne begyndt at opføre for ca. 25 aar siden, siges der. Ved lange gjærder mellem indsjøer kan de, naar vandene er aabne og sneen ikke ligger for høit, hindre renen i at tage veien til Sverige fra Norge, før finnerne selv ønsker det.

Rengjærder eller afspærringsgjærder, som nu benyttes, er:

Sarevuobme-gjærden, der ogsaa kaldes *Altevatn-gjærden*, angives at være 20—30 km. langt, og gaar ifra den østre del af Altevattn i nordlig retning øverst i Dividalen.

Astojok-gjærden er ca. 2 km. langt og gaar i retning sydsyd-vest fra Altevattn over til Leinavatn.

Gaivarre-gjærdet gaar ifra Leinavatn til rigsgrænsen omtrent 4 km., og videre ind i Sverige til Torne-träsk ca. 7 km., tilsammen omtrent 11 km.

Saa er der endel rengjærder, som nu er forfaldne.

Havggavuobme-gjærdet omtrent 15 km. langt fra Gævdnjajavrre til den vestlige del af Altevatn.

Bokeskar-gjærdet omtrent 4 km. langt fra den midt re del af Gævdnjajavrre til Altevatn.

Gævdnjajok-gjærdet ca. 13 km. langt imellem Gævdnjajavrre og Leinavatn.

Saa er der nogle ældre gjærder ved *Dødesvatn* og ved *Skjæggesnes*.

De her omhandlede gjærder har tilsammen været reist i en længde af mere end 60 km.; de er opført væsentlig for at hindre renen i at drage tilbage fra Norge over til Sverige tidligere om høsten, end finnerne ønsker. Det er neppe rigtigt, at øiemedet med gjærderne har været at hindre renen i for tidlig om vaaren at komme ind i Norge.

Den største del af de i disse egne indflyttende svenske ren er i de senere aar komne ind over grænsen saa tidlig om vaaren, at den endnu liggende sne og isbelægget paa vandene trods gjærderne aabner renen fri adgang til sommerbeitesmarkerne.

Finnerne har i regelen først ud paa sommeren repareret de ved sneens tryk om vinteren beskadigede gjærder, og gjærdernes form og beliggenhed tyder ikke paa, at formaalet er at hindre renen i at komme til Norge om vaaren. Derimod er gjærderne skikkede til at tvinge renen til at forblive i Norge længer ud over høsten, end den efter sin vane eller efter sit instinkt ellers vilde.

Finnerne hindrer saaledes ved hjælp af disse vidtstrakte gjærder sine ren i at gaa over til Sverige, før gjærderne aabnes om høsten; herved opnaar de at skaane vinterbeitestrækningerne — mosemarkerne — paa den svenske side.

Renmosen bliver nemlig her, naar sneen gaar af den, efterhaanden tør og sprød, mere og mere jo længere det lider udover høsten. Den tørre, sprøde mos er let udsat for at ødelægges, naar rensdyrene kommer ind over markerne og nedtramper mosen. Renmosens nye vækst tager ikke fart, før det nedtraadte og oprykkede mos er raadnet, og der gaar flere aar hen, før saadan ødelæggelse gjenoprettes.

De svenske finner har derfor interesse af at hindre renen i at komme ind over de svenske mosemarker, før disse er dækket af sne.

Tiden, da finnerne flyttede herfra over grænsen og ind paa svensk omraade, har for de heromhandlede finners vedkommende

oprindelig været omkring midten af august, idet de i midten af september maaned ialfald har været paa svensk grund.

Naar de her omhandlede gjærder holdes stængte til de sidste dage af september, blir renens ophold her i landet forlænget ogsaa om høsten udover den sædvanemæssige tid.

Nogen hjemmel til opførelsen af afstægningsgjærder har finnerne ikke. De første gjærder er opførte for i det høieste 25 aar siden.

Før denne tid har gjærder af denne art ikke været opført her i landet af svenske finner, ligesaa lidt som der i ældre tider overhovedet har været noget behov for dem.

Nu benyttes antagelig kan gjærderne ved Sarevuobme, Astajok og Gaivarre.

Gjærdernes opførelse og vedligeholdelse øver en skadelig indflydelse paa skogbestanden efter forstmændenes erklæringer.

Klager og stridigheder. Det er selvsagt, at naar tusener af rensdyr drives over land, der ligger under kultur, da voldes skade paa jordene, og klager over finnerne er mange og stridighederne med dem ikke faa.

Den skade, hvorover der klages, er af forskjellig art: rensdyrene ødelægger beiterne og slaatterne, river op tilsaaede potetagre og kaster sig over høstakke, og derhos ødelægger baade finner og rensdyr skog. Klagerne er gamle, og flere love er vedtagne for at ordne forholdet. En del af disse klager hidsættes her fra ældre og nyere tid, hvilket maaske er den bedste maade til at give en saavidt mulig upartisk skildring af tilstanden, hvorhos dog bør erindres, at ved lov af 1883 er tilstanden i nogen grad forbedret.

Fra *Schnitlers* eksaminationsprotokol fra 1743 hidsættes her nogle uddrag:

Fra Astafjord (Ibbestad) heder det:

«Ellers forestillede laugrettet, at disse svenske østfinner komme dem tid efter anden for nær, endog ind til deres bumark, hvor de have deres fæ gaendes, dennem til trængsel, og omskjønt bønderne forestille finnerne det og advare dem, at blive derfra, synes dog de svenske østfinner lidet eller intet at agte det.

De svenske østfinner have ingen forlov af den norske øvrighed, ei heller videre ret, til at sidde paa denne side af Landskjølen, end at de have saa holdet det saaledes fra Arilds tid, og ligget her i Norge, som deres forfædre for dennem gjort have.

De norske kirker søge de ikke, ei heller i trætte sager gaa de til det norske thing, de have og ikke svaret noget i skat til den norske øvrighed.»

Fra Sørreisen og Malangen oplyser Schnitler:

«Ellers forklarede saavel laugretten, som vidnerne, at der i denne missionariats distrikt af Reisens og Malangens fjorder gives 4 slags lap-finner.

De 1ste ere bue- eller boe-finner, som besidde og bruge deres gaarder, som andre norske bønder.

Den anden ere bygde- eller fjeldfinner, som blive stadige her i Norge, nære sig dels af deres rensdyr, hvilke de imod vinteren med østlapperne oversende til Sverigs Torne-lapmark, og om vaaren faa derfra tilbage, dels leve af fiskeri i fjordene dels af arbeide for bønderne.

Det 3die slags kan kaldes norske østfinner, hvilke om sommeren opholde sig i norske fjelde, og betale deres skat til norske fogder, og om høsten fare over til Sverigs lapmark, hvoraf i Reisen og Malangen skal være 7 familier.

Det 4de slags ere svenske østlapper, som sidde paa norske fjelde sommeren over, og om vinteren ligge i Sverige; disse betale ingen skat til Norge.»

Fra Tromsø fogderi oplyses i 1743:

«Med disse fjeld- eller østfinner her i Tromsøens fogderi skal det have samme beskaffenhed, som med dem i Helgelands fogderi der syd, at en hollandsk proprietær, baron Petersen, skal have oppebørselen af finneskatten her, og det i kraft af høiselig kong Fredrik III høiloftigste ihukommelse hans skjøde given til een nemlig Jochum Irgens.

Lensmanden oplyste, at han var befuldmægtiget til at opkræve finneskatten af de svenske finner for den hollandske proprietær, nemlig 48 skilling af hver mand, men finnerne nægtede at betale.»

Fra Ulfsfjord heder det i 1743:

«Laugretten forklarede, at i forrige tider skal de svenske østfinner have betalt nogen skat til proprietærens fuldmægtig her. Men siden de have nærmet sig de norske fjorder, og gjort de norske bønder forfang og indtrængsel paa deres jorder, og de derfor af den norske øvrighed bleve forbudne at komme paa de norske fjelde, har proprietæren i lang tid ingen skat af dennem faaet, og de svenske østfinner benytte sig alligefuldt, efter som før, af de norske fjelde.

Morten Hansen Heggelund paa Jægervatn forklarede, at naar han med flere var gaaet til de svenske østfinner, som nedtræde hans eng og multer jord, og forkyndede dem øvrighedens ordre, at, dersom de ikke bleve derfra, havde de magt til at skyde deres ren, da have østfinnerne svaret dertil: Dersom du har bly og krudt at skyde med, havde de og det samme at bruge igj en.»

I brev af 30te september 1743 fra præsten *H. Junghans* til major Schnitler heder det:

«Idet jeg nævner de svenske fjeldfinner, maa jeg føre samme klagemaal over deres opførsel og nærgaaenhed, som andre steder skildres, hvorledes de med sine rensdyr nedtræder bøndernes enge etc. afflaar den lille næverskog, som kunde tjent til indbyggernes nytte; især har præsten aarsag at klage over deres niddingsverk i at ganske ødelægge det ovennævnte kobbeveide, som fra gammel tid nemlig mag. Hans Mogensøns, biskop fundatz ja vel tilforn have været tillagt. Da præsten kunde vinde over 20; ja 30 dyr om aaret; jeg kan vidne, at ikke al den tid jeg her har levet, 24 aar har seet over 2 à 3, saa aldeles er samme nu ruineret. Taler man dem til og truer at bruge tilstrækkelig midler til hævn, som vi dog ikke til dato har havt, vil det ikke hjælpe.»

Fra Balsfjorden heder det i 1743:

«Laugretten gav tilkjende, at disse svenske østfinner ved deres omflytning fra et norsk fjeld til det andet, gjøre dennem forfang og skade ei alene paa fjeldmyrene, hvor muldebær ere, men og paa deres eng og i bumark ved det at finnenes rene overfare og nedtræde multerne, og græsset, hvoraf de skulle have nytte, og foer til deres kreaturer; de gjøre ligeledes bonden skade i skogen med at løbe næverbarken af birken, hvorved træerne fortørkes og skogen ødes; de bruge skytteri i skogen og kaabeskytteri samt fiskeri ned i fjordene, hvor dem lyster uden lov og uden tiende deraf at svare; og omskjønt bønderne forbyder dem det, agte de det ikke.»

Om stridigheder fra begyndelsen af aarhundredet beretter *Rathke* i 1801 fra Maalselven og Bardo:

«Finnerne har tilforn havt rengjærde i denne egn og hugget sig krumme gange igjennem en deilig skog af birk og rogn, asp, silje, pil, hæg, hindbær og vilde ribs- eller vinbærtrær. De holde endnu her sin overfart, de familier nemlig, som ligge i nabo-fjeldet om sommeren. Der klages over, at de under flytninger ved St. Hans og Mikkeltid ofte stjæle smaa fæ, samt opholde sig for længe paa bondens marker, hvor deres rener gjør betydelig skade, især ved at nedtræde græsset. Da advarsler ei vilde frygte, skal der være skudt blandt deres renflokk, hvorpaa de nødtes at fortrække høiere oppe i fjeldet, hvor de endnu har skjøn græsmark; overalt undres man over den fordom, at finnerne kuns bebo øde, med renmose overgroede fjelde. De søge derimod til sommer- som til vinterbolig de skønneste skog- og græsegne, hvor disse ei er optagne af nordmænd, og gjør ved deres idelige flytning stor skade. Denne levemaade synes være blevet et nødvendigt onde; de forarmede finner, der flytter til stranden og ernære sig dels af fiskeri, dels kvægavl, er uden tvil nyttigere for selskabet og vil blive det endnu mere ved skoleindretningernes forbedring.»

I 1807 skriver *Leopold von Buch*:

«Ringvasøen er stor, men ikke synderlig bebygget. Øen er for høi. Finner drog nok før fra fastlandet over til fjeldene her, men nu tillader man dem det ikke mere.

Thi nær en dyrket eiendom er disse finner meget ubeleilige og skadelige gjæster, og ved Tromsø og Balsfjord imødeser man altid deres ankomst med bekymring. Thi de har liden agtelse for eiendomme til jord, de bryder igjennem gjærderne om ager og eng og lader rensdyrene beite der, hvor man haabede at samle græs til kreaturerne.

Selv om ikke rensdyrene fortærer græsset, saa er en eneste vandring af hjorden over engen nok til at gjøre den ubrugbar for hele aaret. Thi kjørene rører ikke noget græs eller hø, der hvor en rensdyrfod har staaet, selv om det er for fiere maaneder siden. Dette høres vistnok noget besynderligt og overdrevent, men det er et enstemmigt udsagn af alle nordmænd, som bor paa kysten her.

Det er let tænkeligt, i hvilke stridigheder de fastboende aarlig blir indviklet, og hvorledes det hindrer en videregaaende dyrkning af landet.

Paa enkelte afsidesliggende gaarde maa man endog se rolig paa finernes adfærd, thi man frygter for meget deres hævn, og ikke uden grund.

En bonde i Lyngen truede en fin med straf og erstatning for den anrettede skade. Finnen slog ham ihjel paa stedet, og dog kommer disse finner aarlig ned til Lyngen.

Man har vel ret til at nægte dem at komme over paa mindre øer. Paa Ringvasø lever vild endnu nogle og tyve rensdyr, en levning af tidligere hjorder; finnerne regner dem ogsaa fremdeles for sin eiendom, og kommer om sommeren over for at skyde nogle. De hører, som alle finner ved Tromsø og ved Balsfjordens fjelde, til Enontekis pastorat i Sverige.»

Om rensdyravlen skriver *Kraft* i 1835:

Naar undtages endel bosatte sjøfinner paa Senjenø under Lenvikens præstegjeld, nogle enkelte i Tranø præstegjeld, samt endel i Ibbestads, Lyngens og Skjervø præstegjeld, der endnu eier rensdyr, tilhører mængden fjeldfinnerne, mest svenske og russiske fra Juckasjärvi og Enontekis distrikter i Lappland, og for en mindre del Vest-Finmarkens finner.

Disse finner skulde efter traktater og vedtægter holde sig paa fjeldryggen; dette iagttages imidlertid ikke, da de om sommeren oversvømmer hele fogderiets fastland, hvor de ødelægger skogene og deres rensdyr nedtræder engene. Selv flere af havsøens øer forskaanes ikke for de uvelkomne gjæster. Saaledes er den store Senjenø, samt øerne i Skjervø sogn, aarlig hjemsoget

af rensdyr, der af finnerne jages svømmende til den første ø over Gisund og til de sidste over Maursund.

Paa nogle øer i Tromsø distrikt, som Ringvasø, Reinø, Vannø m. fl. har forhen fjeldfinnerne opholdt sig aaret igjennem med sine rensdyr, da disse øer er rigelig forsynede med renmos, men dvrene blev siden solgte til disse øers norske beboere, hvorved de blev vilde og er efterhaanden forsvundne. Det antal rensdyr, der tilhører de norske sjøfinner, vender med de øvrige dyr tilbage til Lappmarken om efteraaret, og forbliver der vinteren over med finernes egne.

I *amtmandenes* indberetninger klages der oftere, saaledes i beretning fra 1861—65 over finnerne:

Fjeldfinnernes nedstrømmen med sine rensdyr til kysterne om sommeren har ogsaa i sidste femaar voldt jordbruget et sær-eget og stort og tungt afbræk i Senjens og Tromsø fogderi og der især i Tromsø distrikt, fornemmelig i egnen omkring Tromsø by, hvor trykket endog er tiltaget ved overflytning af fjeldfinner fra Kautokeino i Norge, hvor det formedelst spærringen fra Ruslands side af grænsen mod Finland efterhaanden bliver mere og mere vanskeligt for dem at finde tilstrækkelig underholdning for sine dyr, til Karesuando i Sverige, hvorfra de, i medhold af traktaten af 1751, drager ned til den norske kyst, for at søge sommerbeite.

Professor *Friis*, der var særlig venligsindet mod finnerne, har omhandlet forholdet mellem finner og bumand paa flere steder; en del af det, han forklarer, hidsættes i forkortet form:

Renen har ypperligt «veirkorn» eller en fin næse, og i stygveir, snefog og bidende kulde, eller naar sneen er slig, at det er vanskeligt at komme til mose, kan den tage veiret af høstakke langveisfra, ofte i en fjerdings afstand. Den sætter da afsted, først en del af de gamle dyr foran, og i en lang stribe følger hele hjorden efter, lige mod høstakken. I et øieblik er den opreven, høet spredt omkring for vind og veir, og naar finnen hæseblæsende naar frem, gaar renhjorden myldrende omkring paa stedet, hvor høstakken stod, og plukker ud de enkelte straa, som den synes bedst om. Det hele ødelægges for den fastboende, som derved maaske kommer i yderlig fodermangel; men ikke en tredjedel spises op af rensdyrene.

Ud paa vinteren kommer den fastboende og skal hente sit hø, efterat alt det er fortæret, som han har hjemme, og han finder intet.

Har fjeldfinnen vel overstaaet vinteren, og det lider ud i mai maaned, begynder han at trække ned imod kysten i korte dagsreiser. Af gammel vane vil rensdyrene om sommeren gjerne trække sig nedover mod kysten, ligesom koen gjerne vil til sæters.

Nogen naturnødvendighed er dette ikke for koen og er det heller ikke for renens vedkommende. Rensdyrene kan leve i indlandet hele aaret igjennem, naar terrænet er stort nok, og enkelte nødvendige betingelser forefindes. Nogle faa fjeldfinner opholder sig ogsaa hele aaret i det indre af landet, uden nogensinde at komme til sjøen. Saaledes enkelte norske finner fra Karasjok. Ligesaa har svenske karesuandofinner holdt til ved Altevatin i Tromsø amt, nær rigsgrænsen, hvorfra dyrene søgte ned imod Bardo, som ligger flere mil fra sjøen.

Ingen af de rensdyr, som til visse tider af aaret holder til i Trondhjems stift, kommer ned til sjøen, ligesaa lidt som vildrenen paa Dovre, Filefjeldene og Hardangervidderne nogensinde kommer til kysten.

Det er ikke nødvendigt, at renen kommer til kysten for at «drikke sjø» eller saltvand. Men den kjølede og forfriskende vind fra havet befrir renen fra de millioner af myg, som i den hedeste sommertid i indlandet er en forfærdelig plage baade for mennesker og dyr.

Renhold i stor maalestok om sommeren eller hele aaret igjennem paa de indlandstrakter, der især skulde benyttes til vinterbeitesmarker, vil sandsynligvis snart have en skadelig indflydelse paa disse. Mosen nedtrædes, og om sommeren, naar den er tør og sidder ganske løst, oprives den af renens klover. Om vinteren dækker et snelag mosen, og renen graver sig da et hul gjennem sneen ned til en enkelt moseflæk, men forresten ødelægges den ikke. Man paastaar, at renmosen, engang afgnavet eller oprevet, behøver 10 eller — efter andre — endnu flere aars fredning, før den igjen naar fuld vækst. Der udfordres et forstandigt maadehold i mosemarkernes benyttelse og en 3evn ombytning af beitespladsene, dersom der ikke snart skal opstaa mangel. Og for at dette kan ske, maa kysttrakterne benyttes.

Klage over, at rensdyrene ødelægger furutræerne, er ikke sjeldne, skriver *K. Lorange*. Renoksen «pynter» om høsten sine horn, heder det, — skubber haarene af dem — paa de unge furutræer, som derved mister grene og ofte brækkes.

Til belysning af konflikterne mellem nordmændene og finner hidsættes her forkortet en beretning af professor *Friis* og senere en af lensmanden i Skjervø, begge vistnok om samme flytning i Jøkelfjord i Kvænangen paa grænsen mellem Tromsø amt og Finmarken. Det er her kautokeino finner, som driver ren delvis gjennem Tromsø amt og ud til Skjervøen.

Den her givne skildring af sammenstødet er hidsat væsentlig for at give et billede, ikke for at oplyse de retslige forhold.

Over Alteidet skal der to gange om aaret flyttes mellem 5, 6 og 7000 dyr. Dette eid maa nødvendigvis passeres af alle

der skal ud paa halvøen *Alnas Njarga*, hvorfra igjen omtrent 2000 dyr om vaaren i baad sættes over til *Stjernø* og om høsten paa svøm kommer tilbage igjen, skriver professor *Friis*. Paa eider som dette og andre, f. eks. *Balsfjordeidet* og *Breivikeidet*, har det ikke været muligt andet, end at de fastboende og nomaden maa komme i konflikt.

Vi følger en eller to familier videre udover pynterne til *Seglviken*. Omtrent midt paa eidet, dog indenfor *Tromsø* amt, havde en nordmand for en del aar siden faaet lov til at ned-sætte sig og faaet udvist saa megen mark, at det var saagodtsom umuligt for flytfinerne at undgaa ham. Østenfor og vestenfor, nærmere *Langfjord* eller nærmere li tie *Altenfjord*, kommer de i end værre berørelse med de der boendes jorder, og over *Alteidet* maa de med sine dyr. Der er intet andet for, end at de enten maa betale tribut eller tiltrodse sig overgang.

Paa de høifjelde, som finnen under nedflytningen farer over, findes saare lidet føde for renen. Renen lider derfor i denne tid af mangel paa tilstrækkelig næring. Naar de hungerrige dyr nærmer sig kysten, og havvinden fører dem duften af det friske vaargræs imøde, vil det lettelig indsees, at det ikke er let at styre dem. Renen er mangan gang saa hungerrig, naar den kommer ned, at den blot lader sig fordrive af hunde.

Har fjeldfinnen med sin hjord endelig sluppet over *Alteidet* (eller et andet vanskeligt sted) efter mere eller mindre krangel med bumænd, saa drager han videre.

Nogle familier drager fra *Alteidet* imod nord over nok et eid ved *Tappeluft* til *Stjernø* og maa føre sine dyr i baad over et omtrent 1/2 mil bredt sund. Dette foregaar paa den maade, at hvert enkelt dyr først indfanges med lassoen. Derpaa bindes alle fire ben sammen, og det bæres ud i baaden. For hvert 100 dyr pleier finnen i almindelighed at maatte betale 5 spd. i færgpenge. Om høsten derimod, naar renen er bleven fed paa sommerbeitet, og kalvene er større, svømmer hele hjorden baade over 1/2 mils og endnu bredere sund.

Andre familier drager vestover og naar samme dag eller dagen efter til *Jøkelfjorden*. Over bræen kan man ikke komme frem med renhjorden; følgelig maa fjeldfinnen sætte over fjorden, der dog er ganske smal. Overgangen foregaar enten en halv fjerding fra fjordbunden eller ganske nær indunder bræen, ikke uden fare for, at dyrene under svømningen kan slaaes ihjel af nedramlende isstykker. Der fortælles, at en hel hjord engang i ældre tider skal være bleven ødelagt af nedstyrtende ismasser. Antallet af familier, som har pleiet at sætte over *Jøkelfjorden*, har før været 5, og antallet af deres dyr kan have gaaet op til omtrent

4000. For nogle aar siden havde en mand nedsat sig her og ryddet op en potetager lige i strøget, hvor renhjordene pleiede at passere. Som fastboende centen han nu var nordmand, fin eller kvæn) forlangte han, at nomaderne skulde gaa afveien for denne potetflek og opgive sin gamle, hævdede flytningsvei. Men dette er lettere sagt end gjort. Renen kjender sine gamle veie eller «*straak*» og gaar høist nødig ind paa nye.

Naar finnen kommer med sin hjord, vrimler det af rensdyr oppe paa skraaningen, som fører ned til fjorden. Et par finner fører en stor renokse ned til stranden, sætter ud i en baad og lader renen, som hjordens fortraver, svømme bagefter. Hele den øvrige hjord skal nu jages efter ud i fjorden. Dyrene er maaske ikke straks villige til at følge fortraveren. I tæt masse farer de hid og did, jagede mod sjøen af de tilbageværende finner, af deres egne hunde og maaske ogsaa af bumandshunden, indtil de endelig efter et par voldsomme sidesprang hid og did over en potetager eller over en eng eller over bumanden selv, om han stod iveien, som en sort lavine styrter nedover skraaningen og plumper i sjøen, saaledes at denne vidt og bredt staar i et eneste skum. Bandende staar bumanden tilbage ved sin nedtraadte ager, medens finnen, anden gang truet med hevning og støvning, kravler op bagefter sin drivvaade hjord paa den modsatte side.

Denne flytning af ren ud til Stjernøen er, saavidt vides, ikke gammel.

Lensmanden i Skjervø beretter:

En fattig mand i Jøkelfjord havde saadet omtrent en tønde poteter, da en fin med sine ren kom jagende over hans hjemjord og lige mod hans potetager, og endskjønt den fastboende i al venskabelighed anmodede fjeldfinnen om at gjøre en omvei forbi ageren, hvortil han vilde være ham behjælpelig, jagedes renen dog over den, saa at ageren blev saa optraadt, at poteterne laa strøede omkring paa jorden. Paa nogen avling af den ager for dette aar var ikke at tænke, hvorhos græsset paa mandens hjemjord blev saa ødelagt, at høvlingen blev ubetydelig. Men hvad skulde manden gjøre? Fjeldfinnen overøste ham med grovheder og trusler og vilde ikke erstatte ham tabet. Retslig forfølgning stod ham rigtignok aaben, men hvem kan og vil i disse afsidesliggende fjorde hjælpe den enfoldige og fattige mand dertil? Fjeldfinnerne er hevnjerrige, og de fastboende vil derfor gjerne saalænge som muligt undgaa deres fiendskab.

De svenske finner, som kommer til Norge, søger hid kun paa sommerbeite.

I Sverige er der vinterbeite i renmosen, medens der i Norge er sommerbeite af græs paa det frugtbare skiferland.

Finjerne streifede i gammel tid over grændserne mellem Norge, Sverige og Finland, og traktaten af 1751 taalte, at de gjorde dette. Denne traktat var afsluttet mellem Norge og Sverige, og dette sidste land besad dengang endnu Finland. Da Rusland havde faaet Finland afstaaet, saa var efter den sædvanlige folkeretslige opfatning traktaten ikke mere gjældende for den afstaaede del af det svenske rige, men russerne taalte, at finnerne efter gammel skik flyttede over grændsen med sine ren.

De forsøg, som blev gjort paa at faa en ny traktat istand mellem Norge og Rusland, førte ikke til resultater, og Rusland taalte da fra 1852 ikke længer denne flytning.

Traktaten af 1751 har Rusland aldrig anerkjendt officielt, og det er saaledes en uøiagtighed, naar det heder, at Rusland har opsagt traktaten.

Denne grændsespærring i 1852 gjaldt kun Norge; mod Sverige spærrede Rusland først ifra 1889 ved keiserlig kundgjørelse af 20de juni 1888 og 22de august samme aar.

Efter grændsespærringen i 1852 flyttede russiske finner og kautokeino finner til svensk Lappmarken, hvorved de opnaaede at faa vinterbeite i Sverige og Finland og sommerbeite i Norge.

Om disse flytninger har den svenske landshøvding i Nordbotn, *Widmark*, meddelt oplysninger.

Efter grændsespærringen i aaret 1852 flyttede norske finner,, som hørte hjemme i Kautokeino, tid efter anden med sine renhjorder til de svenske Lappmarker; mange af de finske finner, som med sine renhjorder havde flyttet paa den nordre side af Köngämälv, flyttede over til svensk Enontekis (Karesuando).

De norske finners flytning til Sverige var en følge af, at der i Finmarken blev trangt for de renhjorder, som var der, da eierne ikke kunde benytte sig af vinterbeite i Finland.

De finske finners flytning til svensk Enontekis skede for at faa adgang til beite i Norge i sommermaanederne.

Flere af de finner, som flyttede fra finsk til svensk Enontekis, vedblev at lade sine ren beite paa den nordre side af Köngämälv saavel høst som vaar; om vinteren betræder de sjelden svensk omraade; en del af de finske finner, som flytter inden samme egne uden at lade sig indskrive i Enontekis, overlader, naar de kommer til den norske grændse, sine renhjorder til bevogtning af svenske finner i sommermaanederne og tager dem igjen under sin vare-tægt, naar de om høsten vender tilbage til svensk eller finsk omraade. Alt dette tilligemed den omstændighed, at rensdyrene i en række af aar i almindelighed har havt gode beiter og ikke har været hjemsøgte af sygdom eller i stort antal er blevne dræbte af ulv, har bevirket, at renhjorderne i særdeleshed inden Enontekis har tiltaget i antal, og at finnerne for at erholde som-

merbeite for dem i Norge og for at forebygge, at der i visse trakter skulde blive overfyldt med ren, er blevne nødsagede til at flytte med hjorderne til egne, som før i tiden ikke er blevne benyttede til beite for ren. Saaledes lader de nu f. eks. rensdyrene beite paa øer, hvortil før i tiden ikke rensdyr førtes. Desuagtet kan man sige, at der i sommermaanederne har været samlet saa mange ren i visse trakter af Tromsø amt, at renbeitet der er blevet knapt. Desuden har der blandt en del af enontekisfinnerne udviklet sig den sædvane at føre renerne til Norge saa tidligt paa vaaren, at simlerne endnu ikke har kalvet, hvilket tidligere ikke var brug. Det almindeligste er dog endnu, at flytningen til Norge foregaar omkring midtsommer, naar kalvene er blevne saa store, at de kan følge simlerne ved flytningen. Denne nyopkomne skik turde have sin rette forklaringsgrund deri, at det blev saa overfyldt med ren i Enontekis sogn, at der om vaaren inden svensk omraade ikke var tilstrækkelig beite at erholde for dem. En anden skik, som er almindelig blandt enontekisfinnerne, og som ogsaa har vundet indpas blandt andre finner, er at flytningen til Norge foretages i to vendinger, idet okserne tager i forveien under svagt tilsyn af de yngre og mere uerfarne blandt børnene og tjenerne, og simlerne med kalve, førte af husbondsfolket og de mere erfarne tjenere, kommer 2 á 3 uger senere.

Naar finnerne er kommen til sine sommeropholdssteder, hvilket med undtagelse af dem, som flytter derhen før kalvingstiden, finder sted i begyndelsen eller midten af juli, bliver de der til slutningen af august eller begyndelsen af september, da de flytter tilbage til Sverige. Disse flytninger foretages ikke samtidig af de finner, som har samme flytveie, men med en eller to dages mellemrum for i nogen grad at forhindre sammenblanding af renhjorderne. Naar rensdyrene om vaaren vandrer vestover og om høsten østover, er det særlig under uveir, snetykke, skodde m. m. vanskeligt at holde en renhjord sammen under flytningstoget. Sammenblanding af ren tilhørende forskjellige eiere forekommer derfor altid under flytningen i mere eller mindre grad; flokke af ren skiller sig fra hjorden og begiver sig uden vogtere forud til de af dem kjendte og eftertragtede beitesmarker eller slutter sig til en anden fins hjord. Naar en fin under flytning kommer i nærheden af en saadan fraskilt flok, inkorporerer han den saa at sige i sin egen hjord. Umiddelbart efter at de er komne frem til sine sommeropholdssteder og om vinteren foretages saakaldte adskillelser af rensdyrene, saaledes at enhver fin egentlig kun i nogle uger om sommeren og i den sidste del af vinteren indtil vaarflytningen kan siges alene at have under sin varetægt sine egne ren og de ren, som han passer for fastboende.

Efter de af enontekisfinnerne til vedkommende lensmand meddelte opgaver førte de i 1878 35 190 ren med sig til Tromsø amt. Hvor liden tillid man kan have til disse opgaver, erfares af den redegjørelse, som stiftamtmanden i Tromsø har afgivet til det norske departement for det indre. Han beregner dels efter opgaver fra opsynsmændene, dels efter andre kilder det samlede antal ren, som har havt sommerbeite i amtet det nævnte aar, til 104 000, medens antallet efter finnernes eget opgivende ikke skulde have gaaet op til stort mere end halvdelen heraf eller 55100. *Widmark* antager for afgjort, at den af stiftamtmanden meddelte opgave kommer det rette nærmest, og at antallet af ham ikke er opgivet for høit, samt at finnerne fra Enontekis, som for tiden eier omtrent 50 000 ren, ikke alene fører alle disse med sig, men desuden en mængde andre ren, som tilhører finske finner. Fra Enontekis kommer saaledes det forholdsvis største antal af de ren, som i sommerinaanederne opholder sig inden Tromsø amt.

Finnerne fra Juckasjärvi flytter ligeledes med sine ren til Norge og opholder sig der i juli og august. Disse finner har i almindelighed ord for at holde god opsigt med sine ren. De i de senere aar fra Kautokeino til dette sogn af Lappmarken indflyttede finner er derimod ilde anseede baade af de fastboende og af andre finner paa grund af deres mangel paa opsigt, deres tyvagtighed m. m. Forøvrigt gjælder om dette sogns finner og deres flytningstog meget, af hvad der ovenfor er bleven anført om deres naboer fra Enontekis.

Den opgave, som disse finner har meddelt over det antal ren, som de har ført med sig til Norge i aaret 1878, er paatagelig aldeles urigtig. Man tør uden fare for lav beregning kunne antage, at antallet har udgjort henvend 15000 eller tre gange saa meget som det, de selv har opgivet.

Skoglandet i Sverige er nu saa optaget af fastboende, at der ikke findes rum for flere skogrener, og fjeldene i Sverige byder ikke overalt vilkaarene for, at renerne skal kunne trives og forblive der. Fjeldene i Lule og Pite Lappmark, især de som ligger paa vandskillet mellem litle- og store-Luleelv og mellem denne sidste og Piteelv, samt de, som ligger ved rigsgrænsen, danner ypperlige renbeiter, idet der langs fjeldsiderne er en rigelig vegetation af de græssorter og det lyng, som renerne holder af, medens dalene er dybt indskaarne og fjeldene gaar op i høie tinder, hvor sne og is her og der bliver liggende igjen, hvor varm sommeren end er.

Saaledes er det ikke i Torne Lappinark. Fjeldene, som der ikke naar nogen betydelig høide, bestaar af store sammenhængende plateauer, paa hvilke sneen bliver liggende til i juli, og hvor der ikke forekommer nogen egentlig græsvegetation, men

alene renmose. Visse trakter af de nærmest rigsgrænsen liggende dele af Tromsø amt er ogsaa af samme beskaffenhed. De dele af Torne Lappmark, som udgjør dets egentlige fjeldland, og visse strækninger af de nærmest rigsgrænsen liggende strækninger af Tromsø amt har alene under den sidste del af sommeren og begyndelsen af høsten noget brugeligt renbeite, og for vaaren og den egentlige sommertid maa beite søges paa steder, som tidligere bliver befriet fra sne og umiddelbart derefter beklædt med græs. Saadanne findes i Tromsø amt, i særdeleshed paa halvøerne mellem de dybe fjorde, og for at finnerne i Torne Lappmark skal kunne eksistere, er det nødvendigt, at deres ren faar beite der. Finnernes flytninger med sine renhjøder saa langt ind paa norsk omraade, som nu finder sted, er ikke noget, der har hævdt fra oldtiden; men det har fundet sted gennem tvende aarhundreder; det maa antages, at den første aarsag til disse flytninger maa søges deri, at finnerne ved bebyggelsen af kystlandet langs Botn-viken og ved stedfundne bosættelser inden de svenske Lappmarker er bleven fortrængt fra sine gamle beitesmarker og nødsaget til at opsøge nye.

Love om finnerne. Tillæg til grændsetraktaten af 7—18 oktober 1751 mellem Norge og Sverige taaler, at finnerne flytter med sine ren fra det ene rige til det andet, hvad de ogsaa gjorde før efter gammel sædvane.

Ved afslutningen af denne grændsetraktat tilhørte Finland Sverige, men da Finland i 1809 afstodes til Rusland, kom Rusland i besiddelse af en væsentlig del af de landskaber, paa hvilke finnernes ren beitede.

Det er ovenfor oplyst, at traktaten ved Finlands afstaaelse betragtes som opløst for de afstaaede landsdeles vedkommende.

Første Codicill og Tillæg til Grændse-Traktaten af 7—18 oktober imellem Norge og Sverig om finnerne (Lapperne) bestemmer i

§ 10. Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt. Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hjøder over Grændsen ind i det andet Rige, og herefter som tilforn, lige med Landets Undersaatter, undertagen paa saadanne Steder, som her neden meldes, at betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv, da de venligen skal imodtages, beskyttes og hielpes til Rette, endogsaa udi Krigs-Tider, hvilke udi Lappe-Væsenet aldeles ingen Forandring skal giøre; Og allermindst skulde de fremmede Lapper blive exponerede for Plyndring eller nogen slags Tvang og Overvold, som Krigs-Tider medbringe, men altid blive som egne Undersaatter anseede og handthævede paa hvilken Side de sig da som fremmede opholde.

§ 12. Hvor Fred-Lyste Kobbe-Veider og Fugle-Vær findes paa den Norske Side, for hvilke visse Undersaatter aarlig Skat betale skal det under saadan Straf, som den Norske Lov for Norske Undersaatter tilholder, være de Svenske Lapper forbuden, noget Skiøtterie sammesteds at bruge eller paa anden Maade Skade at giøre; Paa alle andre Steder bliver dennem saadant, og alt andet Skiøtterie og Fiskerie, lige med Norske Undersaatter tilladt; Ligesom de Norske Lapper ogsaa have samme Frihed i Lapmarken paa den Svenske Side.

§ 13. De Svenske Lapper, som vel flytte med deres Dyr over Grendsen ind paa Norsk Grund, men dog ikke komme til Havet eller Fiordene, og sammesteds noget Fiskerie eller Kobbe-Skytterie bruge, betale udi Leye for hvert 20de Dyr, som i deres Følge er, stort og smaat af begge Kiøn, undtagen de Kalve, som udi samme Vaar ere fødte, hvilke ikke regnes; Een Skilling Danske eller en Styver Svensk, i Kobber-Mynt, mere ikke. Bruge de Fiskerie eller Kobbe-Skytterie i Havet eller Fiordene paa den Norske Side, betale de for hvert 20de Dyr, dobbelt saa meget, som oven er meldt, det er 2 Skilling Danske, eller 2 Styver Svensk i Kobber-Mynt. Alt saaledes at samme Aars Vaarkalve ikke regnes; meere maa af de Svenske Lapper ikke tages, under hvad Navn eller Skin det være vil, ey heller maa de med noget personligt Arbeide eller Tieneste belegges.

§ 30. Endelig finder man fornøden herved at declarere, at disse forhen stipulerede Over-Flytninger med videre deraf dependende Indretninger ingenlunde saaledes ere at forstaae, som: at Konge-Rigerne, Norge eller Sverrig, derved nogen Jurisdiction eller anden Rettighed, af hvad Navn det være kand, ind over Grendsen i det andet Rige tilstaaes, men alieneste, saasom en Tolerantz og reciproqve Føyelighed, der ikke vel kand undgaaes, saafremt ellers Lapperne paa begge Sider skal staa ved Magt og *in Politicis* holdes i tilbørlig Skik og Orden. Altsaa bliver den udi Grendse-Tractaten udnevnte og fastsatte Grendse Linie, saavel i Henseende til Lapperne og deres Districter, som ellers betreffende de øvrige Norske og Svenske Undersaatter og deres Districter, aldeles ved sin fulde Kraft, saa at hverken Tidens Ælde, vedkommende Betienteres og Undersaatters Forsømmelse, Collusioner og Indgreb, eller nogen Hævd og Brug ind over samme Grendse (blive den saa gammel samt af hvad Art og Beskaffenhed den vil) herudi nogen Forandring kand eller skal giøre; Men hvert Rige skal herefter paa sin Side af benevnte Grendse alleene og ubeskaaret være berettiget, alle *Regalia* og *Jura Majestatis*, saavel i Geistlige som Verdslige Sager, at øve og bruge.

Det vil sees, at dette tillæg om finnerne efter sin ordlyd er alene en «tolerantz og reciproqve føyelighed».

Den herlighed for kautokeino finnerne, at taales i Finland, mistede de i teorien i 1809, da Finland blev afstaaet til Rusland, og i praksis ved grændsespærringen af 1852, og de fordele, som Norge havde af kodicilen, idet de norske finner taaltes i Finland, er nu borte.

Saalænge den fastboende befolkning var liden, medførte bestemmelserne i traktaten af 1751 ikke saa store ulemper som senere; finnerne havde i regelen tilstrækkelige beitesmarker for sine rensdyr, uden at de behøvede at komme de fastboendes eiendomme for nær, om de end ofte gjorde det.

Den voksende fastboende befolkning optog efterhaanden nye rydningspladse, og der indtraadte stadige kollisioner mellem de fastboende og flytfinder.

De fastboende klagede over, at finnernes renhjorder anrettede skade saavel paa deres udmark og udslaatter, som paa deres indmark, medens finnerne har anket over, at egne, hvor de fra gammel tid har ladet sine dyr beite, er blevne optagne af de fastboende.

Klagerne blev mere og mere høilydte og foranledigede i 1848 regjeringen i Norge og regjeringen i Sverige til at nedsætte en komite for at tage sagen under overveielse.

Forhandlingerne førte imidlertid ikke til noget resultat.

Efterat grændsen mod Rusland i 1852 var bleven spærret, blev, som berørt, en hel del kautokeino finner, der tidligere om vinteren havde opholdt sig i Finland for at faa vinterbeite for sine rensdyr, nødt til at overflytte til det svenske sogn Karesuando, hvorfra de om sommeren drager over til Tromsø stift. Som følge heraf forøges antallet af ren, der om sommeren beiter i dette stift, og dette gav igjen • anledningen til talrigere sammenstød mellem finnerne og den fastboende befolkning. Klagerne over gjensidige forurettelser blev stedse mere og mere høilydte.

I 1866 blev der nedsat en ny mellemrigskomité, hvilken kommission sammentraadte i Tromsø i juli 1866. Kommissionen bereiste Tromsø amt, og paa bekvemme steder holdtes møder, hvor saavel de fastboende som finner anmodedes om at afgive møde til afgivelse af oplysninger.

Resultatet af kommissionens forhandlinger var et «Udkast til Lov angaaende Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sverige» samt et «Udkast til provisorisk Anordning angaaende Bevogning af Renhjørde og Erstatning for Skade af Ren in. v. i Tromsø Amt».

I 1871 blev samtidig fremsat for Norges storting og Sveriges rigsdag forslag i det væsentlige bygget paa grundlag af et forslag, som i 1866 var afgivet af en samme aar nedsat kommission af norske og svenske mænd; men lovforslaget kom ikke istand, idet det ikke vandt bifald i den svenske rigsdag.

Efter 40 aars forløb blev vedtaget «*Lov angaaende Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sveriges* af 2den juni 1883.

De vigtigste bestemmelser i denne lov, der skulde gjælde i 15 aar fra 1ste januar 1884, er følgende:

Finnerne har frihed til aarlig at flytte med sine ren fra det ene rige ind i det andet og at opholde sig paa de steder, hvor hvert riges finner efter gammel sædvane hidindtil har søgt hen, samt at betjene sig af land og vand saavel til deres egen og deres rens underholdning med iagttagelse af denne lovs forskrifter, som til jagt og fiskeri lige med rigets egne undersaatte. Medmindre vedkommende jordeieres eller brugeres samtykke dertil erhverves, eller usædvanlige veirforhold er til hinder for flytningen, maa svenske finner med sine ren ikke opholde sig i Norge til andre tider af aaret end i mai, juni, juli, august og september maaned, eller norske finner under de nævnte maaneder med sine ren opholde sig i Sverige.

Under sit ophold paa de steder, hvor finnerne har tilladelse til at lade sine ren beite, har finner ret til i skog at betjene sig til egen fornødenhed af tørt og vindfald, ener og vidjebuske, samt tillige af voksende løvtrær. I statens skoge erlægges herfor ingen betaling og heller ikke i private skoge for tørt og vindfald, ener og vidjebuske. Derimod er finnerne forpligtede til for de voksende løvtrær, som de benytter i private skoge, at erlægge en billig erstatning.

De strækninger, i hvilke finnerne søger beite for sine ren, kan inddeles i distrikter, inden hvilke de finner, som der opholder sig med sine ren, skal være underkastet ansvar for skade, som af rensdyrene tilføies den jordbrugende befolknings eiendom.

Sker skade inden saadant distrikt, og kan det ikke opdages, ved hvis ren skaden er foraarsaget, paahviler erstatningspligten de finner, som har sit tilhold i distriktet, og skal erstatningsbeløbet tilligemed skjøns- og sagsomkostninger fordeles paa dem i forhold til det antal ren, hvormed enhver af dem tilhører distriktet.

I Tromsø amt skal skade ikke erstattes i udmark liggende i en vis afstand fra jordeierens eller brugers faste bopæl, hvilken afstand for tiden fra og med 1ste til og med 7de juli bestemmes til 3 kilometer eller derover, og for den tid, i hvilken svenske finner forøvrigt har ret til at opholde sig i Norge, til 6 kilometer eller derover.

Domme, hvorved nogen i det ene rige er fældet til bøder eller skadeserstatning efter denne lov, kan fuldbyrdes i det andet rige. Vedkommende landshøvding eller amtmand i det andet rige foranstalter dommen fuldbyrdet og det inddrevne beløb tilstillet førstnævnte amtmand eller landshøvding.

Er dom eller forlig, som kan kræves fuldbyrdet i ethvert af rigerne, afsagt eller indgaaet i sag angaaende fællesansvar, skal vedkommende amtmand eller landshøvding i det rige, hvori skaden er skeet, lade beløbet forskudsvis udbetale. Saadan refusion bliver da foreløbig at udrede af offentlige midler. Hos de erstatningspligtige kan de heromhandlede forskud inddrives paa samme maade som for skatter bestemt.

Af betydning er bestemmelsen i denne lov om fællesansvarlighed, og at skadeserstatningen i det ene land kan inddrives i det andet.

I Norge er det ikke godt muligt at holde eksekution i ren; dels er renen ofte mager og lidet værdifuld, naar den kommer til Norge, og derhos er det ikke godt muligt uden finnernes hjælp at vide, hvem den ren tilhører, som man træffer paa, og finnerne kan unddrage sig sine forpligtelser ved ikke at lade sig finde. I Sverige om vinteren er det let at faa inddrevet skadeserstatningen sammen med anden skat.

Pastor *Stockfleth*, som ansees for den mest entusiastiske forsvarer for fjeldfinerne, har i sin bog «Bidrag til kundskab om finnerne», pag. 302 i et udkast til love foreslaet i § 6, at solidarisk ansvar for skadeserstatning paahviler samtlige de finner, som hører til en by eller udgjør et selskab.

Man har ikke kunnet udfinde nogen anden udvei eller noget middel, hvorved det kunde blive muligt for den fastboende at føre bevis for, hvo der eier de ren, ved hvilke skade er forøvet, ytrer *Friis*. Renen lader sig af den uøvede nemlig ikke saa let fange, og selv om man fanger den, er det vel meget sjelden, at nogen fremmed af mærkerne i ørene kan kjende, hvem der er dyrets eller dyrenes eier. Finnen maa derfor bringes til selv at «melde de fornødne oplysninger, og dette vil det først blive hver enkelt magtpaaliggende at gjøre, naar han derved kan fri sig selv eller dog bidrage til, at de erstatningsbeløb, hvorom det gjælder, af ham kun blir at udrede med en vis andel, naar han nemlig kan oplyse, hvilke de andre er, hvis ren har været med at anrette skaden». At bevisførelsen uden dette middel som oftest vil være umulig, kan ikke benægtes, og selv den ivrigste forsvarer af nomadefinnen kan neppe nogensinde faa freden afsluttet mellem de stridende parter paa andre vilkaar end at gaa ind paa fællesansvarligheden.

Loven af 2den juni 1883 har i væsentlig grad lettet de fastboende adgangen til at faa skade ved ren erstattet, og i almindelighed er de fastboende tilfredse med loven, naar undtages endel opsidere i de indre dele af amtet, som mener, at loven forlidet beskytter deres havnegange. Hvor der blot er tale om skade paa ager, eng og egentlig indmark, har finnerne i regelen vist sig

villige til at indgaa rimelige forlig, men hvor talen er om skade paa havnegang, opnaaes forlig sjeldnere.

Den væsentligste fordel for finnerne af loven er den, at paa budet om klubning af de fastboendes hunde har indskrænket antallet af renjagende hunde, og at loven i tilfælde af skade paa ren ved hund har lettet adgangen til erstatning.

For at ansprede finnerne til en effektiv bevogtning af sine rensdyr og for i tilfælde at interessere dem i opdagelsen af eieren af de rensdyr, der har tilføiet skaden, inddeltes amtet i *fællesansvarlighedsdistrikter*, saaledes at samtlige finner, der har ren til beitning inden distriktet, i fællesskab skal svare for den af ren tilføjede skade, naar det ikke kan opdages, hvem der er eier af de rensdyr, som har forvoldt skaden.

Ved kongelig resolution af 17de november 1883 blev i henhold til § 6 i lov angaaende lapperne i de forenede kongeriger Norge og Sverige bestemt, at Tromsø amt indtil videre skal være inddelt i 27 — syv og tyve — distrikter, inden hvilke de finner, som der opholder sig med sine ren, skal være underkastede ansvar for skade, som af rensdyrene tilføies den jordbrugende befolknings eiendom.

Distrikterne er disse:

- No. 1. Den del af Skjervø præstegjeld, som ligger paa østre side af Kvænanfjorden og den i sammes bund udløbende elv.
- No. 2. Distriktet mellem no. 1 og Reisenelv.
- No. 3. Indbefattende den søndre eller vestre del af Reisen, Ravelsøidet, Maurneset, Rotsunddalen og Kaafjorden, med følgende grændser: mod nord Reisenerven, mod øst rigsgrændsen, mod syd Kaafjorden indtil 3 kilometer østenfor Skarvdalen samt fjeldene mellem Kaafjorddalen og Manddalen, mod vest Maursund, Rotsund og Lyngsfjorden.
- No. 4. Indbefattende Manddalen og Skibotndalen, med følgende grændser: mod nord sydgrændsen for distriktet no. 3, mod øst rigsgrændsen, mod syd og vest fjeldene paa nordre side af Elsnedalen, Storfjord og Lyngenfjord.
- No. 5. Indbefattende Elsnedalen, Kitdalen og Storfjorddalen med følgende grændser: mod nord og øst Storfjorden og en ret linje, trukken lige i vest fra søndre side af Kilengdalens udmunding samt sydgrændsen for distriktet no. 4, mod syd og vest rigsgrændsen mellem røserne no. 295 og 292 samt den rette linje mellem sidstnævnte røse og det punkt, hvor den forannævnte nordgrændse skjærer grændsen mellem Lyngens og Sørfjordens sogne.
- No. 6. Storfjordens vestside fra Kilengdalen til Kvalvikdalen, begge iberegnete, med følgende grændser: mod nord fjeldhøiderne langs søndre side af Lyngseidet, mod øst

Storfjorden, mod syd den linje tværs paa Storfjordens vestsider, som danner nordgrænsen for distriktet no. 5, mod vest grænsen mellem Lyngens og Sørfjordens sogne.

No. 7. Indbefattende Lyngseidet og hele den nordenfor dette liggende halvø mellem Lyngen og Ulfsfjorden.

- No. 8. Indbefattende Balsfjordeidet og Balsfjordens østside fra Nordkjosbotn til Laksvatneidet, samt Lakselvdalen, med følgende grændser: mod øst vestgrænsen for distrikterne no. 5 og 6, mod syd en ret linje fra grændserøsen no. 292 til nordre ende af Tamokvatn, mod vest en linje fra sidstnævnte punkt til Nordkjosbotn, derefter Nordkjosen og Balsfjorden til og med Laksvatnbugt samt Laksvatneidet og Sørfjorden, mod nord Ulfsfjorden.
- No. 9. Indbefattende Ramfjorden, Tromsdalen, Oldervikdalen og Breivikeidet eller hele den del af halvøen mellem Balsfjorden. Tromsøundet, Grøtsundet og Ulfsfjorden, som ligger vesten- og nordenfor eidet mellem Laksvatnbugt og Sørfjordens bund.
- No. 10. Halvøen mellem Malangen og Balsfjorden, adskilt fra det øvrige fastland ved en ret linje, trukken fra Sjaanes i Balsfjorden til Nordfjordbotn i Malangen.
- No. 11. Indbefattende den nordre del af Maalselvdaalen, samt de indre dele af Malangens og Balsfjordens sogne, derunder Fjeldfrøskvatn, Takelvdalen, Sagelvatn og Ursfjorddalen, indesluttet af linjen mellem Nordkjosbotn i Balsfjord og Tamokvatn, af sydgrænsen for distriktet no. 8, rigsgrænsen fra røse no. 292 til 281, af Divielven og Maalselven lige til sammes udløb i Malangen, af dennes inderste fjordarme og den under no. 10 nævnte linje samt af Balsfjordens Sør- og Nordkjøs.
- No. 12. Indbefattende bjandt andet Kirkesdalen, Iselvdalen og østre side af Bardo, indesluttet af Divielven og Maalselven indtil Bardoelvens udløb i samme, af sidstnævnte elv og Altevatn samt af rigsgrænsen.
- No. 13. Indbefattende den nordvestligste del af Maalselvdaalen, Lenvikens og det nordligste af Reizens sogne, begrændset af Maalselven fra dens munding til dens optagelse af Andselven, mod syd af sidstnævnte elv, Andsvatn og en linje fra dette til Strømmen i Sørreisen samt herfra af sjøen til Maalselvens udløb i Malangen.
- No. 14. Indbefattende det sydlige af Reisen, den nordligste del af Salangen samt den til Reisen stødende del af Bardodalen med følgende grændser: mod nord sydgrænsen for distrikt no. 13, mod øst Maalselven og Bardoelven indtil Kirkemoen, mod syd en ret linje trukken over Kobbe-

- ryggen fra Kirkemoen til Brandvold i Salangsdalen samt af Salangselven og Sagfjorden, mod vest sjøen.
- No. 15. Den søndre del af Bardo, Sjørdalen og Salangs-dalen, inde-sluttet af nysnævnte rette linje over Kobbergyggen og Bar-doelven, Altevatn, rigsgrændsen samt af Salangs-elven, Rødalselven og Rødalsvatn.
- No. 16. Indbefattende dele af Salangen og Salangsdalen samt Lavangen, inde-sluttet af Sagfjorden, Salangselven, Rødals elven, Rødalsvatn, grændsen mellem Senjen og Ofoten, Spansdalselven samt fjordene Lavangen og Salangen.
- No. 17 med følgende grændser: mod øst grændsen for distrikt
- No. 16. mod nord og vest sjøen og mod syd grændsen mod Nordlands amt.
- No. 18. Indbefattende Arnøen, Kaagen og Uløen.
- No. 19. Vannøen.
- No. 20. Reinøen.
- No. 21. Ringvasøen.
- No. 22. Ribbenesøen.
- No. 23. Kvaløen.
- No. 24. Senjenøen.
- No. 25. Andørja.
- No. 26. Rolla.
- No. 27. Den inden Tromsø amt beliggende del af Hinnøen.

Ved kgl. resol. af 23de april 1892 er der foretaget forandring i den ved kgl. resol. af 17de november 1883 i henhold til § 6 i lov angaaende lapperne i de forenede kongeriger Norge og Sve-rige af 2den juni 1883 bestemte distriktsinddeling for Tromsø amt: Den del af 15 de distrikt, som ligger vestenfor Sjørdalselven og søndenfor den fra Sørmø i Sjørdalen til Bones i Salangsdalen førende ride- eller gangsti, som er del af 16de distrikt, som ligger søndenfor Kolbranskaret, henlægges til 17de distrikt.

Den del af 15de distrikt, som ligger vestenfor Sjørdalselven og nordenfor den fra Sørmø i Sjørdalen til Bones i Salangsdalen førende ride- eller gangsti, henlægges til 16de distrikt.

Foruden loven af 2den juni 1883 er der senere udkommet *lov af 25 de juli 1897 indeholdende tillægsbestemmelser angaaende lapperne og rensdyr driften* inden de søndenfor Finmarkens amt liggende landsdele, hvilken lov fastsætter straf for renbeitning paa strækning, som ligger udenfor de fastsatte distriktsgrændser, ligesom den indeholder en del andre bestemmelser om renbeitning. Videre bestemmer loven, at amtmanden kan efter andragende fra vedkommende herredsstyre, eller naar han selv maatte finde det fornødent, meddele politiet og finneopsynet bemyndigelse til — under iagttagelse af de nærmere regler, som maatte bestemmes af kongen eller den, han dertil bemyndiger — at lade nedskyde ren.

som befindes at beite uden bevogtning i trakt, hvorhen den ikke er henvist, eller hvor beitningen sker uden berettigelse, uanset om renens eier er kjendt eller ikke.

Endelig er der bestemmelser om renmærkning, hvorefter tamme ren skal, fra de er 9 maaneder gamle, være øremærkede med et mærke, der er indregistreret.

Efter regler af 24de juni 1898, udfærdigede i henhold til lov af 25de juli 1897, kan *nedskydning af ren* finde sted, idet amtmanden kan meddele de ved politiet og finneopsynet ansatte funktionærer skriftlig bemyndigelse til at nedskyde ren.

Bemyndigelsen bekendtgjøres fra kirkebakken samt ved opslag. Derhos bør distriktets finneformand eller næstformand eller en anden i trakten værende nomadiserende fin søges tilstillet speciel meddelelse.

Nedskydningen kan foretages i den udstrækning, som antages paakrævet for øiemedet, dog ikke af flere end 5 — fem — rensdyr.

For at lette og hjælpe finnerne under deres vandringer er der af den norske stat truffet mange forføininger.

Kartlægningen eller krokeringen af Tromsø amt fandt sted af hensyn til finernes beitning.

I 1872 blev opmaalingen (i 1/100000) og krokeringen af amtet færdig, og befaringen af beiterne tilendebrogtes i 1873. Kartet udkom i 4 blade i maalestocken 1/200000 og var ledsaget af en af den geografiske opmaaling i 1874 udgivet «Beskrivelse over Tromsø Amt».

Derhos var iværksat en agronomisk beskrivelse af Tromsø amt med særligt hensyn til forholdet mellem jordbruget og nomadelivet af agronom *J. Haukland* i forening med to finner som skjønsmænd.

Der er indkjøbt gaarden Brøskift paa Alteidet, den part af gaarden Zachariasjord (Ramfjorden), som ligger nærmest finernes flytningsvei, gaarden Laksvatn i Balsfjord, samt en part af gaarden Bones i Salangen, saa at der nu paa disse steder, hvor hyppige konflikter forhen fandt sted, er fuldkommen fri og ubehindret flytningsvei. Fremdeles er der truffet forføining til, at de staten tilhørende rydningspladse Indset i Bardo, Hagen i Takelvdalen og Rostanes i Maalselven ikke kommer til at gaa over i privat mands eie. En for renflytningen vigtig større bro er opført ved gaarden Foshaug i Bardo, ligesom ogsaa en bro ved Kitdalen i Lyngen.

Ekstraordinært politiopsyn har siden 1865 været vedligeholdt i Tromsø amt under finernes flytninger. Dette opsyn institueredes først med 4 opsynsmænd og omfattede alene et par af de væsentligere flytningspunkter, nemlig Sørbotn i Ramfjorden samt overfartsstedet mellem fastlandet og Kvaløen; siden 1870 er det udvidet

og udstrakt til alle de væsentligere punkter i amtet, hvor flytningen kommer i nærmere berørelse med den fastboende befolkning. Det ekstraordinære opsyn med finner og ren koster aarlig 5 à 6000 kroner.

Antallet og beløbet af de i henhold til finneloven afholdte *takster over skade ved ren* har siden lovens ikrafttræden den 1ste januar 1884 og til 1890 været:

	Antal	Beløb
		Kr.
1884	28	1 510
1885	25	1090
1886	21	712
1887	97	2 532
1888	81	1 770
1889	16	319
1890	80	2 445

Tilsammen	348	10 378

Har vaaren og forsommeren været god, saa der ved renens ankomst er næring at finde paa fjeldene, holder dyrene sig der, og skaden blir da mindre. I uveir med regn, sne eller taage trækker den sig ned i skogregionen, hvor de fastboende har sine udslaatter og havnegange.

Mest og størst skade gjør i regelen renen i Maalselven og Bardo, dels fordi finnernes og de fastboendes enemærker her kommer i den nærmeste berørelse, dels fordi sansen for jordbruget her i det hele er større end i de øvrige bygder, hvor finnerne flytter.